

ESKİŞEHİR ŞEKER FABRİKASI

Necmettin OĞUR

(Yüksek Lisans Tezi)

Eskişehir, 2015

ESKİŞEHİR ŞEKER FABRİKASI

Necmettin OĞUR

T.C.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eskişehir

2015

T.C.
ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Necmettin Oğur tarafından hazırlanan Eskişehir Şeker Fabrikası başlıklı bu çalışma 13.02.2015 tarihinde Eskişehir Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, Jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan
Akademik Ünvanı ve Adı Soyadı

Üye Yrd.Doç.Dr.Selahattin Önder
Akademik Ünvanı ve Adı Soyadı
(Danışman)

Üye
Akademik Ünvanı ve Adı Soyadı

Üye
Akademik Ünvanı ve Adı Soyadı

Üye
Akademik Ünvanı ve Adı Soyadı

ONAY
.../ .../ 2015
(İmza)
(Akademik Ünvanı, Adı-Soyadı)
Enstitü Müdürü

05.02.2015

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Necmettin OĞUR

ÖZET
ESKİŞEHİR ŞEKER FABRİKASI

OĞUR, Necmettin

Yüksek Lisans-2015

Tarih Anabilim Dalı

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Selahattin ÖNDER

Ülkemizde şeker sanayinin kuruluşu cumhuriyetin ilk yıllarına dayanmaktadır. İlk kurulan şeker fabrikaları, salt ekonomik kalkınma modeli olmasının çok ötesinde bir nitelik sergilemiş ve topyekûn kalkınmanın öncü modellerini oluşturmuştur. Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda “iktisadi” olarak ifade edilen varlıklar oldukça sınırlı iken kısa bir zaman dilimi içerisinde iktisadi gelişmelerle ilgili düşünceler ve çalışmalar giderek yoğunlaşmaya başlamıştır. Bu yıllarda hammadde bakımından ülkemizde bolca yetiştirilebilen potansiyel ürünlere ve bu ürünleri işleyen endüstri kuruluşlarına öncelik verilerek kurulumları için gerekli çalışma ve destekler başlatılmıştır. Özellikle üç beyazlar olarak adlandırılan pamuk, un ve şeker üretimi için yoğun bir çalışma içerisine girilmiştir. Kurulan ilk fabrikalardaki üretim sayesinde ülkenin bu alandaki dışa bağımlılığı azaltılmış ve kendine yeter, ihtiyaçlarını kendi karşılar hale getirilmeye başlanmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında, ülkenin ihtiyaç duyduğu şekerin karşılanmasında büyük sıkıntılarla karşılaşmış, yerli üretim için teşvikler verilmiş, cumhuriyetin ilk on yılında ihtiyaç duyulan şeker büyük uğraşlar sonucu elde edilmiş ve ülkenin şeker ihtiyacı benimsenen devletçilik politikaları neticesinde yerli sanayi ile karşılanır hale gelmiştir.

Eskişehir Şeker Fabrikası, kurulduğu 1933 yılından günümüze kadar Eskişehir'in ekonomik ve sosyal gelişiminde önemli bir rol oynamış, anlamlı bir katkı sağlamış ve ulusal şeker ihtiyacını büyük ölçüde karşılamıştır. Sanayileşme, ülke ekonomisi açısından lokomotif bir nitelik taşımaktadır. Şeker ve ona bağlı yan sanayiler binlerce çalışana istihdam imkânı sağlamaktadır. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de şeker üretimi için kurulan üçüncü şeker fabrikası olan Eskişehir Şeker Fabrikasını incelemektir. Çalışmada Türkiye'deki şeker üretiminin tarihsel boyutu ile toplumsal ve ekonomik yaşamı etkileme boyutları ele alınmıştır. Çalışma için gerekli veriler, çalışmanın odak noktalarından birisi olan cumhuriyetin ilk on yılına ait TBMM tutanakları, gazeteler, dergiler, Şeker Kurumu yayınları, anı, röportaj, makaleler ve şeker ile ilgili yazılan eserlerden oluşmuştur.

ABSTRACT**ESKİŞEHİR SUGAR FACTORY****OĞUR, Necmettin****Master Thesis-2015****(The History Of Turkish Republic)****Advisor:** Yrd.Doç.Dr. Selahattin ÖNDER

The foundation of the sugar industry in our country is based on the early years of the republic. First established sugar mills, exhibited a quality far beyond mere economic development model and that the ball has created pioneering models of aggregate development. In the years when the Republic was founded "economic" rather limited when expressed as assets and operations related to the economic development of ideas in a short period of time began to intensification. Can be grown in abundance in our country in this year's potential in terms of products and raw materials required for installation of work by giving priority to industrial organization and functioning of these products support was initiated. Especially the so-called three white cotton, was inserted into an intensive study and sugar production. First established thanks to the reduced dependence on foreign production in the factories of the country self-sufficient in this area and, meet the needs began to make their point. In the early years of the Republic, the country needed was faced with great difficulties in meeting the sugar, incentives for domestic production and given the republic have obtained the first decade of the needed sugar great deal and the country's sugar needs, the adopted statist policies as a result has become covered by the domestic industry.

Eskişehir Sugar Factory, since its establishment in 1933 until Eskişehir have played an important role in economic and social development, has provided a significant contribution and meet the needs of the national sugar significantly. Industrialization carries a locomotive nature in terms of the national economy. Sugar and provide employment opportunities for thousands of employees affiliated suppliers. The purpose of this study, Eskişehir, the third sugar factory was established for sugar production in Turkey is to examine the Sugar Factory. Social and economic life of the historical dimension of sugar production in Turkey affect the size of the study are discussed. The data required for this study, the first decade of the of the Parliament report of someone who republics of the focus of work, newspapers, magazines, Sugar Authority publications, memoirs, interviews, articles consisted of works written about and sugar.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	ix
TABLolar	xi
EKLER	xii
FOTOĞRAFLAR	xiv
ŞEKİLLER	xvii
KISALTMALAR	xviii
ÖNSÖZ	xix
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

ŞEKER

1.1.ŞEKERİN TANIMI VE ÖNEMİ.....	3
1.2. ŞEKERİN TARİHİ GELİŞİMİ.....	5
1.2.1. Dünyadaki Gelişimi.....	5
1.2.2. Şekerin Ülkemizdeki Gelişimi.....	7
1.2.2.1. Cumhuriyetten Önce Şeker Fabrikaları Kurma Girişimleri.....	7
1.2.2.2. Cumhuriyetten Sonra Şeker Fabrikaları Kurma Girişimleri.....	9

2. BÖLÜM

ESKİŞEHİR ŞEKER FABRİKASI

2.1. KURULUŞU VE HİZMETE GİRİŞİ.....	26
2.2. FABRİKA KURUCUSU VE İLK MÜDÜRÜ KAZIM TAŞKENT.....	47

2.3 ŞEKER SANAYİNİN SOSYAL VE EKONOMİK HAYATA KATKISI	49
2.4. ŞEKER FABRİKASI'NA ZİYARETE GELEN DEVLET ADAMLARI VE SANAYİCİLERİN ALTIN DEFTER'E YAZDIKLARI ANILARI	59
SONUÇ	66
KAYNAKÇA	68
TABLolar	73
EKLER	74
FOTOĞRAFLAR	103
ŞEKİLLER	133

TABLÖLAR

Tablo 1: Yıllara Göre Fabrika Sayıları.....	24
Tablo 2: Yıllara Göre Kişi Başı Düşen Şeker Miktarı	25
Tablo 3: İstatistiklerle Eskişehir Şeker Fabrikası.....	73

EKLER:

Ek 1: Türkiye İş Bankası'na Eskişehir Şeker Fabrikasını Kurmak İçin 15-04-933 tarih ve 14162 Sayılı Kararname ile Verilen İmtiyaz	74
Ek 2: Mustafa Kemal Atatürk'ün Eskişehir'e Kurulacak Olan Fabrika Alanına Yapacağı Ziyaret Hakkında 09.01.1933 Tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti Kalem Mahsus Müdürlüğü(Özel Kalem) Tarafından Eskişehir Valisi Hakkı Bey'e Gönderilen Program Bilgisi.....	75
Ek 3: Eskişehir'de Yapılacak Şeker Fabrikasının Üç Kilometre Uzaklıktaki İstasyona Bağlanması İçin 7-3-933 Tarih ve 13974 Sayılı Başbakanlık Kararnamesi.....	76
Ek 4: Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş Yönetim Kurulunun 30.12.1998 Tarih ve 2337.35/1 Sayılı Kararı Sayfa 2.....	77
Ek 5: Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş Yönetim Kurulunun 30.12.1998 Tarih ve 2337.35/1 Sayılı Kararı Sayfa 3.....	78
Ek 6: Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş Yönetim Kurulunun 30.12.1998 Tarih ve 2337.35/1 Sayılı Kararı Sayfa 4.....	79
EK 7: Altın Deftere 4-12-1933 tarihinde Mustafa Kemal Atatürk Tarafından Altın Deftere Yazılan İlk yazı.....	80
EK 8: 1950 ve 1958 yıllarında Başbakan Adnan Menderes'in Eskişehir Şeker Fabrikasına Yaptığı Ziyarete Altın Deftere Yazdığı Hatıraları.....	81
EK 9: Prof. Dr. Spengler'in 13.09.1936 tarihinde, Ziraat Vekili Şevket Raşit Hatipoğlu'nun 5.9.1942'de Eskişehir Ziyaretinde Şeker Fabrikasına Yaptığı Ziyarete Altın Deftere Yazdıkları Hatıraları.	82
EK 10: Koç Holding Onursal Başkanı-İşadamı Vehbi Koç'un 30.08.1988 Yaptığı Ziyarete Altın Deftere Yazdığı Hatırası.	83
Ek 11: 3 Birinci Kânun 1933 (3.12.1933) Hâkimiyeti Milliye Gazetesi (Eskişehir Şeker Fabrikasının Açılışı).....	84
Ek 12: 1 Kânunuevvel 1933 (1 Aralık 1933) Cumhuriyet Gazetesi (Eskişehir'in İktisadi Hayatında Mühim Bir Gün).....	85
Ek 13: 17 Kânunusani 933 (17 Ocak 1933) Cumhuriyet Gazetesi (Büyük Reis Eskişehir'de Tetkikatta Bulundu ve Bursa'ya Hareket Buyurdu).....	86
Ek 14: 5 Kânunuevvel 1933 (5 Aralık 1933) Akşam Gazetesi (Eskişehir Şeker Fabrikası-Gazi Hz.nin Çok Kıymetli Takdirleri).....	87
Ek 15: 6 Kânunuevvel 1933 (6 Aralık 1933) Akşam Gazetesi (Eskişehir Şeker Fabrikası Dün Merasimle Açıldı).....	88
Ek 16: 7 Kânunuevvel 1933 (7 Aralık 1933) Akşam Gazetesi (Fabrika Açılışında İsmet Paşa'nın Nutku).....	89

Ek 17: 6 Kânunuevvel 1933 (6 Aralık 1933) Cumhuriyet Gazetesi (Şeker Fabrikasının Üçüncüsü de Dün Açıldı).....	90
Ek 18: 6 Kânunuevvel 1933 (6 Aralık 1933) 5.Sayfa (Şeker Fabrikasının Üçüncüsü de Dün Açıldı) 5. sayfa.....	91
Ek 19: 7 Kânunuevvel 1933 (7 Aralık 1933) Cumhuriyet Gazetesi (Üçüncü Şeker Fabrikamız).....	92
Ek 20: 7 Kânunuevvel 1933 (7 Aralık 1933) Cumhuriyet Gazetesi 6.Sayfa(Üçüncü Şeker Fabrikamız).....	93
Ek 21: 6 Birinci Kânun 1933 (6 Aralık 1933) Hâkimiyeti Milliye Gazetesi (Eskişehir Şeker Fabrikası Dün Açıldı.).....	94
Ek 22: 6 Birinci Kânun 1933 (6 Aralık 1933) Hâkimiyeti Milliye Gazetesi(Eskişehir Şeker Fabrikası Dün Açıldı.) 4.Sayfa.....	95
Ek 23: 7 Birinci Kânun 1933 (7 Aralık 1933) Hâkimiyeti Milliye Gazetesi (Eskişehir’de Başvekili Dinlerken).....	96
Ek 24: 7 Birinci Kânun 1933 (7 Aralık 1933) Hâkimiyeti Milliye Gazetesi(Eskişehir’de Başvekili Dinlerken) 5.Sayfa	97
Ek 25: 9 Kânunuevvel 1933 (9 Aralık 1933) Cumhuriyet Gazetesi (Ankara Mektupları-Eskişehir Şeker Fabrikası).....	98
Ek 26: 30 Kânunusani 1933 (30 Ocak 1933) Cumhuriyet Gazetesi (Eskişehir Şeker Fabrikası-Bu Sene 11500 Dönüm Pancar Ekilecek).....	99
Ek 27: 30 Kânunuevvel 1933 (30 Aralık 1933) Akşam Gazetesi’nde Eskişehir Şeker Fabrikasının Şeker Fiyatlarıyla İlgili ilanı.....	100
Ek 28: 17 Kânunusani 1933 (17 Ocak 1933) Akşam Gazetesi(Eskişehir Şeker Fabrikası 933 Sonunda İstihsalâta Başlayacak.)	101
Ek 29: 17 Kânunusani 1933 (17 Ocak 1933) Cumhuriyet Gazetesi- (Büyük Reis Eskişehir’de Tetkikatta Bulundu ve Bursa ya Hareket Buyurdu).....	102

FOTOĞRAFLAR:

Fotoğraf 1: Eskişehir Şeker Fabrikası Montajından 1933.....	103
Fotoğraf 2: Eskişehir Şeker Fabrikasının Kazan Dairesi Montajı 1933.....	103
Fotoğraf 3: Eskişehir Şeker Fabrikası Önden Görünüş 1940.....	104
Fotoğraf 4: Eskişehir Şeker Fabrikası Genel Görünüm Aralık 2014.....	104
Fotoğraf 5: Eskişehir Şeker Fabrikası İdari Binası Önüne Dikilen Mavi Ladin Ağacı 1934.....	105
Fotoğraf 6: Eskişehir Şeker Fabrikası İdari Binası (Günümüzde Misafirhane) 1934 Yılında Dikilen Koruma Altındaki Mavi Ladin Ağacı -2015.....	105
Fotoğraf 7: Eskişehir Şeker Fabrikası Dıştan Görünümü 1934.....	106
Fotoğraf 8: Eskişehir Şeker Fabrikası Üstten Görünümü, Arkada Şeker Stadı, Sosyal Tesisler ve Şehir.(Helikopter Çekimi) 2008.....	106
Fotoğraf 9: Pancarlar,Vagonlarla Eskişehir Şeker Fabrikasına Naklediliyor.....	107
Fotoğraf 10: Eskişehir Şeker Fabrikasına Vagonlarla Getirilen Şeker Pancarı (Arkada Eskişehir Şeker Fabrikası) 1949.....	107
Fotoğraf 11: Marshall Yardımıyla Alınan Traktörlere Bağlı Arabalarla Fabrikaya Yapılan Pancar Nakli 1949	108
Fotoğraf 12: Traktörlere Bağlı Arabalarla Fabrikaya Şeker Pancarı Getiren Çiftçi ve Araba Kantarı 1949	108
Fotoğraf 13: Günümüzde Pancarların Tır ile Fabrikaya Taşınması ve Kantarda Tartılması 2014	109
Fotoğraf 14: Getirilen Pancarlardan Numune Alınması 2014	109
Fotoğraf 15: Eskişehir Şeker Fabrikası İlk Kurulduğu Yıllar İtfaiye Grubu.....	110
Fotoğraf 16: 2014 yılında İtfaiye Grubu.....	110
Fotoğraf 17: Küp Şekerin Tartılması ve Sandıklanması.....	111
Fotoğraf 18: Küp Şeker Plakalarının Preselerden Çıkışı.....	111
Fotoğraf 19: Şekerin Fırınlara Sevki.....	112
Fotoğraf 20: Küp Şeker Bıçakları.....	112
Fotoğraf 21: Kristal Şekerin Tartılması ve Çuvallanması.....	113
Fotoğraf 22: Şeker Çuvallarının Ağızları İşçiler Tarafından Dikilmesi.....	113
Fotoğraf 23: Şeker Çuvallarının Havai Transporla Anbarlara Sevki.....	114
Fotoğraf 24: Küp Şeker Sandıklarının Anbara Sevki.....	114
Fotoğraf 25: Kristal Şeker Çuvallarının Anbarda İstiflenmesi.....	115
Fotoğraf 26: Dikimhanede Şeker Çuvallarının İşçiler Tarafından Hazırlanması...115	

Fotoğraf 27: Pancar İşlerini Takip İçin Nehri Sal ile Geçen Ziraatçılar.....	116
Fotoğraf 28: Ziraatçıların Eskişehir’de Yapmış Oldukları Denetimden.....	116
Fotoğraf 29: Başbakan İsmet İnönü, Fabrikanın Açılış Töreninde Konuşuyor. (5 Aralık 1933).....	117
Fotoğraf 30: Eskişehir Şeker Fabrikası Açılış Töreninde Dinleyiciler.(5 Aralık 1933).....	117
Fotoğraf 31: Cumhuriyetimizin 10.Yıldönümü Dolayısıyla Fabrika Önüne Kurulan “Şükran Tacı”.....	118
Fotoğraf 32: Atatürk, Eskişehir Şeker Fabrikası’nı Geziyor.(1934).....	118
Fotoğraf 33: İşçiler, Pancar Sökümü Yaparken.....	119
Fotoğraf 34: İşçiler, Pancar Başlarını Keserken.....	119
Fotoğraf 35: Eskişehir Pancar Tohumu Temizleme Tesisat Binası ve Tohum Anbarı.....	120
Fotoğraf 36: Eskişehir Çiftliği-Ahırları.....	120
Fotoğraf 37: Eskişehir Çiftliği-Domuzlar Sayada.1.....	121
Fotoğraf 38: Eskişehir Çiftliği-Domuzlar Sayada.2.....	121
Fotoğraf 39: Eskişehir Çiftliği-Genç Sığır Ahırları 1.....	122
Fotoğraf 40: Eskişehir Çiftliği-Genç Sığır Ahırları 2.....	122
Fotoğraf 41: Eskişehir Çiftliği-Suni Süt Emzirme.....	123
Fotoğraf 42: Eskişehir Çiftliği-Arı Kovanları.....	123
Fotoğraf 43: Eskişehir Şeker Fabrikası-Revir Yatakhane.....	124
Fotoğraf 44: Eskişehir Şeker Fabrikası-Revir-Ameliyat Salonu.....	124
Fotoğraf 45: Eskişehir Şeker Fabrikası Lokantası.....	125
Fotoğraf 46: Eskişehir Şeker Fabrikası Lokantası Fabrikanın Kurulduğu Günden bu Yana Önemli Toplantılara Ev Sahipliği Yapmıştır.....	125
Fotoğraf 47: Eskişehir Şeker Fabrikası Sosyal Tesisleri Sadece Çalışanlara Hitap Etmeyordu. Sosyal Tesislere Yapılan Çocuk Oyun Parkları Çocukların Sosyalleşmesini De Sağlıyordu.....	126
Fotoğraf 48: Eskişehir Şeker Fabrikası Sosyal Tesislerinde Çocuk Bahçesi 2.....	126
Fotoğraf 49: Eskişehir Şeker Fabrikası Sosyal Tesislerinde Çocuk Bahçesi 3.....	127
Fotoğraf 50: Eskişehir Şeker Fabrikası Sosyal Tesislerinde Çocuk Bahçesi 4.....	127
Fotoğraf 51: Eskişehir Şeker Fabrikası Ekonomik Olduğu Kadar Spor Kulübünün Yetiştirdiği Futbolcularla Amatör ve Profesyonel Futbola Önemli Katkıları Bulunmuştur.....	128

- Fotoğraf 52:** Eskişehir Şeker Fabrikası Spor Kulübü, Basketbol, Atletizm, Voleybol, Güreş, Bisiklet, Boks Gibi Spor Dallarında Önemli Başarılar Elde Etmiş ve Çeşitli Kupalar Kazanmıştır.....128
- Fotoğraf 53:** 10/06/1962 Yılında Türkiye Amatör 2.'si Şekerspor Balıkesir Valisi Tarafından Tebrik Edilirken.....129
- Fotoğraf 54:** Şekerspor'un sporcusu olan Selahattin Manav, 52 kg. Düzenlenen Müsabakada Doğu Almanya Şampiyonu oldu.....129
- Fotoğraf 55:** Şekerspor Futbolcusu Yılmaz Markacı 1958-1959 Yılında A Milli Oldu.....130
- Fotoğraf 56:** Şekerspor Futbolcusu İbrahim Kemal 1963 yılında Genç Milli Takımda Oynadı.....130
- Fotoğraf 57:** Bisiklet Sporunu Eskişehir de Yapılan Spor Dallarından Biri idi. Eskişehirli Sporcular Milli Takımın Bel Kemiği idi. Mustafa Ertan 1958 yılında Milli Takım'a Yükselen Sporculardandı.....131
- Fotoğraf 58:** A Milli Cengiz Sanbol 1959 Yılında Milli Takıma Yükselen Sporculardandı.....131
- Fotoğraf 59:** Milli ve Rekortmen Sporcu İzzet Avcı Okçuluk Sporunda 1984 Yılında Los Angeles'ta Düzenlenen Olimpiyatta Ülkemizi Temsil Eden İlk Sporcu idi....132

ŞEKİLLER:

Şekil 1:Eskişehir Şeker Fabrikası'nın Vaziyet Planı.....	133
Şekil 2: Eskişehir Şeker Fabrikasının İlk 3 Yıllık Kampanya Grafiği.....	134
Şekil 3: Eskişehir Şeker Fabrikasının Pancar Ekim Sahaları.....	135

KISALTMALAR

AB	:Avrupa Birliği
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e	: Adı Geçen Eser
A.O	:Anonim Ortaklığı
A.Ş	: Anonim Şirketi
EŞF	:Eskişehir Şeker Fabrikası
GSMH	:Gayri Safi Milli Hâsıla
gr.	:Gram
KHK	:Kanun Hükümünde Kararname
kg.	:Kilogram
M.Ö	: Milattan Önce
s.	:Sayfa
T.A.Ş	:Ticaret Anonim Şirketi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBMMZC	: Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi
TCDD	:Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları
T.C	:Türkiye Cumhuriyeti
TŞFAŞ	: Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Şirketi
Türkşeker	:Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş
yy.	:Yüz Yıl

ÖNSÖZ

Şeker sanayi, hem ülke tarımına hem de sanayi alanına hizmet veren en gelişmiş sanayi kolunu oluşturmuştur. Cumhuriyet kurulmadan önce Osmanlı imparatorluğu döneminde şeker üretimi için farklı girişimciler tarafından teşebbüslerde bulunulmuş fakat başarıya ulaşılammıştır. Cumhuriyet kurulduktan sonra şeker ihtiyacımızı karşılamak ve dışa bağımlılığı bitirmek amacıyla ülkemizin şeker talebini sürekli ve güvenli bir şekilde karşılamak için çalışmalar yapılmış, kanunlar çıkarılmış ve özel sektöre teşvikler verilmiştir. Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte ilk sanayi tesislerinin yapılması şeker fabrikalarının kurulmasıyla başlamıştır.

Şeker sanayi kuruluş yılları Cumhuriyet'in kuruluş yıllarına dayanmaktadır. İlk kurulan şeker fabrikalarının kuruluşları basit ve ekonomik kalkınma modelinin ötesinde top yekûn kalkınmanın öncü modellerini oluşturmuştur. Yokluklar içerisinde başarılmış, kalkınma ruhunun simgesi olmanın yanı sıra geri kalmış ülkelere de model olmuştur.

Şeker sanayi, yaptığı istihdam ve yan sektörlerle sağladığı çok önemli katkılarla en fazla çiftçi geliri sağlayan sektörün başında gelmektedir. Ülkemizde tarıma dayalı sanayi üretiminde önemli rol oynayarak, hayvancılığın yanı sıra, gıda, kimya, ilaç ve makine başta olmak üzere taşımacılık sektörüne de önemli katma değer katmaktadır. Modern tarımın Anadolu'da yaygınlaşmasına şeker sanayi öncü olmuştur.

Şeker Fabrikası, Eskişehir'e sosyal, ekonomik, kültürel ve daha pek çok açıdan canlı bir şehir dokusu kazandırırken, aynı zamanda açılacak olan diğer fabrikalara örnek teşkil olmuştur. Ayrıca şeker fabrikası sadece Eskişehir ekonomisine değil, aynı zamanda Bilecik, Kütahya, Afyonkarahisar ve hatta Ankara ekonomisinin de gelişmesinde etkili olmuştur.

Bu çalışmamda benden yardımlarını esirgemeyen, yöntem ve metotlar konusunda sürekli destek olan ve yol gösteren Değerli Danışmanım Hocam Yrd. Doç.Dr. Selahattin Önder'e, ESOGÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyelerine, ESOGÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Öğretim Üyeleri ve çalışanlarına, Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphane ve Arşiv çalışanlarına, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

alışanlarına, şeker İş Sendikasına, Türkiye şeker Fabrikaları Ař'ye, Eskişehir şeker Fabrikası Müdürü Satılmış Kavuncuoğlu'na ve şeker ailesine, çalışmalarımda bana her zaman destek olan eşim Bahar, oğlum Mustafa ve kızım Aliye Erva'ya teşekkür ederim.

Necmettin OğUR

GİRİŞ

Cumhuriyetin ilk yıllarında Anadolu şehirleri savaş sonrasının ağır ekonomik ve sosyal koşulları altında bulunmaktaydı. Şehirlerin yeniden yaşanabilir ve iktisadi yönden kalkınmış bir seviyeye gelmeleri, öncelikli hedefler arasında yer almaktaydı. İktisadi olarak kalkınamayan milletlerin geleceği ipotek altında olacağını iyi bilen Mustafa Kemal Atatürk, milli bağımsızlık sonrasındaki hedefi ekonomik bağımsızlık olarak tayin etmiştir. Atatürk, harp yorgunu ülkeyi yeniden inşa etmenin ve muasır medeniyetler seviyesine ulaşmanın ancak iktisadi bir zaferlerle gerçekleşebileceğine inanıyordu. Bu inancını Birinci İktisat Kongresi'nde *“Askeri zaferler ne kadar büyük olursa olsun, iktisadi zaferle taçlandırılmadıkça payidar olamaz”* diyerek iktisadi kalkınmanın önemini vurgulamıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında “üç beyazlar” olarak ifade edilen un, pamuk ve şeker bulabilmek oldukça zordu. Özellikle milli mücadele yıllarında şeker temininde büyük zorluklarla karşılaşılıyor ve şeker ithali nedeniyle milyonlarca lira ülke dışına çıkıyordu. Bu durum hem ülke ekonomisini olumsuz yönde etkiliyor hem de şekerin düzenli olarak teminini güçleştiriyordu. Şeker bulunamadığı durumlarda bal ve pekmez gibi ürünler temin edilme yoluna gidilmekteydi

Yurdumuzda şeker sanayiinin kuruluşu, cumhuriyetin ilanını müteakiben kısa bir süre içerisinde başlamış ve şeker fabrikaları, bu dönemde kurulan ilk sanayi tesislerinin başında yer almıştır. Birkaç girişimcinin işbirliği yaparak büyük bir dayanışma içerisinde ülkemizde şeker üretmeye başladıkları yıllar hep bu döneme rastlamaktadır.

Daha iyi beslenme ve dışa bağımlılıktan kurtulma tutkusu yöneticiler tarafından öncelikler arasına alınmış ve ilk şeker fabrikası kurma girişimi Uşak'ta başlamıştır. Uşak Şeker Fabrikasının temelleri 1923'te atılmış ve 1926 yılında üretime başlanmıştır. Diğer taraftan 1925 yılında temeli atılan Alpulu Şeker Fabrikası da 1926 yılında şeker üretimine başlamıştır. Bu iki fabrikanın şeker üretimine geçmesinin ardından, 1933'te Eskişehir Şeker Fabrikası işletmeye açılarak cumhuriyetin ilk on yılında faaliyete geçen şeker fabrikası sayısı üçe yükselmiştir.

Cumhuriyet öncesinde şeker ihtiyacı ithal yollarla karşılanırken cumhuriyet sonrasında tüketilen şekerin tamamı, açılan bu fabrikalarla birlikte ülkemizde üretilmeye başlanmıştır.

İnsanların sağlıklı beslenmesi, yeni neslin sağlıklı bir şekilde büyümesi ve gelişmesi açısından hayati öneme sahip şeker, yüksek enerji ve saf besin kaynağı olmasından dolayı hayati bir öneme sahiptir. Mustafa Kemal Atatürk 1937 yılında Pertek'te yaptığı konuşmada “*Şeker Fabrikalarının sayısı yirmiye çıkmaz ve şekerini ekmek kadar kolay alınır hale getirmezsek gürbüz çocuklara hasret kalacağız.*” sözlerinden sonra şeker sanayi Mustafa Kemal Atatürk'ün direktifleri ve gösterdiği hedefe uygun bir gelişme kaydetmiştir. İlk şeker fabrikalarının kurulumunu yabancı firmalar üstlenmişken, daha sonraki yıllarda şeker fabrikaları bünyesinde kurulan makine bölümleri giderek gelişme kaydetmiş, yeni kurulmakta olan şeker fabrikalarının yapımını üstlenmiş, hatta diğer sanayi kuruluşlarının makine ihtiyacını da karşılayabilir hale gelmiştir. Şeker fabrikalarının gelişimi ve bugünkü düzeye gelmesi oldukça karmaşık süreçler ve büyük uğraşlar sonucunda gerçekleşebilmiştir. Bu tezde ülkemizin ve Eskişehir'in şeker sanayisinde geçirmiş olduğu aşamalar, yaptığı ve yapmakta olduğu hizmetlerin yanı sıra tarım, hayvancılık, eğitim, gıda, kimya, ilaç ve taşımacılık gibi şehir ekonomisine ve üreticiye olan katkıları ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Tezde, birincil kaynak eser ve belgelerden geniş ölçüde yararlanılarak ilgili tüm kesimlere anlamlı katkılar sağlamak amaçlanmıştır.

I.BÖLÜM

ŞEKER

1.ŞEKERİN TANIMI VE ÖNEMİ

Bilimsel adı sakkaroz olan, şekerpancarı ve şeker kamışından elde edilen ve çok yaygın olarak kullanılan kristal durumunda tatlı besin maddesidir. ¹

Şeker kamışı, şeker pancarı, patates, havuç, mısır, buğday gibi birçok bitkilerin sap ve köklerinin öz suyundan veya nişastasından çıkarılan, birleşiminde karbon, oksijen ve hidrojen bulunan, beyaz, suda eriyen, mayalanabilen ve çoğu tatlı olan maddelerin genel adıdır.² Şeker, bütün gıda maddelerine tatlılık kazandırmak amacıyla yaygın olarak kullanılan bileşenlerden birisidir. Şeker, enerji vermesi yanında çok kolay ve iştahla alınabilen, aynı zamanda suda hemen eriyebilen tatlı bir maddedir.³

İlk zamanlarda şeker, bugün bizim bildiğimiz toz veya küp şeklinde değildi. Pekmez gibi sıvı haldeydi. 11 ve 12.asırda Araplar şekerini kristal olarak üretmeyi başardılar. İnsanlığın tanıdığı en eski ve bol şekerli madde baldır. Tarihi gelişim içerisinde balın yerini alan şeker kamışı suyunun kullanıldığı eski Hint yazılarında görülmektedir. Yine bu yıllarda şeker kamışı öz suyundan elde edilen Kuzey Hindistan’da “sakara” adıyla katı sakkarozun da kullanıldığına dair belgelere rastlanmaktadır. ⁴

Şeker kelimesi, nerdeyse bütün dillerde birbirine benzemektedir. Şeker kelimesi Arapça “sukkar” kelimesinden türemiştir. Arapların da bu kelimeyi Hint Edebiyatı diye bilinen “Sanskrit” veya Hint Halk Edebiyatı diye bilinen “prakrit”ten aldığı ifade edilmektedir. Türkçe ’ye Arapça’dan “Sukkar” kelimesinden geldiği tahmin edilen şeker, İngilizcede “Sugar”, Almanca ’da Zucker” Fransızca ’da “Sucre”, İtalyanca ’da “Zucchero”, İspanyolca ’da “Azucar”, Latince

¹ Asil Nadir, “Şeker”, *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, Gelişim Yayınları, Cilt 18., İstanbul, 1996, s.11036.

² *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1988, s.1377.

³ Celal Er, *Türkiye’de Şeker ve Şeker Pancarı Üretiminde Kota Sistemine Geçiş, Bugünkü Durum ve Geleceği*, İstanbul, 2007, s. 9.

⁴ *Cumhuriyetin 80.Yılında Türk Şeker Sanayi*, Ankara, 2003, s. 8.

“Saccharum”, Farsçada “Şakar”, Arnavutça “sheqer”, şeklinde ifade edilmektedir. Türkçede şeker kelimesi dar manada kullanılmaktadır ve şeker kelimesiyle beyaz renkli, kokusuz toz ve kristal, küp şeker maddeleri kastedilmektedir.⁵

İnsanların beslenme alışkanlıkları içerisinde tatlıya ayrı bir yer ayırmaları nedeniyle şeker önemli bir gıda maddesi olmuştur. Her canlı yaşadığı süre içerisinde fonksiyonlarını yerine getirmek için faaliyetler yapar ve bu faaliyetleri yapmak için enerji tüketir. Bu yüzden tükettiği Bu enerjiyi almak için çeşitli besin maddelerine ihtiyacı vardır. Yüksek enerji ve saf besin kaynağı olmasından dolayı şeker hayati öneme sahiptir. İnsan, hayvan ve nebatlar gibi bütün canlı organizmalar için şeker, çok önemli bir maddedir. İnsan vücudunun beslenmesi için zaruri ve elzemdir. Hararet ve enerji sağlayan şeker, bu enerjiyi diğer gıda maddelerine nispetle en ucuza temin eder.⁶

Normal şartlar altında yaşayan bir insan temel besin maddelerinden: 40-60 gr yağ, 120-150 g albumin, 400-500 g karbonhidrat alması gerekir. Görüldüğü gibi karbonhidratlar, günlük besin ihtiyacının % 70'e yakın bir kısmını teşkil etmektedir.⁷

İnsan vücudu, yaptığı her türlü faaliyet için gerekli olan enerjiyi yağlar ve karbonhidratlarla karşılar. Kanda bulunan şeker, adale faaliyeti sırasında, solunum yoluyla kana ulaşmış olan oksijenle birleşir ve böylece, yavaş oksidasyon sonucu meydana gelen enerji, adale enerjisi ve vücut ısısı şeklinde değerlendirilir. Böylece, kandaki şeker, bu yavaş oksitlenme reaksiyonu sonunda, tekrar, bitkiler tarafından karbonhidrat sentezinde kullanılan temel unsurlara, yani su ile karbondioksit parçalanmış olur.⁸

⁵ Erol Zeytinoğlu, *Türkiye’de Şeker Endüstrisi, İstanbul*, 1964, s. 1.

⁶ Zeytinoğlu, s. 1.

⁷ Hüseyin Koç, *Şeker Pancarı*, Tokat, 1999, s. 3.

⁸ *Şeker İş 25.Yıl Belgeseli*, Türkiye Şeker Sanayii İşçileri Sendikası, Ankara, 1988, s.231.

1. 2 ŞEKERİN TARİHİ GELİŞİMİ

1.2.1. Dünyadaki Gelişimi

Dünyadaki bütün insanların tatlı bir yiyeceğe ihtiyacı vardır. Bu ihtiyaç bugün olduğu gibi ilkel devirlerde de mevcuttu. Bilinen en eski ve bol şekerli madde baldır. Zamanla balın yerinin şeker kamışı suyu almıştır.⁹ İlkel kabilelerde bal olan bu tatlı kaynağına daha sonraları da şeker kamışı da dâhil edilmiştir. Tropik bir bölge bitkisi olan kamıştan Doğu ve Güney Asya insanları çiğneyip suyunu emerek faydalanmaktaydılar.¹⁰ Şeker ilk defa Hintliler tarafından, milattan bin yıl önce, ilkel bir şekilde şeker kamışından elde edilmişti. Buradan bütün Orta Asya, Java ve Philippin adalarına intikal eden şeker, kısa zaman içinde Avrupa’da da yaygın bir ekim alanı buldu¹¹.

Pek çok bitkide şeker bulunmasına rağmen bugün ekonomik olarak şeker kaynağı hammaddesi şeker kamışı ve şeker pancarıdır. Dünyanın tropik bölgeleri şeker kamışı tarımına uygun olduğu halde şeker pancarı, kutuplar dışında hemen her yerde yetişebilen ve dünya nüfusunun önemli bir kısmının enerji ihtiyacının karşılanmasında başlıca hammadde kaynağı durumundaki bir çapa bitkisidir.¹²

Şeker kamışının kökeni, Güney Asya ve Güney Batı Pasifik Adaları’dır. Şeker kamışı M.Ö.8000’lerde Yeni Gine’ye, M.Ö.6000 yıllarında da Endonezya, Filipinler ve Kuzey Hindistan’a, daha sonra da Hindistan’dan Batı Asya’ya ve oradan da Arap Yarımadası’na yayılmıştır.¹³

Ortaçağda, şeker kamışı üretiminde Araplar ön plana çıkmıştır. Şeker endüstrisini İranlılardan öğrenen Araplar, 636 yılında Suriye’de 640 yılında Mısır’da şeker kamışı üretiminin yaygınlaşmasını sağlamışlar, şeker üretiminin Tunus, Fas,

⁹ Cehdi Şahingiray, “Şekerin Tarihi”, *Pancar Dergisi*, 23.sayı, 1953, s. 3.

¹⁰ Koç, s.12.

¹¹ Turan Veldet, *30. Yılında Türkiye Şeker Sanayii*, Ankara, 1958, s. 4-6.

¹² Koç, s. 1.

¹³ Ahmet Şiray, vd, *Türkiye’de Şeker Kamışı Tarımı ve Şeker Kamışından Şeker Üretme İmkânları Üzerine Bir Araştırma*, Ankara, Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş yayını,1987, s. 5.

Libya, Cezayir, Kıbrıs, Girit ve İspanya'ya kadar yayılmasında etkili olmuşlardır.¹⁴ Araplar, şekeri 11.yy da kristal olarak imal etmeyi başarmışlardır.¹⁵

Haçlı Seferleri ile doğu ve batı arasında kültürel ve ticari alışveriş hızlanmış, Asya'dan Avrupa'ya şeker alışverişi başlamıştır. Şeker, Avrupa'ya ilk kez getirildiğinde ilaç ve baharatlarla birlikte gruplandırılmış, pahalı ve az bulunan bir madde olmuştur. Uzun süre şeker Avrupa'da ithal edilen lüks bir madde halinde kalmıştır. Haçlı ordusunun dönüşü, şekerin halk arasında anılan bir madde olmasını sağlamıştır. Avrupa'da ilk şeker üretimi 1468 yılında Venedik'te kurulan 4 tasfiyehane ile başlamıştır. Napolyon zamanına kadar Avrupa'nın tükettiği şeker, mısırdan ithal edilen ham şeker kamışlarının bu fabrikalarda işlenmesiyle elde edilen şekerdi. Özellikle Londra, Amsterdam, Hamburg ve Lizbon gibi pek çok şeker tasfiyehaneleri kurulmuştur. Şekere olan talebin artması, şeker kamışının Avrupa ülkelerini şeker pancarından şeker elde etme arayışlarına itmiştir.¹⁶

Amerika'nın keşfi ile Kristof Klomb Amerika'ya 1494 yılında yaptığı ikinci seferinde kamış fidelerini San Dominigo'ya götürmüştür. Buradaki iklim koşulları kamış tarımının kolay ve uygun bir şekilde gelişmesini sağlamış ve özellikle Küba, Puerto-Rikoda bu gelişmeler büyük hızla olmuştur. Pancardaki tatlılığı veren maddenin, kamıştaki tatlılığı veren şekerin aynısı olduğunu ilk defa 1747 yılında Almanya'da, Berlin Akademisi Direktörü ve Akademi labotuvanlar şefi Marggraf bulmuştur. Böylece Margraff pancardan da şeker üretiminin mümkün olabileceğini kanıtlamış ve pancar şekeri sanayisinin planını Berlin Akademisine savunmuştur. Margraff ölümünden sonra talebesi ve halefi Franz Karl Achard, Alman hükümeti yardımı ile hocasının çalışmalarını devam ettirmiş ve Berlin civarındaki çiftliğinde pancarın 22 çeşidini yetiştirmiştir. 11 Ocak 1799 da Karl Frederich Wilhelm'e sonucu bildirmiş ve en iyi şekerin pancardan üretilbileceğini açıklamıştır.¹⁷

Margraff'ın talebesi olan Kimyager Achard, Şarki Prusya'da 1787 senesinde üçüncü Frederik'i ikna ederek Prusya'da pancar işleyecek bir şeker fabrikasının

¹⁴ Mehmet Karayaman, *Nuri Şeker ve Uşak Şeker Fabrikasının Kuruluşu*, Uşak, 2010, s.1.

¹⁵ Şahingiray, s. 3.

¹⁶ Karayaman, s. 2.

¹⁷ Nazım Taygun, *Türkşeker'in Öyküsü*, Ankara, 1993, s. 75.

kurulmasını teşvik ediyor ve 1802 de ilk şeker fabrikası kurulmuştur. Bunu takiben 3-4 sene sonra da ikinci bir fabrika kurulmuştu.¹⁸

Aşağı Silezya’da üretime başlayan ilk pancar şeker fabrikasının günlük kapasitesi 3600 kg. idi. Avrupa da pancar şekerinin yayılmasına ve şeker fabrikalarının çoğalmasına 1806 yılında Napolyon’un İngiltere’yi yenmek amacıyla Avrupa kıtasını izole etmesi neden olmuştur. Dışarıdan ucuz kamış şeker ithali bu şekilde imkânsızlaşınca, şeker pancarı ve bundan şeker üretimi maliyet güçlüklerini ekarte ederek, genişlemek ve gelişmek imkânını bulmuştur. Ayrıca Napolyon pancar tarımını teşvik için bu işle uğraşanlara bazı imtiyazlar sağlamış ve eleman yetiştirmek için okullar açtırmıştır.¹⁹

1876 Romanya’da, 1880’de İsveç ve Danimarka’da, 1898’de Bulgaristan ve İspanya’da, 1890’da İtalya ve Sırbistan’da, 1919’da İngiltere’de, 1925’de İrlanda ve Letonya’da, 1932’de İran’da ilk pancar şeker fabrikaları kurulmuştur.²⁰

1.2.2. Şekerin Ülkemizde Gelişimi

1.2.2.1 Cumhuriyetten Önce Şeker Fabrikası Kurma Girişimleri

İlk yıllarda Anadolu insanı ne şeker ne de şeker pancarını bilmektedirler. Şeker yerine yaygın olarak pekmez kullanılmaktadır. Halk arasında ülkeye az miktarda Rusya’dan gelen kelle şekerin mayasının insan kemiği olduğuna inanıldığı belirtilir.²¹

Cumhuriyetten önce şeker gereksiniminin bir bölümü, başta İngiltere ve Fransa olmak üzere Avrupa ülkelerinden ithal edilerek karşılanıyordu. Kapalı ekonominin egemen olduğu yörelerde ise şeker yerine genellikle üzüm ve öteki meyvelerden elde edilen pekmez kullanılıyordu. 19.yüzyılda dünya şeker üretiminde şeker kamışından başka şeker pancarının da yaygınlaşarak kullanılmaya başlaması,

¹⁸ Baha Tekand, *Türkiye Şeker sanayinin Dünü Bugünü ve Yarını*, Ankara, 1958, s. 4.

¹⁹ Taygun, s. 75.

²⁰ *Pancar Dergisi*, Türkiye Şeker Fabrikası A.Ş. Yayını, 1953, sayı: 23, s. 3.

²¹ Mahmut Kiper, “Üç Beyazlardan Şeker,” *Pankobirlik Dergisi*, 2010, sayı: 98, s. 52.

Osmanlı ülkesinde de şeker fabrikası kurulması yönünde bazı çalışmalar yapılmasına yol açtı.²²

Şeker sanayinin gelişmeye başlaması, Osmanlı Devletini de harekete geçirmiş ve bu konuda ilk teşebbüs 1839'da Necip Paşa'nın bizzat ilgilenmesi neticesinde bir fabrika kurulması için Almanya'dan makine ve teçhizat getirtmesiyle yapılmış, ancak kendisinin ölümüyle bu faaliyet gerçekleşmemiştir²³.

Şeker sanayiye diğer teşebbüs ise 1840 yılında İstanbul tüccarlarından Arnavut Köylü Dimitri Efendi tarafından teşebbüste bulunulmuştur²⁴. Dimitri'nin bir şeker fabrikası kurmak için Hükümete yaptığı müracaat üzerine, konu Nafia Meclisinde gözden geçirilmiş ve şeker fabrikasının kurulması imtiyazının 10 sene müddetle kendisine verilmesi hakkında 11 Mart 1840 tarihinde bir mazbata yapılmıştı. Buna göre Dimitri'ye: Memleket içerisinde yetiştirilen pancarlar şeker imaline elverişli olmadığı için, muhtaç olacağı pancar tohumunun dışarıdan getirilmesine, Rumeli veya Anadolu'da arzu edeceği bir yerde sahiplerinin rızası alınmak kaydıyla, tarlalar kiralanarak veya mülkiyetine geçirilerek, pancar yetiştirmesine, yetiştireceği pancarların aşırını vermek şartıyla bu fabrikada işlenmesine müsaade edilmiş ve 10 sene müddetle kendisinden başka bu hususta kimseye imtiyaz verilmeyeceği hakkında teminat verilmişti.²⁵

Bundan sonra sırasıyla 1867 yılında Davutoğlu Karabet'in, 1879 yılında Fenerler İdaresi Müdürü Michael Paşa'nın, 1890 tarihinde Yusuf Bey'in, asrın sonlarına doğru da Rauf Paşa'nın teşebbüsleri vardır²⁶.

Hacı Gedik Ahmet ve Celepzade Abdullah efendiler bir şeker fabrikası kurmayı düşünmüşler (1906-1907) fakat Londra'da halı işleri komisyoncusu Gülbenkyakan'dan aldıkları bilgilerle bu işin 25-30 bin altına çıkacağına öğrenmişler ve fabrikadan vazgeçmişlerdir.²⁷

²² Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, Ana Yayıncılık, Cilt 20, İstanbul, 1990, s. 255.

²³ Haşmet Başar, *Adapazarı Şeker Fabrikası ve Çevreye Yaptığı Sosyal Tesirler*, Sakarya, 1971, s. 7.

²⁴ Necdet Baykut, *Dünya ve Memleketimizde Şeker Sanayiinin Doğuşu*, Ankara, 1960, s. 5.

²⁵ Veldet, s. 21.

²⁶ Ömer Alp, *Ortak Pazar Ülkeleri ve Türkiye Şeker Endüstrileri*, Ankara, 1963, s. 232.

²⁷ Pancar Dergisi, s. 6.

Cumhuriyetten önce şeker fabrikası kurma girişimleri özellikle Uşak yörelerinde gelişmiştir. Halı ticareti dolayısıyla Avrupa ile yakın temas kuran Uşaklılar, bir yandan yurdumuza gelen Avrupalı iş adamlarından şeker fabrikaları ve pancar tarımı ile ilgili bilgiler toplarken, diğer yandan Avrupa'ya giden Uşaklılar da muhtelif yerlerdeki Şeker Fabrikaları ve pancar tarımını incelemek imkânı bulmuşlardı. Bu arada 1906-1907 yıllarında Türkiye'ye getirilen pancar tohumları Uşak yörelerindeki çiftçilere dağıtılarak deneme amacıyla ekilmiştir.²⁸

Bu teşebbüslerden sonra, bazı müteşebbislerin Akşehir civarlarında, Birinci Dünya Savaşı sırasında da yabancılar tarafından Adapazarı ve Karacabey havalisinde fabrika etütleri yaptığı görülmüştür. Ankara, Kastamonu, Bursa, Çanakkale, Sivas ve Elazığ'da yapılan etütler ve nihayet 1917 yılında kurulan Zenit Şirketi'nin teşebbüsleri de diğerleri gibi neticesiz kalmıştır²⁹.

2 Mart 1925 tarihinde Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğünden Meclise gönderilen 6/580 sayılı yazıda bilimsel olarak 1925 yılına kadar sadece bu illerde yapılan araştırma ve çalışmanın olduğu, şeker pancarından elde edilen numuneler ve iklim hakkında bu çalışmanın olumlu sonuçlandığı, verilen raporlarda yapılacak şeker pancarı ekimlerinde buralardan verim alınabileceği, ihtiyacın giderilebileceği belirtilmiştir. Fakat o dönemde savaş koşulları ve kapitülasyon idaresinin şeker fabrikasını istememesinden dolayı bu çalışma da başarıyla sonuçlanmadı.

1.2.2.2-Cumhuriyetten Sonra Şeker Fabrikaları Kurma Girişimleri.

Türkiye her bakımdan geri kalmıştı. Yol yoktu, demiryolu yapımına başlandı. Mektep yoktu. Okur-yazar sayısı çok düşüktü. Milli Eğitime önem vermek icap ediyordu. Hastane yoktu. Sağlık işlerinin üzerine eğilmek lazımdı. Memleketin

²⁸‘Şeker Sanayinin Kuruluşunun 50.Yılında Türkiye’de Pancar Tarımı’, *Şeker Dergisi*, Kuruluşunun 50.Yılında Özel Sayı, Sayı:102, Ankara 1978, s. 19.

²⁹ Baykut, s. 5.

topyekûn süratli kalkınmasına ihtiyaçı vardı. Türkiye, şeker gibi zaruri ihtiyaçlarını dahi ithal eden bir memleketti. Sanayinin kurulması gerekiyordu.³⁰

Türkiye, gerek Birinci Dünya Savaşı, gerekse Kurtuluş Savaşı sırasında çok büyük şeker sıkıntısı çekmiştir. Bu sıkıntıyı gidermek amacıyla Türkiye’de ulusal nitelikte şeker sanayisini kurma girişimleri Cumhuriyet döneminde olmuştur.³¹ Kurtuluş Savaşı sonucunda kurulan Devlette, izlenen milli ekonomi politikasının temelinde, ülkemizin en çok ihtiyaçı duyduğu temel tüketim maddelerinin ülkemizde üretilmesi ve dışa bağımlılığın azaltılması hedeflenmekteydi. Gerek Birinci Dünya Savaşı yıllarında gerekse Kurtuluş Savaşı sırasında bazı gıda maddelerinin temininde yaşanan büyük sıkıntılar, Cumhuriyet döneminde bu maddelerin üretilmesine öncelik verilmesine vesile olmuştur. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte başlayan ekonomik seferberlikte, şeker sanayinin gelişmesi ve buna bağlı olarak şeker kamışı ve şeker pancarı tarımının yaygınlaştırılması, öncelik verilen konuların başında gelmiştir.³²

Mustafa Kemal Atatürk, şeker sanayinin gelişmesi yolunda atılacak adımların önemini şu sözleriyle belirtmiştir. “Memleketimizin her müsait mntkasında şeker ihtiyacının temini mühim hedeflerimiz arasında tanınmalıdır.”³³ Bu sıkıntıyı gidermek amacıyla Türkiye’de ulusal nitelikte şeker sanayini kurma girişimleri Cumhuriyet döneminde olmuştur. Bu da Cumhuriyet döneminin sağladığı geniş imknlar sayesinde olmuştur.

Mustafa Kemal Atatürk’e göre, ekonomik alanda güçlü olmak, milletin istiklali ve memleketin bağımsızlığı ile paraleldir ve çok önemlidir. Ekonomik yönden geri kalmak, esir kalmak anlamına gelir. Bu nedenle Atatürk yeni Türkiye’yi inşa ederken tarihteki hataları tekrarlamayacak bir yol izlemektedir. Türkiye’ye ekonomik işlerde Türk milletinin gerçeklerini yansıtan yepyeni bir görüş getirmek amacındaydı. Mustafa Kemal Atatürk, “Türkiye’nin gerçek sahibi ve efendisi, hakiki üretici olan köylüdür. O halde, herkesten daha çok refah, saadet ve servete hak kazanan ve layık olan da köylüdür. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hkmetinin

³⁰ Naci Gelendost, *Eskişehir Basınında Atatürk 1919-1989*, Bursa, 1989, s. 75.

³¹ İsmail Soysal, *Tarihleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye’nin Siyasal Antlaşmaları (1920- 1945)* Ankara, 2000, Cilt :1, s. 173.

³² M. Karayaman, *Atatürk Döneminde şeker Sanayi ve İzlenen Politikalar*, (Çevrimiçi) <http://atam.gov.tr>, 11 Kasım 2014.

³³ İlhan Tarus, *Uzun Atlama*, Ankara, 1957, s. 10.

izleyeceği yol bu temel yönde olmalıdır.” diyordu. Dediğini de yapıyordu, yaptırıyordu. Bu atılımların amacını açıklarken devletçilik ilkesinin izleyeceği yakın ekonomik yönünü de çiziyordu.³⁴

Mustafa Kemal Atatürk, her türlü yokluk ve güçlük içinde ülkemizi düşmanlardan temizleyip bağımsızlığına kavuşturduktan sonra “*Asıl savaş bundan sonra başlıyor. O’da ekonomik bağımsızlık savaşıdır*” diyerek cephelerde kazanılan zaferden sonra, şimdi sanayi ve ziraat sahasında hamle yapma gereğini vurgulamıştır. Halkın, ekmekten sonra gelen et ve şeker gibi asli gıdası çok düşük durumda, ihtiyacı olan şeker para bulunabilirse bir miktar dışarıdan getirilmekte ve lüks gıda maddesi idi. 1926 yılında kişi başına yılda 4,5 kg şeker düşmekteydi.³⁵

17 Şubat-4 Mart 1923 tarihleri arasında İzmir’de düzenlenen ilk Türk İktisat Kongresinde ekonomimize yeni bir yön verilmeye çalışılmış, ülkemizin birçok çeşitli yerlerinden toplumu oluşturan sınıfları ve grupları temsil eden 1135 delege ile toplanmıştır. Burada ülke sorunlarına yönelik yeni çözüm önerileri tartışılmıştır. Kongre sonunda yer alan 16.madde de, “Memleketimizde pancar yetiştirilerek, şeker fabrikaları tesis ve ziraatta münavebe usulünün tevsii ve bu suretle hayvanatımızın ve hububatımızın ıslah ve çoğaltılması”,³⁶ gerektiği ifade edilmişti.

Birinci Sanayi Planı, bugünkü anlamda bir plan olmaktan çok, beş yıllık bir süre içinde hangi alanlara ne tür yatırım yapılacağını ve bu yatırımlarla ilgili çeşitli ekonomik hesaplamaları kapsayan bir program niteliğindedir. Plan büyük ölçüde ulusal kaynaklarla finanse edilmiş olmakla birlikte yabancı kaynaklardan da yararlanılma yollarına gidilmiştir.³⁷

Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.’nin ilk genel müdürü olan Kâzım Taşkent Cumhuriyetin ilk yıllarında şeker sanayinin kuruluşuna verilen önemi şöyle anlatıyor. “*Şeker Sanayinin kuruluşuna başlandığı zaman, Cumhuriyetin ilanından iki yıl geçmişti. Cumhuriyetin kuruluşunda memleketimizde iktisadi varlık diyebileceğimiz bir şeylerimiz de yoktu. Büyük Atamız, Cumhuriyetin ilânından bir*

³⁴ ‘Atatürk’ün Tarım Alanına Getirdiği Yenilikler’, *Pankobirlik Dergisi*, sayı:89, 2007, s. 53.

³⁵ Mehmet Gülmez, “Atatürk Yolunda Şeker Sanayiinin Milletimize Kazandırdıkları”, *Şeker Dergisi*, Atatürk’ün Doğumu’nun 100.Yılında Özel Sayısı, Ankara 1981, s. 27.

³⁶ Afet İnan, *İzmir İktisat Kongresi*, Ankara, 1989, s. 11,30.

³⁷ Ergül Han, *Türkiye’de Sanayileşme Süreci ve Stratejisi*, Eskişehir, 1978, s. 51.

yıl sonra Türkiye İş Bankasının meydana gelme şartlarını sağlamakla ve kurulmasını temin etmekle, iktisadi hayatımızın temeline ilk taşı yerleştirmiş bulundular. İktisadi gelişmelerle ilgili düşünceler, çalışmalar ve tartışmalar yoğunlaşıyordu. Hammaddesi memlekette bol olan yerli tüketimle ilgili endüstri branşlarına büyük önem verilmesi lâzım geldiği belirtiliyordu.«Üç beyazlar» ve «Üç karalar» sloganı bu sıralarda ortaya atıldı. Şeker Sanayiinin kurulması mevzuu üzerinde de ehemmiyetle duruluyordu. Birbirini takip eden iki büyük harpte (Birinci Dünya Harbi ve İstiklâl Savaşı) şeker yokluğundan çekilen sıkıntı çok büyüktü. Bu sebeple, her şeyden evvel, memlekette şeker üretiminin gerçekleşmesi lâzımdı. Bunu herkes istiyordu. Çok geçmeden Atatürk tarafından Şeker Fabrikalarının kurulması kararı verildi. 1925 yılında çıkan bu karar, memleketin artık şekersiz kalmayacağı müjdesiydi.”.diyerek o zor şartlarda Atatürk’ün fikirleri yokluklar içerisinde varlıklara, Türkiye’nin kendi şekerini üretmeye ulaştırdı.³⁸

Cumhuriyetin ikinci kuruluş yılında iki yerde, Uşak ve Alpullu şeker Fabrikası kurma teşebbüsüne geçildi. Kuruluşlar için gerekli kanunlar çıkarıldı, müesseseler meydana geldi, fabrikaların inşa edileceği yerler tespit edildi. Fabrikaların siparişleri verildi ve zirai çalışmalara başlandı. 1926 senesinin sonlarından evvel fabrikalar işletme tecrübelerine başladılar. Açılış törenleri, bir seremoninin ötesinde, Türk’ün kendi şekerine kavuşma bayramı olarak kutlanıyordu.

Lozan Antlaşması’nın getirdiği geniş olanaklar şeker sanayiinin kurulmasına yol açan ilk hareketlere zemin hazırlamıştır³⁹. Bu istikametteki ilk ciddi teşebbüs Uşaklı Molla Ömeroğlu Nuri Şeker adında bir çiftçi tarafından başlatılmıştır.⁴⁰ Birçok müteşebbisin katılımıyla 19 Nisan 1923 yılında “Uşak Terakkii Ziraat T.A.Ş.” kurulmuştur.150 senelik mazisi olan şeker pancarının Türkiye’ye gelişi ve endüstri hammadde olarak kullanılması 1925’den sonra başlıyor. Türkiye de 125 senelik gecikmeyle şeker sanayi kuruluyor.⁴¹

³⁸ Mehmet Karayaman, s. 6.

³⁹ Soysal, s. 173.

⁴⁰ Türkiye Şeker Sanayi(1926-1986), Ankara, Türkiye Şeker Fabrikaları Yayınları, 1986, s. 12.

⁴¹ Tekand, s. 4.

Cumhuriyet döneminde yerli sanayi geniş teşviklerle geliştirilmeye çalışılmıştır. Bunun ilk örneği şeker üretimidir. Bu kapsamda yasal düzenlemede yapılmış, Teşvik-i Sanayi Kanunu gözden geçirilmiştir.⁴²

1913 tarihinde çıkarılan Teşvik-i Sanayi Kanunu ilkin 1924 yılında yeniden düzenlendi. Esasen 1913 sayılı kanun yürürlükte kaldığı süre içerisinde oldukça başarılı sonuçlar vermiştir. Fakat bu Kanunun yeniden günün ihtiyaçlarını karşılar hale getirilmesi 1927 yılında oldu. 15 Haziran 1927 tarihinde 1055 sayılı Teşvik-i Sanayi Kanunu kabul edildi. Bu Kanun, şeker sanayini destekleyen maddeler de içermekteydi. Bu maddelere göre bir şeker fabrikasının kuruluşu için 601 sayılı kanunda sağlanan kolaylıklardan daha fazlasını elde etmek mümkün olmuştur. 601 sayılı kanun, 1956 yılına kadar bazı değişikliklerle yürürlükte kalmış, bu tarihten sonra 6447 sayılı “Şeker Kanunu” yürürlüğe girmiştir. 6447 sayılı kanun 1983 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. 28 Ekim 1983 tarihinde 118 sayılı KHK (Kanun Hükmünde Kararname) yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.⁴³

601 sayılı kanun önce Meclis başkanlığına gelmiş, Meclisten Ticaret, Kavanin-i Maliye ve Müvazene-i Maliye Encümenlerinde görüşülerek tekrar Büyük Millet Meclisi’ne yasalaşması için gönderilmiştir. Meclisten önce komisyonlarda uzun süren görüşmelerle Ticaret Encümeninde yapılan uzun müzakerelerle kanun maddeleri görüşüldü. Ticaret Encümeni mazbatasında, şekerin iklimine göre pancar veya kamıştan istihsal olunduğunu, 1922 yılında yapılan istatistiklerde % 63’ü pancardan, % 37’si ise kamıştan üretildiği belirtilmiştir. “Memleketimizde 1913 yılında 174 milyon kilo şeker ithal olunmuştur. 1923 yılında ise bu miktar 47 milyon kiloya tenezzül etmiştir. 1913 senesi istatistikleri nazaran muhtelif memleketlerde nüfus başına isabet eden şeker sarfiyatı Amerika’da 38,75, İngiltere’de 39,23, İsviçre’de 29,14, Fransa’da 17,10, Almanya’da 24,8, Romanya’da 4,31, Yunanistan’da 3,42, Sırbistan’da 3,44, Türkiye’de takriben 5,86 kilo olarak gösterilmekte ise de harbin tevhit ettiği sefaleti umumiye neticesi bugünkü sarfiyat miktarı %25 derecesinde tenakus etmiştir. Mamafih memlekette istihsalâtın tezyüt

⁴² Nadir Eroğlu, “Atatürk Dönemi İktisat Politikaları(1923-1938)”, *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2007, Cilt:23, sayı:2, s. 66.

⁴³ Sedat Avcı, “Türk Şeker Sanayinin Kuruluş ve Gelişmesinde Devletin Etkisi”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Dergisi*, sayı:4, İstanbul 1996, s. 296.

ve refahı umuminin husulü ile bu miktarın yine artacağı şüphesizdir. ”denilerek komisyondan geçmiştir.⁴⁴

Muvazene-i Maliye Encümeninde 24.3.1925 te yapılan görüşmelerde ise kanun lâhiyası Ticaret Vekili Ali Cenahi Bey’in huzurunda tetkik ve müzakere edilmişti. Bu kanunun şeker ithalini azaltacağı, iktisada hizmet edeceği, şeker fabrikalarının bir an evvel temin ve tesisi için bu tür fabrikalara kazandırılması için kanun ve maddeleri bu Encümende de uygun görülmüştür.⁴⁵

Ulaştırma ve tarım sektörlerini de canlandıracak olan şeker üretiminin devlet tarafından bu şekilde desteklenmesi şüphesiz ki tesadüf değildir. Nitekim Hükümet tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne sunulan gerekli sebepler layihası ve Ticaret – Kavanin-i Maliye ve Muvazene-i Maliye Encümenleri’nin mazbatalarında şeker üretiminin ülke ekonomisi için düşünülen fayda ve gayeleri son derece önemlidir:

1. Ülkede nüfus başına düşen şeker tüketimi diğer ülkelere nazaran çok daha aşağı bir seviyededir. Bu önemli maddenin ithali için verilen yaklaşık 30 milyon lira ülke ekonomisi için oldukça önemli bir rakamdır.
2. Şeker sanayinin gelişmesi, ekonomik ve sosyal hayata çok büyük bir etki yapacaktır.
3. Şeker sanayinin gelişmesi, ziraatında gelişmesine bir nedendir. Şeker pancarın yetiştirilmesi toprağın ıslahını sağladığı için diğer ziraat ürünlerine de etki eder.
4. Şeker sanayinin gelişmesi, birçok çiftçi ve işçi ailelerinin, ticaret erbabının geçimini temin edecek ve iktisadî bir faaliyet yaratacaktır.
5. Şeker, yüksek vergiye tâbi bir madde olduğu için, devlet hazinesine önemli bir gelir sağlanmış olacaktır. Lozan Antlaşması ile kabul edilen beş senelik müddetin geçmesinden sonra şeker ithalatı üzerine konulacak yüksek himaye tarifesi hem millî şeker sanayiinin korunma ve gelişmesini hem de bu beş yıl zarfında bu sanayiye verilen muafiyetleri telafi edecektir.

⁴⁴ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*, Devre II, İçtima Senesi II, Cilt 17, 1976, s. 41.

⁴⁵ Türkiye Büyük Millet Meclisi, (Çevrimiçi), [http:// www.tbmm.gov.tr](http://www.tbmm.gov.tr), 04 Aralık 2014.

6. Şeker sanayiinin gelişmesi, gerekli olan bu gıda maddesinin millî sınırlar içinde üretimini temin edecek ve umumî savaş esnasında olduğu gibi halkın şekerden yoksun kalmasına meydan bırakılmayacaktır. 601 numaralı kanunun şeker endüstrisinin ve dolayısıyla endüstrileşme hareketinin uyanmasında ve milli karakterle hedeflenmesinde önemli bir tesiri olduğunda şüphe yoktur.⁴⁶

Komisyonlarda şeker fabrikalarıyla ilgili kanun maddeleri görüşüldükten sonra Meclise gönderilmiştir. Mecliste Refet Bey başkanlığında yapılan görüşmelerde kâtipler Şeker Fabrikalarının kurulması ve işletilmesine teşvik edecek kanunu Encümenlerden (günümüzde Komisyon) gelen raporları okumuşlardır. Komisyondan gelen tutanaklar okunduktan sonra Aksaray Milletvekili Besim Atalay Bey, söz almıştı. Besim Atalay Bey, istiklali siyasiyi temin etmek için iki yol olduğunu, birinci yolun silahla diğeri de memleketin iktisadını temin etmek olduğunu söylemiştir. *“Siyasî istiklâlî temin ettikten sonra iktisadî istiklâlî temin etmek gayesine doğru yürümezsek kanadın biri yok demektir. Muvazenei iktisadiye temin etmeyen milletler hayat mücadelesinde muvaffak olamazlar. İktisadî istilâhatımız arasında - pek maruf olarak - meydana bir tabir atılmıştır. Üç beyazlar: Şeker, pamuk, un. Memleketimize, ziraat memleketi dediğimiz, bunun üçü de ziraata taallûk ettiği halde bu yüzden memleketimizden milyonlar çıkıyor. Diğer havayice verdiğimiz paralar, bunlara verdiğimiz paraların yanında lâşey mesabesinde kalır. Size Türkiye'nin her tarafında sarf edilen şekerin miktarını söylemeye lüzum görmüyorum. Eski zamanlarda ecdadımız şeker ihtiyacını bal ve pekmez ile temin ederlermiş. Herhangi bir memlekete giderseniz gidiniz; oralarda bağ harabeleri göreceksiniz. Ankara'da bile bağlar bugünkünün iki misli vüsatında imiş. Cebeci havalisi tamamen bağlarla mestur olduğu halde bugün oralarda bir şey kalmamıştır. Bunun da sebebi şekerin ithali ve pekmezden daha ucuz satılmasıdır. Bugün şekerini ithal etmeyelim demek muhali temenni demektir. Şekerini ithal edeceğiz ve yiyeceğiz. Şekerini ithal etmeliyiz ve bunun istihsal çarelerini aramalıyız. Arkadaşlar; bu hususta sizi fazla tasdi etmek istemiyorum. Uşak'ta bir şirket teessüs etmiştir. Bu şirket bugün üç yüz bin lira sermayeye maliktir. Bilfiil ve nakden elinde bu para vardır. Bu şirketin fabrikasının yeri taayyün etmiştir. Kömürü taayyün etmiştir. Arazinin ne*

⁴⁶ Veldet, s. 71.

kadar şeker ve ne kadar pancar vücuda getireceği veya pancarın yüzde kaç şekeri havi olduğu da taayyün etmiştir. Buna Heyeti Celileniz ve muhterem Ticaret Vekili Bey azamî teshilât gösterecek olursa meydana gelmiş olan bu şirket daha ziyade tenmiye edilecek ve ümit ederim ki, gelecek sene geldiğimizde Uşak Şekeri ile karşılaşacağız arkadaşlar.” diyerek görüşlerini ifade etti.⁴⁷

Aksaray Milletvekili Besim Atalay beyden başka söz alan olmamıştı ve oy birliğiyle maddelere geçildi. 1, 2 ve 3.maddeler encümenlerden geldiği gibi oybirliğiyle kabul edildi. Bu maddeler ayrıntılarıyla şöyleydi: “Madde 1. — *Türkiye’de tesis olunacak şeker fabrikalarına Hükümet berveçhi zir imtiyazat ve muaflıyatı tamamen veya kısmen bahşetmeye salâhiyettardır. Yekdiğerine mücavir beş vilâyete hududu mülkiyesini tecavüz etmemek ve fabrikanın mıntika ihtiyacına kıfayet etmesi icabeden cesametine göre istimal edeceği şeker pancarı veya sair hammaddelerin aleddevam yetişmesine salih kâfi miktarda araziye havi olmak üzere Ticaret Vekâletinin tayin eyleyeceği mıntikalar dahilinde yirmi beş sene müddetle şeker fabrikaları tesis ve işletmesi hakkında imtiyaz verilir. Madde 2. — Şeker fabrikaları imtiyazın devam ettiği müddetçe teşviki sanayi kanununda münderiç müsaadat ve muaflıyattan müstefit olurlar. Mezkûr kanunun yirmi üçüncü maddesi ahkâmı imtiyazlı şeker fabrikalarına şamil değildir. Madde 3. — Dâhilde istihsal edilen şekerler sekiz sene müddetle istihlâk resminden mafudur. Madde 4. — Bir mıntıkada şeker fabrikası teessüs ederek faaliyete başladığı tarihten itibaren fabrika ve zürra tarafından vuku bulacak pancar zeriya ve istihsalâtı şeker fabrikasında sarf edilmesi şartıyla on sene müddetle mahsulâtı arziye vergisinden müstesnadır. Madde 5. — Fabrika ve tasfiyehanelerin ihtiyacatı hakikiyesi için kavanini mevzua ahkâmına tevfiқан ihraç olunacak maden kömürü, linyit ve kireç imali için işletilecek taşocakları müddeti imtiyaziyerin devamınca rüsumdan muaftır. Madde 6. — Fabrika ve müştamilâtının tesis ve tevsii için Devlet arazisinden birden beş hektara kadar bir mahal meccanen verilir. Fabrika için en münasip şeraiti haiz olan mahal eşhas uhdesinde olur ve arazii mezkûre sahibinden binriza alınmazsa o mahallin Ticaret Vekâleti heyeti fenniyesince en münasip mahal olduğu tasdik edildiği takdirde istimlâk kanununa tevfiқан istimlâki caizdir. Madde 7. — Fabrika mevadı iptidaiye ve mamulesi Devlet tarafından işletilen veya işletilecek olan vesaiti nakliye idarelerince bir sülüs nispetinde tenzilâtla naklolunurlar. Madde 8. — Şeker fabrikaları memurin, müstahdimin amelesi fabrikanın tarihi küşadından itibaren on sene müddetle temettü vergisinden mafudur. Madde 9. — Şeker fabrikaları tesisi maksadiyle teşekkül edecek şirketlerin hisse senedatı damga resminden mafudur. Madde 10. — İşbu kanunda münderiç imtiyazat ve muaflıyattan istifade edebilmek için talip olan kimse veya şirketlerin iktidarı malîlerini yani fabrika tesisi ve idaresine muktazi sermayeye malik olduklarını ve kendileri erbabı ihtisastan değil iseler teşebbüsün idarei fenniyesine kâfi memurini fenniye bulduklarını, teşebbüsün kıymeti muhammenesıyla vukubulacak istihsalâtın miktarı asgarisini ve amelenin sureti tedarikini ve bunlara müteferri hususatı fenniye ve*

⁴⁷ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, s. 99.

iktisadiyeyi mübeyyin evrakı müsbiteyi Ticaret Vekâletine ispat ve ibraza mecburdurlar. Madde 11. — İşbu kanuna müsteniden istihsal olunacak fabrika imtiyaznameleri Ticaret Vekâletinin muvafakati olmadıkça ahire devrolunamaz. Madde 12. — İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren otuz sene müddetle meriyülicradır. Madde 13. — İşbu kanunun icrasına Maliye, Ticaret, Ziraat ve Nafia vekilleri memurdur.” Şeklindeki maddeler oy birliğiyle kabul edildi.⁴⁸

Kısaca bu kanunda tanınan ayrıcalıklar şunlardır:

- Pancar üretimi yapılan arazi 10 yıl süre ile arazi vergisinden muaf tutulacak,
- Fabrika inşaatı için yapılan her türlü nakliyenin üçte biri vergiden muaf tutulacak,
- Fabrika personeli 10 yıl süreyle kazanç vergisinden muaf tutulacak,
- Üretilen şeker 8 yıl süre ile tüketim vergisinden muaf tutulacak,
- Fabrikaların ihtiyacı olan maden kömürü, linyit ve kireç imali için işletilecek taş ocakları imtiyaz müddetince vergiden muaf tutulacaktır.
- Kanunun ilanından sonra 30 yıl geçerli olacaktır.
- Kanuna Maliye, Ticaret, Ziraat ve Nafia vekilleri memurdur.⁴⁹

Böylece Lozan Antlaşması’nın hükümleri, devletin gümrük tarifeleri serbestîsini kullanmasını ve dolayısıyla şeker ithalat vergisini artırmasını beş yıl için kısıtlarken çıkarılan bu kanunla şeker üretimini ve üreticisini desteklemek için bu kanunla ayrıcalıklar getirilmiş üretim ve satış devlet garantisi altına alınmıştır.

Bu kanun 1956 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. Kanun bu yıllarda ihtiyaca cevap vermediğinden 22 Haziran 1956 tarihli ve 6747 sayılı Şeker kanunu yürürlüğe girdi. Bu kanunun da birçok maddesinin işlerliğini yitirmesiyle sektörde yeni bir hukuki altyapı oluşması ihtiyacı gündeme geliyor. 1996 yılından itibaren şeker rejiminin yeniden düzenlenmesine yönelik çalışmalar başlatılmış ve 19 Nisan 2001

⁴⁸ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, s. 99-100.

⁴⁹ Resmi Gazete, 14.4.1925, sayı: 95, s. 129-130.

tarihinde halen uygulanmakta olan 4634 sayılı Şeker Kanun Resmi Gazete de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.⁵⁰

Ülkemizde şeker pancarının yetiştirilmesi konusunda ilk girişimler yine Nuri Şeker tarafından olmuştur. Nuri Şeker'in bu girişimini Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş Ziraat Müfettişlerinden Sabri Ongun Şöyle anlatıyor. “Türkiye’de orta Anadolu’nun geniş sahalarında, topraktan istifade edilmesinin yalnız hububata inhisar etmesi, çiftçinin eline pek az ve ancak harman zamanı para geçmesini intaç etmekte olduğunu ve bu sınırlı kazancı, çiftçinin sürüp giden bu sefalet ve yokluk içinde çırpınması şeklinde ortaya çıktığını görerek, memlekete başka tarım alanında kazanç araçları sağlanmasını düşünen Uşak’ta Aybey mahallesinde Molla Ömer Oğlu Nuri efendi şekerin Hindistan’da kamıştan ve Avrupa’da da pancardan çıkarıldığını değişik kişilerle görüşme esnasında öğreniyor. Uşak’ta da pancar yetiştirerek bundan şeker çıkarmayı düşünüyor.”⁵¹

Yine bu sıralarda bir iş için İzmir’e giden Nuri Efendi, kordon kahvelerinin birinde pancar ve şeker konusu üzerinde tanıdıkları ile konuşurken, yakınlarında oturup nargile içen bir adam, kalkıp yanlarına gelir. Adı Mehmet Eşref’tir. Viyana’da bir şeker fabrikasında çalıştığını ve bu konuda kendilerine bilgi verebileceğini söyler, şeker pancarının ekimi ve özellikleri ile ilgili açıklayıcı bilgiler verir. Kendilerine şeker pancarı tohumundan bir miktar göndereceğini söyler ve gönderir. Nuri Efendi bu tohumlardan ürettiği pancarı rendeler, su ile kaynatır ve pekmez üretir. Bu pekmeze tahin helvası yapar, köylülere satar.⁵²

601 sayılı kanunla şeker fabrikaları için tanınan imtiyaz ve muafiyetlerle devlet himayesine alınca 6 Aralık 1925 yılında Molla Ömer oğlu Nuri Bey öncülüğünde Uşak Şeker Fabrikası’nın temelleri atıldı⁵³

Türkiye’de şeker sanayinin ilk kuruluşunda sermaye tamamen özel sektöre aitti. Ancak fabrikaların kurulma aşamasından itibaren devlet önce kredilerle, daha sonra da fabrikalara ortak olarak şeker sanayi kolunu desteklemiştir.

⁵⁰ Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.(Çevrimiçi), <http://www.turkseker.gov.tr>, 4 Aralık 2014.

⁵¹ Taygun, s. 82.

⁵² Veldet, s. 156.

⁵³ Taygun, s. 85-86.

Milli mücadelenin sona erdiği tarihten 6 ay sonra, 19 Nisan 1923 de, Uşak'ta mahalli birçok müteşebbisin katılımıyla “Uşak Terakki Ziraat T.A.Ş” kurulmuştu. 600 000 lira sermaye ile kurulan bu şirket, Uşak'ta birkaç sermaye sahibi ile uşak halkı ve çiftçisinin, bir şeker fabrikası kurmak, şeker imal ve ticaretine ait her türlü zirai, sınaî ve ticaretle işigal ve müesseseler etme gayretiyle kurulan bir şirketti. Ortaklardan nakit para toplanması zor olduğundan köylülerden buğday, arpa, afyon, tütün, koyun, kuzu hatta tavuk yumurtası gibi ürünler alınarak şirketin ambarına toplanmış ve değer fiyatlarıyla satılarak ortakların paylarına işlenmiştir. Bu anormal ve enteresan koşullar 1925 yıllarına kadar devam ederek şirketin ayakta kalmasına sağlayacak ve yılmayan bir inancı kanıtlayacaktır. Bu yolda inançlı ve gayretli arkadaşlarına rehber olan Nuri Şeker köyden köye, gece gündüz demeden dolaşarak destek ararken sermayesini 600.000 liraya çıkarmayı başarmıştır.⁵⁴

Genç Cumhuriyetin ilk sanayi kuruluşu olan Şeker Fabrikalarıdır. Uşak şeker Fabrikasının kurucusu rahmetli Nuri Şeker'dir ve o yıllarda 65 yaşın üstünde bir insan olmasına rağmen gerçek bir girişimci ruhla bu işe öncülük etmiştir. Atatürk'ün ve İsmet İnönü'nün destekleriyle kurulan bu şeker fabrikaları halktan yumurta toplanarak meydana getirilmiştir. Temelinde böyle bir halk desteği var şeker fabrikalarının.⁵⁵

Kuruluş sermayesinde devlet payı olmayan Uşak Şeker Fabrikası'nın kuruluş yerinden de kaynaklanan bazı problemleri nedeniyle sürekli borçlanarak kısa sürede kapanma tehlikesinin belirmesi, bu sanayi kolunun kurulmasını teşvik eden devletin şirkete müdahalesini gerektirmiştir. Uşak Şeker Fabrikasının bu duruma gelmesinin en büyük nedeni böyle bir sanayi kuracak ve işletecek yeterli sermayenin zamanın şartlarına göre bulunamamış olmasıdır. Fabrikanın kuruluşunda bir kısım masrafların kredilendirilmesine karşılık, kredilerin geri ödenme zamanı geldiğinde şirketin hala kara geçememiş olması, işletmenin önünde aşılması gereken en büyük engeli oluşturmaktaydı.

⁵⁴ Salih Özel, *Türkiye Şeker Sanayi Dünyası Bugünü Yarını*, Ankara, 2007, s. 23.

⁵⁵ Erkan Çetinkaya, “Şeker Fabrikaları Halktan Yumurta Toplanarak Kuruldu”, *Elektrik Mühendisliği Dergisi*, sayı:400, Ankara, 1996, s. 32.

Uşak Şeker Fabrikası faaliyete geçirilmeden 1925 yılında Alpulu Şeker Fabrikasının inşasına başlanmış ve fabrika 26 Kasım 1926'da tamamlanmıştır. Bu iki fabrikanın yapımıyla, ülkemizin ilk şekeri üretilmiştir. Türkiye'de ilk defa açılan Şeker şirketi Uşak şirketi olsa da, Uşak fabrikası, Alpulu fabrikasından sonra üretime başladığından ilk defa şeker faaliyetine başlayan Alpulu Şeker Fabrikası'dır.⁵⁶

Uşak Şeker Fabrikası'nın 12.10.1926 da montajı biter, fabrika da su sıkıntısı yüzünden tecrübe kampanyasına ancak 10.12.1926 da yapılabilmektedir.⁵⁷ 1930'lu yılların başına kadar Uşak ve Alpulu Şeker Fabrikaları ülke gereksinimini kısmen karşılamıştır.⁵⁸ 1930 yılında yerli şeker üretimi 13 bin ton, şeker tüketimi ise 71 bin ton olduğundan, ülkede şeker arz ve talep dengesini sağlamak için 63 bin ton şeker ithal edilmek zorunda kalınmıştı.⁵⁹

1923-1938 yılları Türkiye'nin sanayileşme stratejisini oluşturmaya çalıştığı yıllardır. Bu kıstas doğrultusunda 1930'larda özel kesimin yeterli sermaye birikimine ulaşamamış olması sonucu devlet üretici olarak doğrudan piyasaya girmiş, ekonomi içerisinde etkin aktör kimliğine bürünmüştür. Dolayısıyla hem temel tüketim mallarının üretiminde, hem de özel kesimin giremediği büyük ölçekli ve yoğun sermaye gerektiren alanlarda yer alarak, kaynak dağıtıcı politikalara doğrudan müdahale edebilmiştir. Dışa kapanılarak devlet öncülüğünde bir sanayileşme hamlesi başlatılmış ve korumacılığa başvurulmuş, iç pazara yönelik sanayileşmeye ağırlık verilmesinin doğurduğu sonuçlara tarımsal üretimdeki artış da eşlik etmiştir.⁶⁰

İktisadi ve maddi alandaki ilerlemenin teknik ve sınaî sahadaki terakki ile mümkün olacağı ilmi ve teknolojik sahada ve sanayi alanında gelişmeyen bir cemiyetin tarım sahasında da gelişemeyeceği ve toplu bir kalkınma yapamayacağı

⁵⁶ İsmail Türk, "Türkiye'de Şeker Sanayii ve Pancar Ziraatı", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt:12, sayı:4, Ankara, 1957, s. 24-25.

⁵⁷ Necdet Baykut, "Dünya ve Memleketimizde Şeker Sanayinin Doğuşu ve Erzurum Şeker Fabrikasının Bölge Üzerindeki İktisadi ve Sosyal Tesirleri", *Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. Şeker Dergisi*, sayı:36, Ankara, 1960, s. 5.

⁵⁸ Atatürk ve Şeker Sanayi, (Çevrimiçi) <http://www.sekeris.org.tr>, 13 Kasım 2014.

⁵⁹ Ömer Alp, "Atatürk ve Şeker Sanayimiz", *Şeker Dergisi*, Atatürk'ün Doğumu'nun 100.Yılında Şeker Dergisi Özel Sayısı, Ankara 1981, s. 23.

⁶⁰ Editör: Ahmet Ay, *Türkiye Ekonomisi*, Çizgi Kitapevi, Konya, 2007, s. 17.

çok iyi takdir edilmiştir. İktisadi ve sosyal kalkınma milletçe benimsenmedikçe ve her fert payına düşeni yapmadıkça devletçe girişilen teşebbüsler başarılı olamazdı.⁶¹

Aradan 7 sene geçtikten sonra 1933'te Eskişehir Şeker Fabrikası, 1934 te Turhal Şeker Fabrikası kurulmuştur.⁶² Böylece şeker fabrikalarının sayısı dörde yükselmiştir, bu ayrı fabrikalar koordineli çalışması için 1935 yılında Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş (Türk Şeker) kurulmuş ve fabrikaları devralmıştır. Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş, Ticaret Kanunu hükümlerine göre kurulmuş bir anonim şirkettir. Sermayesinin 2/3'si birer iktisadi devlet teşekkülü olan T.C Ziraat Bankası ve Sümerbank'a ait olduğundan 440 sayılı Kanun hükümleri karşısında bir iktisadi devlet teşekkülü haline gelmiştir. Diğer iktisadi devlet teşekkülleri gibi Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş'de T.C Emekli Sandığı Kanununa, Personel Kanununa ve denetleme yönünden 4168 sayılı Kanuna tabi olmakla beraber Ticaret Kanununa göre teşekkül etmiş bir genel kurul bulunduğundan, yıllık faaliyetleri Parlamento da sadece genel görüşmeye tabi olmaktadır.⁶³

Şeker üretmek ve şeker fabrikaları kurmak amacıyla kurulan Türk Şeker, ispirto, kuru küspe ve diğer yan ürünleri üretmek ve makine imalat sanayi ile diğer diğer yan sanayii vücuda getirmek için kurulmuştu. Türkşeker faaliyetleri arasında sadece şeker üretmek yoktu bunun yanında şekerli maddeler üretimi ve damızlık hayvan üretimi ve besicilikte vardı. Kısacası pancar üretimini şeker üretim kapasitesiyle dengeli tutmak amacıyla kurulmuştu.⁶⁴

1934 yılına kadar kurulan 4 şeker fabrikasına pancar bulmak zorlaşıyordu. Bununla uzun seneler mücadele ettiler. 1934 yılında bu 4 sahada yalnız 326 bin dönüm ekilebilmiştir, bundan da 384 bin ton pancar alınabilmişti. Verim çok düşüktü. Bunun sebebi de verilen gübre miktarının ziyadesiyle azlığı ve sulama mevzunun henüz yeterli olmamasıdır. 1935 yılında dönüme ½ kilo, 1936 da dönüme 1 kilo, 1937 de dönüme 2 kilo, 1938 de dönüme 9 kilo, 1939 de 8 kilo, 1940 da ½ kilo, 1941 de ½ kilo, 1942 de 700 gram, 1943 te 3 kilo, 1944 te 6 kilo, 1945 te 5 kilo,

⁶¹ Sebahattin Zaim, *Türkiye'nin Yirminci Yüzyılı 2*, İşaret Yayınları, İstanbul, 2005, s. 375.

⁶² Tekand, s. 5.

⁶³ Zeynep Erdinç, *Şeker Pancarı Ziraati İle Şeker Sanayi'nin Ekonomik Gelişmeye Etkileri*, Türkiye Uygulaması, Anadolu Üniversitesi Yayınları No:1208, Eskişehir, 2000, s. 104-105.

⁶⁴ Cumhuriyetimizin 50.Yılında Şeker Sanayimize Toplu Bakış, *Şeker Dergisi*, Cilt: 11, Ankara 1973, s. 11.

1946 da 6 kilo, 1947 10 kilo, 1948 11 kilo, 1949 da 15 kilo, 1950 de ise 34 kilo gübre verilebilmiştir. Halbuki mühendislerin yaptıkları etütlere göre Türkiye’de pancar sahalarında verilmesi gereken suni gübre miktarı dönüme 90-100 kilodur. Maalesef 1939-1945 yılları arasında harpten dolayı şeker sanayimiz sahalarında çalışmayı geciktirmiştir.⁶⁵

Marshall yardımıyla yurda getirilen çok sayıda traktör ve ekipmanlarıyla tarımsal alanda bir reform olmuş ve tarım üretimi ve tarım gelirinin hızla artışına neden olmuştur. Bu durum pek doğal olarak pancar tarımına da yansımıştır. Bu dönemde tarımın milli gelir içindeki payı %13 civarında olmuştur.⁶⁶

Ülkemizde şeker sanayinin geliştirilmesinde Türk Şeker’in kuruluşunu izleyen adım, artan şeker ihtiyacını karşılamak amacıyla 1951 yılında “Şeker Sanayiinin Tevsi Programının hazırlanması olmuştur. Böylece yeni şeker fabrikalarının kurulması dönemine girilmiştir. Hâkim olan sanayileşme ağırlıklı kalkınma politikaları çerçevesinde şeker fabrikalarının kuruluşu önem kazanmış, şeker sanayinin ülkenin sosyo-ekonomik kalkınmasına katkısı dikkate alınarak şeker fabrikaları kurma girişimleri hız kazanmıştır.⁶⁷

Türk şeker tarihinde Afyon Şeker Fabrikasının önemli bir yeri vardır. Yerli mühendis, işçi ile teknoloji ile kurulmuştur. Bütün projeleri Türk mühendisler tarafından yapılmış, çelik konstrüksiyonu (yapısı) Karabük Demir Çelik Fabrikası’nda imal edilmiştir. Yalnız kazan ve tribün ile otomasyon ve elektrik sistemi dışarıdan gelmiştir.⁶⁸

Ülkemizde cumhuriyetimizin kuruluşundan günümüze kadar her geçen yıl şeker üretimi ve tesisleri giderek artmıştır. Şeker’in özellikle çocuklar için önemli bir madde olduğuna işaret eden Büyük Atatürk, ölümünden 1 yıl kadar önce Elazığ’ın ilçesi Pertek’i ziyaret ettiklerinde, oradaki cılız çocukları görünce aynen,

⁶⁵ Tekand, s. 5.

⁶⁶ Özel, s. 91.

⁶⁷ *Türkiye’de Şeker ve Şeker Pancarı Üretiminde Mevcut Durum Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, İstanbul Ticaret Odası, Yayın No:1997-12, Lebib Yalkın Yayınları, İstanbul, s. 3.

⁶⁸ Çetinkaya, s. 32-33.

“Şeker Fabrikalarının sayısı yirmiye çıkmaz ve şekeri ekmek kadar kolay alınır hale getirmesek gülbüz çocuklara hasret kalacağız” buyurmuşlardır.⁶⁹

İzlenen program sonucu beş yılda on bir fabrika inşa edilmiş ve işletmeye açılmıştır. Böylece on beşe ulaşan fabrika sayısı daha sonraki yıllarda inşa edilen iki fabrika ile 1963 yılında on yediye çıkmıştır. Bu süreçte fabrika açılmasının yanı sıra kooperatifleşme hareketlerde başlamıştır. Ülkemizin nüfus artışına paralel olarak artan şeker ihtiyacını karşılamak için yeni şeker fabrikaları kurulmasını gerektirmiştir. Bu sebeple de 1977’de Afyonkarahisar, 1982’de Muş ve Ilgın, 1983’de Bor, 1984’de Ağrı ve 1985’de Elbistan Şeker Fabrikaları işletmeye açılmıştır. Daha sonrasında ise 1989’da Erciş, Ereğli ve Çarşamba Şeker Fabrikaları, 1991’de Çorum ve 1993 yılında da Kars fabrikaları işletmeye açılmıştır. Bu fabrikaları 1998 de açılan Yozgat ve 2001 yılında işletmeye açılan Kırşehir Şeker fabrikaları takip etmiştir. Çumra, Boğazlıyan ve Aksaray Şeker Fabrikalarının da işletmeye açılmasıyla şeker üreten fabrika sayısı 33’e yükselmiştir.⁷⁰ Tablo 1’de ülkemizde yıllara göre fabrika sayısı yer almaktadır.

Şeker sektörü dediğimizde ülkemizde bu sektör için büyük öneme sahip iki büyük kurumu görmekteyiz. Bunlar, 1935 yılında kurulan Türkşeker ve 1972 yılında kurulan Pankobirlik’tir. Türkşeker; Ziraat Bankası, İş Bankası ve Sümerbank’ın eşit otaklığıyla kurulmuştur. Türkşeker, şeker pancarından üretilen şekerin üretim, satış, dış ticaret ve yan ürünlerin fiyatların tespitinden sorumludur. Türkşeker, şeker pancarı üretimi ve işlemesi faaliyeti dışında, kendi fabrikaları için gerekli alet ve araçların yapımı imkânına da sahiptir. Ayrıca, şeker pancarı üreticilerinin gübre, tohum ve ilaç ihtiyaçlarının karşılanması ile pancar sökümünde ve makine bakımından çiftçilere yardım edilmesinde Türkşeker önemli rol oynamaktadır. Sektörde en büyük şirket durumundaki Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.(TÜRKŞEKER), faaliyetlerini başta 4634 sayılı Şeker Kanunu, 233 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ve şirket Ana Statüsüne göre yürütmekte olup, sermayesinin tamamı devlete ait bir İktisadi Devlet Teşekkülüdür. Merkezi Ankara’da olan TÜRKŞEKER, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı’nın ilgili kuruluşu olup,

⁶⁹ *Şeker İş Dergisi*, Atatürk’ün Doğumunun 100.Yılında Şeker Dergisi Özel Sayısı, s. 25.

⁷⁰ *Şeker İş Dergisi*, Şekerin Geleceği, 119.sayı, Ankara, 2011, s. 29.

25 şeker fabrikası, 4 alkol fabrikası, 5 makine fabrikası, 1 elektomekanik aygıtlar fabrikası, 1 tohum işleme fabrikası ve 1 araştırma enstitüsü aracılığıyla faaliyetini sürdürmektedir.⁷¹

Sektörün diğer kuruluşu olan Pankobirlik, ülkemizin artan şeker ihtiyacını karşılamak üzere yeni fabrikaların kurulması için gerekli sermayenin oluşumu yanında, şeker maddesinin temini amacıyla, çiftçi potansiyelinden yararlanılması fikri pancar kooperatiflerinin kurulması çalışmalarının esas hareket noktası olmuştur. Pankobirlik, 31 adet kooperatifi bünyesinde barındıran, 64 ilde faaliyet gösteren, 7.500 yerleşim biriminde pancar üretimi yapan, 1.632.682 ortağı bulunan Pankobirlik, Pancar Kooperatiflerinin üst kuruluşu niteliğindedir. Adapazarı, Amasya, Konya, Çumra ve Kayseri Şeker Fabrikaları Pankobirlik'e ait Şeker Fabrikalarıdır.⁷² Balküpu markasının sahibi olan Keskinkılıç Gıda Sanayi ve Ticaret A.Ş.(özel) şeker pancarından şeker üreten fabrikasını 2006 yılında Aksaray'da kurmuştur.⁷³ Kütahya Şeker Fabrikası ise Türkiye'de ilk özel şeker fabrikası olma özelliğine sahiptir. Kiler ve Torunlar iştiraki ile faaliyetini sürdüren fabrika, 08.10.2004 tarihinde Özelleştirme İdaresi Başkanlığı tarafından %56'lık kamu hissesini devralmıştır. Yeni hisse oranları ise % 83'dir.⁷⁴

Tablo 1: Yıllara Göre Fabrika Sayıları

Ülkemizde Yıllara Göre Şeker Fabrikası sayıları	
Yıllar	Fabrika Sayıları (Adet)
1926-1933	4
1940-1960	15
1980-2000	30
2000-2014	33

⁷¹ *Şekerin Geleceği*, Türkiye Şeker Sanayi İşçileri Sendikası Yayınları, Ankara, 2011, s. 30.

⁷² Pancar Ekicileri Kooperatifleri Birliği, (Çevrimiçi), <http://www.pankobirlik.com.tr>, 3 Aralık 2014.

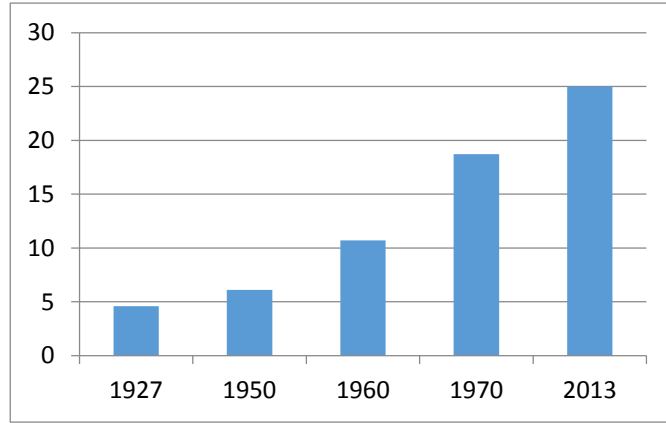
⁷³ Keskinkılıç Gıda, (Çevrimiçi), <http://.balkupu.com.tr>, 3 Aralık 2014.

⁷⁴ Kütahya Şeker Fabrikası, (Çevrimiçi), <http://www.kutahyaseker.com.tr>, 3 Aralık 2014.

Ülkemizde hâlihazırda, kapasiteleri 1750-10 000 ton pancar/gün arasında değişen 33 şeker fabrikası üretim yapmakta olup, hâlihazırda 25 şeker fabrikası ile toplam pancar şekeri talebinin yaklaşık % 50'si Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş (TÜRKŞEKER) tarafından karşılanmaktadır.⁷⁵

Ülkemizde kurulan bu fabrikalarla birlikte kişi başına düşen şeker tüketimi 2013 yılında yıllık 25 kg'dır.⁷⁶ 1970 yılında 17,8 kg, 1960 yılında 10,7 kg, 1950 yılında 6,1 kg, 1927 yılında ise bu miktar sadece 4,6 kg idi.⁷⁷

Tablo 2: Yıllara Göre Kişi Başı Düşen Şeker Miktarı

⁷⁵ Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş, (Çevrimiçi), <http://www.turkseker.gov.tr>, 15 Aralık 2014.

⁷⁶ T.C Şeker Kurumu, (Çevrimiçi), <http://www.sekerkurumu.gov.tr>, 15 Aralık 2014.

⁷⁷ Şeker Dergisi, s. 2.

2.BÖLÜM

ESKİŞEHİR ŞEKER FABRİKASI

2.1-KURULUŞU VE HİZMETE GİRİŞİ

Uşak ve Alpullu Şeker Fabrikalarının kurulup hizmete girmesiyle artık ülkemizde şeker sanayi doğmuş bulunuyordu. İlk kampanyanın (Kampanya terimi şeker fabrikalarının yıllık çalışma süreleri için kullanılmaktadır)⁷⁸ yapıldığı 1926 yılından Eskişehir Şeker Fabrikasının kurulduğu 1933 yılına kadar hem pancar tarımında hem de işletmecilik alanında şeker sanayi ile ilgili bilgiler edinilmiş yeterli tecrübeler kazanılmıştı.⁷⁹

Eskişehir Şeker Fabrikası, Cumhuriyetle birlikte başlayan hızlı endüstrileşme hamlesinin temel taşlarından biridir. Şeker fabrikasının projesi, Cumhuriyetin getirdiği o özgürlük ve yeniden var olma hareketinin rüzgârıyla kısa bir sürede hazırlanmıştı.⁸⁰

Bilek kuvvetine, kol gayretine, alın terine ve gönül feragatine hürmet etmesini bilen rejim, bütün bu realiteleri, marifetle tekniğin tezgâhında örececek kuvvet yapmış, çünkü dokumacı tezgâhını bir atölyeye, çünkü pekmez kazanını bir fabrikaya çevirmiştir. On beş yıl önce, kırık kağıt tekerleğini bile tamirden aciz iken bugün bir araba yapma evi, bir pulluk ve ekin makinesi atölyesi, bir demirhanesi ve birçok fabrikası vardır. Var oluşun var olarak yapışın emniyet verici gururu ile çalışan Türk, Eskişehir’de nice müesseseler kurmuştur.⁸¹

Halkevi Dergisinin Cumhuriyetin 10.yılı özel ekinde bir Rus heyetinin Eskişehir’e sanayi tesisleri kurmak için geldiğini, mensucat ve iplik fabrikası için tetkikler yaptığını, yaptıkları tetkik sonucu bir fabrika için bütün şartların mevcut olduğunu söyleyince Eskişehir’de adeta bir bayram havası estirmiştir. Devamında “...Eskişehir, mensucat ve iplik fabrikalarından önce şeker, ispiro, bira fabrikalarına

⁷⁸ Asil Nadir, “Kampanya”, *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, Gelişim Yayınları*, Cilt 10, İstanbul, 1996, s. 6262.

⁷⁹ Türkiye Şeker Sanayii İşçileri Sendikası, s. 216.

⁸⁰ Ahmet Atuk, *101 Eskişehir*, Odunpazarı Belediyesi Yayınları, Ankara, 2010, s. 200.

⁸¹ Cumhuriyetin 15.’inci Yılında Eskişehir, C.H.P Eskişehir İl Yönetim Kurulu Yayını, Kültür Matbaası, İstanbul, 1938, s. 92.

daha elverişi bir saha idi. Heyet döndükten sonra bütün kafalarda bu kanaat yerleşmiş bulunuyordu. Nihayet bir gün Ticaret Odasında bir toplantı yapıldı. Şehir uyanıkları, bu toplantıya koşarak geldiler. Tabiatın bütün feyizlerine mahzar olmuş bulunan Eskişehir’de bir şeker fabrikası kurulması için yüksek makamlara müracaata karar verildi. Bu karardan sonra broşürler neşredildi. Bütün halk, gece gündüz bir şeker fabrikasının sevimli hayali ile meşgul ve meşbu bulunuyordu. Bu esnada idi ki bir gün İş Bankası Eskişehir Şubesi Müdürü Muhtar Bey, tanıdıklarına şu güzel haberi müjdeledi: “Bankamızın teşebbüsü ile Eskişehir’de bir fabrika açılacaktır.” Hakikaten de böyle oldu. 1932 senesinin, on birinci ayında, soğuk bir kış günü, Recep Zühtü, Kâzım beylerle bir fen heyetinin ve daha sonra Şakir Beyin porsuk oteline indiklerini duyduk. Bu heyet şeker fabrikası için istenilen şartları daha önce tetkik ve tespit etmişti. Bu seferde araziye gezdiler. Fabrika yerini tayin ettiler. O gün dikkat ettim bütün Eskişehir’in gözü Porsuk Oteline dikilmişti. Hamle çok hızlı ve çabuk oldu. Kısa bir zaman içinde Almanya’ya makineler sipariş verilirken, Sivrihisar caddesi sonundaki arazide satın alındı. Mart ayı içerisinde havalar biraz yumuşayınca, temel kazmaları başladı. Fabrikanın inşaatına başlamadan önce şehirde amelenin gündeliği otuz kuruştı. Fakat yüzlerce işçinin çalışmak meydanını açık bulduğu dakikadan itibaren gündelikle 89-90 kuruşa kadar çıktı. Arabalara, otomobillere, nakliye acentelerine iş, bakkallara, küçük esnafa yeni müşteriler bulundu. Oteller kalabalıştı. Yeni yapılan evler icar edildi.”⁸²

“...Bizim için Eskişehir Şeker Fabrikası basit ve mevzii bir teşebbüsü değil, milli iktisat nam ve hesabına manidar ve kurtarıcı bir hamleyi müjdelemektedir. Şeker fabrikası kurulurken göz önünde tuttuğum en mühim nokta, bu müesseseyi yapan iş başıların tamamı ile Türk olmalarıdır. Bir vakıflar fen ve sanat namına en küçük ve ehemmiyetsiz bir işe teşebbüs edilse, bunun ancak gayri Türklere mahsus bir imkân meselesi olduğu ileri sürülürdü. Fakat Eskişehir Şeker Fabrikasının kurulduğu günlerde beliren manzara bu kötü ve imansız düşünceyi de yıktı. Genç Türk çocukları, yılmaz ve yıkılmaz bir azim ve gayretle işe sarıldılar. Fabrikanın inşaatı bitinceye kadar, günde 16-18 saat çalışanlar bile vardı. Bir taraftan fabrika tesis edilirken bir taraftan da pancar ziraatına ehemmiyet verildi. Bir seneden daha az

⁸² *Halkevi Dergisi*, Cumhuriyetin 10 Yıldönümü Fevkalade Nüshası, No-13-15, s. 108-109.

bir zaman içinde hem tesis, hem işletme işi başarılabildi. Burada bu muvaffakiyetleri gösteren, fabrikanın idare meclisi ile müdirini diğer genç ve çalışkan arkadaşları tebrik ve takdirden kendimizi alamıyoruz.”⁸³

Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti Kalem Mahsus Müdürlüğünden 9 Ocak 1933 yılında Eskişehir Valisi Hakkı Beye gönderilen yazıda Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk’ün birkaç gün sonra yapacağı iktisadi tetkik gezisi dolayısı ile Eskişehir’i ziyaret edeceğini ve bu ziyarette 1933 yılı içerisinde kurulması karar altına alınan şeker fabrikası için pancar ziraatı ve ziraat teşkilatı hakkında bilgi alacağını ve fabrika sahasını göreceğini belirtmiştir.⁸⁴

Cumhuriyet Gazetesi 17 Ocak 1933 tarihinde çıkan haberde Mustafa Kemal Atatürk’ün Eskişehir’e ziyaret gerçekleştirdiğini, halkın büyük bir coşku ve heyecanla Büyük Reisi beklediğini, şehri gezdiğini ve Şeker Fabrikasının yerini bizzat gezdiğini belirtmiştir.⁸⁵

16 Ocak 1933 sabahı Eskişehir en heyecanlı günlerinden birini yaşıyordu. Şehir bir lale bahçesi gibi bayraklarla süslenmişti. Her evin kapısına balkonuna bayrak asılmıştı. Atatürk trenden indikten sonra gelenleri ve askeri birliği selamladıktan sonra, halkın içine girdi, yürümeye başladı. Halk “Yaşa Gazi” diye alkış tutuyordu. İstasyondan merkez hastanesine kadar halkla birlikte yürüyen Atatürk, burada Valinin aracına bindi ve kolordu karargâhına geldi. Subaylarla görüşükten sonra Valiliğe, oradan belediyeye, belediyeden Temyiz Mahkemesine oradan da Cumhuriyet Halk Fırkası Merkezine geçti. Bu sırada İktisat Bakanı Celal (Bayar) tüccar, esnaf ve çiftçileriyle burada bir toplantı yapıyordu. Eskişehir iktisadi konularının görüşüldüğü bu toplantıda Celal Bayar özellikle pancar ekimi üzerinde duruyor ve yılsonunda Eskişehir de faaliyete geçirmeyi düşündüğü Şeker Fabrikası’nın Eskişehir’e kazandıracağı imkânları anlatıyordu. Atatürk, bu toplantıyı bozmadı. Burada öğle yemeğini yedi. Sofradaki konuşmalar daha çok Eskişehir’in içme suyu ve Eskişehir’de yapılacak Şeker Fabrikası üzerinde oldu. Yemekten sonra

⁸³ Halkevi Dergisi, s. 111.

⁸⁴ Polat Safi(Editör), *Kurtuluş ve Aydınlanma: Arşiv Belgeleriyle Eskişehir*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2009, s. 381.

⁸⁵ Büyük Reis Eskişehir’de tetkikatta Bulundu ve Bursa’ya hareket Buyurdu, Cumhuriyet Gazetesi, 17 Ocak 1933, s. 1.

Şeker Fabrikası alanı gezildi, Celal Bayar burada fabrikanın kurulma safhasına geldiğini söyleyerek bilgi verdi.⁸⁶

Şeker Fabrikasının yeri Mustafa Kemal Atatürk tarafından gösterilerek yapılmıştır. Mustafa Kemal Atatürk, Eskişehir Şeker Fabrikası'nın kuruluş hazırlıklarıyla bizzat ilgileniyordu. Dönemin İktisat Vekili Celal Bayar Kenan Mortan ile yaptığı bir söyleşide Şeker Fabrikasının yerinin seçimini yaparken Mustafa Kemal Atatürk'ün ulaşım yollarına uzak arazi yerine halkın moralini yüksek tutacak ve tren ve karayoluyla yolculuk yapan herkesin görülebileceği yere yapılmasını istemiştir. Celal Bayar Mustafa Kemal Atatürk'le geçen diyaloglarını şöyle anlatıyor "Eskişehir Seker Fabrikasının yerini hazırlıyoruz, ben kendi hesabıma muhtemel iki yer hazırlamıştım. Şehrin hemen yanında şimdiki yer. Bir orası var. Bir de Eskişehir'in Porsuk suyunun yanı vardı. Orada Kızılay Teşkilatının depoları vardır. Geniş bir sahadır. Arazisi daha ucuzdur. Orada da kurulabilirdi. O tarihte Atatürk ile beraber, Trenle İstanbul'a giderken Eskişehir'e yaklaştık. Birdenbire Atatürk, Bizim Eskişehir Fabrikası ne oldu diye sordu. Her şeyi ile hazır Gazi hazretleri dedim ve sonra devam ettim, yeri hakkında karar vermek üzereyiz, iki yerin de fayda ve sakıncaları var. Bunlar üzerinde duruyoruz. Atatürk bunun üzerine bu işi beraber yapalım dedi ve treni durdurdu. Porsuk suyunun yanındaki yeri gösterdim. İkinci yere şimdiki Fabrika mıntıkasına vardığımızda burada para meselesi biraz farklı olur dedim. 'Atatürk hiç düşünmeden burada yapacaksınız dedi ve nedenini su şekilde açıkladı:"Tren geçtikçe halk istasyonun hemen yanındaki fabrikayı görecek, morali yükselecek. Bu yüzden parası ne olursa olsun, burada yapılmalı..."⁸⁷dedi.

01.12.1932 tarihinde fabrikanın kurulmasına karar verilir. ⁸⁸Türkiye İş Bankası'nın kurulduğu yıllarda altın ve gümüş paralar akla gelmedik köşelere, özel kemerlere, toprak ve teneke kutulara, yastık içlerine saklanırdı. Ve İş Bankasıyla birlikte halkı tasarrufa teşvik etmek için 'kumbara'' yaptırılmıştı. Ve "Her Türk evinin süsü değil, fakat ufak kasası olan''mütevazı kumbara, o gün için para arttırma hevesini ve zevkini aşılayan en büyük biriktirme aracı oldu. Türkiye İş Bankası

⁸⁶ Mehmet Önder, *Atatürk Eskişehir'de*, Eskişehir, 1990, s. 86-87.

⁸⁷Celal Bayar'ın Celal Mortan'la sohbeti, Cumhuriyet Gazetesi, 28.02.1984, s. 7.

⁸⁸ Özel, s. 49.

Genel Müdürü Ersin Özince: “Kumbara bir kere çok önemli bir kilometre taşı. Sermaye birikiminin hiç olmadığı bir dönemde sanayinin kuruluşuna kaynaklık etti. İştirakleri bu dönemde çok önemliydi. Türk sanayindeki önder tavrı, müteşebbis rolü üstlenmesi...”Kumbara kampanyasıyla toplanan para, Türkiye'nin ilk dört şeker fabrikasının kurulmasını sağlamıştı. Banka, kendisinden beklenen “Milli sanayinin kurulmasına hizmet” alanındaki çalışmalarına o yıllarda başlamıştı. Sonra, şekerden petrole, demirden dokumacılığa, otomobilden cam ve çimentoya kadar değişik üretim dallarıyla, finansman kuruluşlarından sigortacılığa ulaştırmadan turizme kadar birçok sektörün gelişimine katkıda bulunmaya devam etti. Kısacası Türk sanayisini bu kumbaralar kurdu⁸⁹

Eskişehir Şeker Fabrikası üç milyon sermaye ile kurulan “Anadolu Şeker Fabrikaları Türk Anonim Şirketi” tarafından kurulmuştur. 100 liralık 30 bin hisseden oluşan sermayesine Türkiye İş Bankası %51, T.C Ziraat Bankası %24,5 Sanayi ve Maadin Bankası %24,5,(geri kalan %1 oranındaki hisse İş Bankası Umum Müdür Vekili Muammer Eriş ve Ziraat Bankası Meclisi İdare azası Mümtaz Beyler tarafından taahhüt olunmuştur.) oranında iştirak ettikleri bu Şirket, Şeker fabrikaları kurmak, ispiro ve tali maddeler istihsal etmek pancar ve şeker sanayi için gerekli olan maddeleri yetiştirmek üzere, zirai faaliyetlerde bulunmak amacıyla kurulmuştur. Fabrikanın kurulmasına karar verildiği 10.10.1932 tarihinden itibaren 2 ay kadar süren tetkikler ve değişik makine fabrikalarıyla temas ve müzakerelerden sonra, 8 Aralık 1932 tarihinde Alman firması olan “Maschinenfabrik Buckau R.Molf Aktien Gesellschaft Magdeburg” şirketiyle anlaşılmıştır. Daha sonra fabrikanın kurulacağı yerin tayini, satın alınması, inşa ve nakil işlerinin yoluna konması gibi ilk faaliyetlerin düzenlenmesi takip etmiştir. ⁹⁰

1 Şubat 1933 yılında fabrikanın temelleri atılmış,⁹¹ 1 Nisan 1933'te montaja başlanmış, geceli gündüzlü çalışmak suretiyle, inşaat ve montaj işleri altı ay gibi kısa sürede bitirilerek, 20 Ekim 1933 de ilk işletme tecrübelerine çalışmalarına (Daha

⁸⁹ Türk Sanayiini Kumbaralar Kurdu, <http://www.hurriyet.com.tr>, (Çevrimiçi), 02 Aralık 2014.

⁹⁰ Veldet, s. 407.

⁹¹ Hakan Toy, Defne Elmacı, *Kronolojik Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, İstanbul, 1997, s. 52.

sonraki üç hafta içerisinde, ilk tecrübeye görünen eksikler ve arızalar giderilmiş) ve 5 Aralık 1933 de resmen işletmeye açılmıştır.⁹²

1933 yılının ilk gününün Mustafa Kemal Atatürk, Eskişehir’de havacılar arasında geçirmeyi arzu ediyor ve Celal Bayar’la birlikte trenle seyahate çıkıyor. Çıkmadan evvel Celal Bayar’a o dönemin genç yöneticilerinden bazılarını da yanına almasını söylüyor. Bunlar arasında Kâzım Taşkent’te vardır. Fabrikanın 6 ayda tamamlanmasıyla ilgili Sadi Abaç Kâzım Taşkent’le ilgili yazdığı kitabında “Eskişehir’de Atatürk Bayar’la birlikte Hava üssüne gidiyorlar. Diğerleri istasyonda kalıyorlar. Bir süre sonra Kâzım Taşkent’te Mustafa Kemal Atatürk ile Celal Bayar’ın kendisini yolda bekledikleri bildiriliyor.

Arabayla giderken Celal Bayar Mustafa Kemal Atatürk’e Eskişehir’e kurulacak şeker fabrikasından söz etmiş ve fabrikanın yapılacağı yeri göstermiş. O yerde durmuşlar. Atatürk fabrika hakkında etraflı bilgi almak isteyince onu çağırmışlar. Kâzım Taşkent yanlarına vardığında Atatürk fabrikanın ne zaman başlayacağını soruyor. Kâzım Taşkent, o tarihte toprakta don bulunduğunu, yaşlı yerlilerin ifadesine göre ancak Nisan başında toprağa kazma vurmanın mümkün olacağını anlaşıldığını, bu nedenle nisan başında inşaata başlanacağını arz ediyor.

-“Peki, ne zaman bitecektir?” diye soruyor Atatürk.

-“20 Ekim, saat 9’da fabrika işletmeye açılacaktır Paşam.”

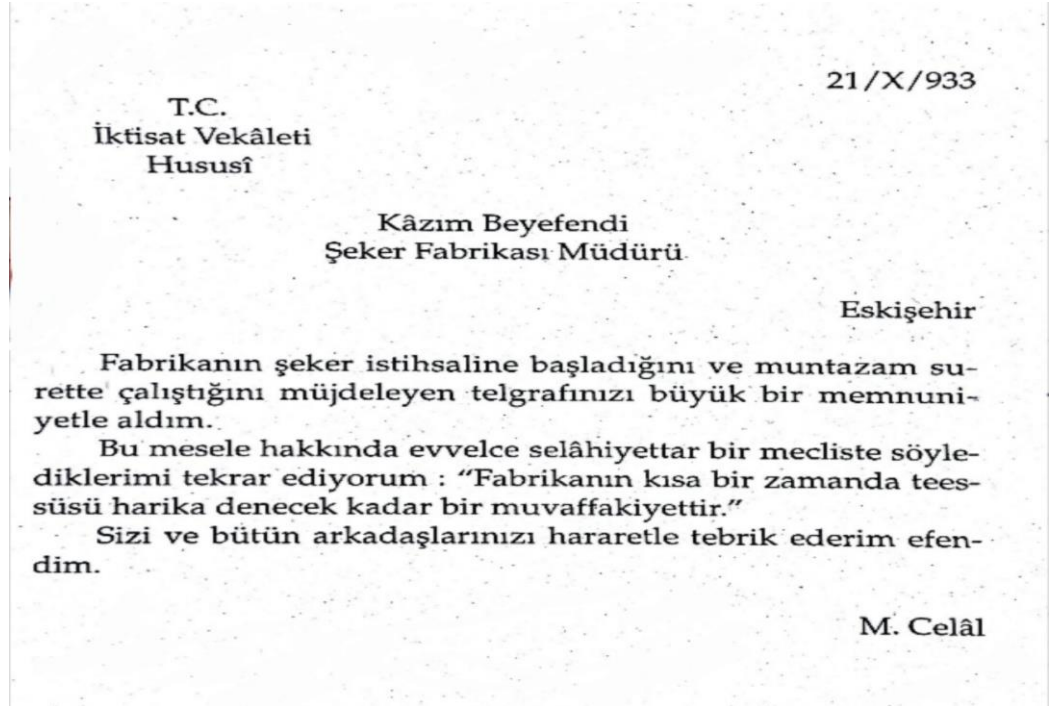
-“Yani gelecek yıl mı?”

-“Hayır, bu yıl Paşam”.

Mustafa Kemal Atatürk taaccüple onun ve Celal Bayar’ın yüzüne bakıyor ve başka bir şey sormuyor.

Gerçekten 6 ay sonra Fabrika söylenilen gün ve saatte çalışmaya başlıyor ve ilk şeker ürünü Atatürk’e takdim ediliyor.

⁹² Zeytinoğlu, s. 47.

21.10.933 Yılında İktisat Bakanı M.Celal'in Eskişehir Şeker Fabrikası'na gönderdiği kutlama mektubu⁹³ Celal Bayar'ın Kâzım Taşkent'e yukarıda yer alan kutlama mektubunda 'Fabrikanın bu kadar kısa bir zamanda teessüsü harika denecek kadar büyük bir muvaffakiyettir.' cümlesi vardır. Kâzım Taşkent teşekkür için Celal Bayar'ın nezdine gittiğinde iltifatlarını fazlaca ibzal ettiklerini, teknikte harikanın söz konusu olmayacağını söyleyince, Celal Bayar:

-“Dinle şimdi beni Kâzım Bey.” Diyor. O gün sizin yanınızdan ayrıldıktan sonra, Atatürk bana “Bu çocuk galiba deli” dedi. Ben bir şeyler söylemeye çalıştıysam da:

-“Ne o, söylediklerine inanıyor musun?” diye sordu. Ben sustum. Şimdi, neden “harika” dediğimi anladınız mı? ”⁹⁴

Kâzım Taşkent'in oğlu Karaca Taşkent, Sabah gazetesine verdiği demeçte Babasıyla ilgili kendisini en çok etkileyen anının bu olduğunu söyleyerek Eskişehir Şeker Fabrikasıyla ilgili bu anıyı her yerde anlattığını söylüyor.⁹⁵

Eskişehir Şeker Fabrikasını kuran Anadolu Şeker Fabrikaları Türk A.Ş.'nin başına Atatürk'ün emirleriyle o zamanlar genç bir kimya mühendisi olan Kâzım

⁹³ Kâzım Taşkent, *Yaşadığım Günler*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997, s. 299.

⁹⁴ Sadi Abaç, *Kâzım Taşkent ve Yapı ve Kredi Bankası*, İstanbul, 1981, s. 14-15.

⁹⁵ Karaca Taşkent “Duayen Bankacının Oğlu Otomobil Tutkunu.” Sabah, 4 Ekim 1999, s. 11.

Taşkent umum müdürü olarak getirilir. Kâzım Taşkent, tahsilini Almanya’da yapmış, sonra Alpullu İşletme Şefliği yapmış zeki, çalışkan, cesur ve üstün yetenekli bir zat idi. Şirketin başına geçer geçmez Alpullu’dan Suphi Argon, Ekrem Oktar, Fethi Tan ve diğerleri gibi en kıymetli ziraatçıları almış ve Eskişehir’de pancar ziraatini emniyet altına almıştı. Montajı idare etmek üzere Almanya’dan yakın arkadaşları bulunan yüksek mühendis Nadir Önen ve yüksek mühendis Macit Eken ile Kırakkale fabrikalarının montaj başmühendisliğini yapmış bulunan Ahmet Yolaç’ı getirmiş ve Türklerin ecnebilerden daha iyi iş yapabileceklerini zamanın idarecilerine ve bütün kamuoyuna kabul ettirmiştir. Teknik adamlar altı ayda fabrikayı bitiriyordu. O sıralar Kâzım Taşkent’i uyurken gören olmamıştı.⁹⁶

Eskişehir Şeker Fabrikası kurulurken Uşak Şeker Fabrikasının tecrübelerinden faydalanmıştır. Şeker sanayimizin öncüsü Uşak Şeker Fabrikası gerek muhitine gerekse bütün memlekete büyük hizmetler vermiştir. Eskişehir Şeker Fabrikası kurulurken Uşak’ın pancar ziraatından ve yetiştirdiği elemanlardan da yararlanmıştır.⁹⁷

Eskişehir Şeker Fabrikasının montajında büyük bir emeği geçen Muammer Tuksavul, Doğudan Batıya ve Sonrası adlı eserinde şeker şirketi yıllarını şöyle anlatıyor. “...Ocak 1932 sonlarında, önce İstanbul Sanayi Müdürü iken tanışmış olduğum Arif Kâzım Beyden ansızın şöyle bir acele telgraf almıştım.

“-Çok önemli bir büyük endüstri girişiminin kurulması için görevlendirildim. Birlikte çalışmak üzere derhal sizinle burada görüşmek ihtiyacındayım. Acele telgrafla cevabınızı rica ederim.” telgraf Eskişehir’den çekilmişti. Hemen telgrafla geleceğim günü bildirerek arkasından Eskişehir’e gittim. Karlı, soğuk, çamur içindeydi kent. Eskişehir’in tanınmış ailelerinden Yasin Çakırların un fabrikasının bürosunu kiralamışlar. Kâzım Beyle bu binanın birinci katındaki odasında buluştuk: - İşte, tam istediğimiz gibi bir iş. Devlet hizmeti değil! İş Bankasına burada bir üçüncü şeker fabrikası kurduruyorlar. Beni umum müdür olarak görevlendirdiler. Arkadaşım maden mühendisi Nadir Hakkı yanımdadır. Sizi de aramıza alacağız. Kendisine özgü

⁹⁶ Taygun, s. 101-102.

⁹⁷ Taygun, s. 93.

heyecanlı bir kararlılıkla bu sözleri söyleyen Kâzım Bey, sıkı sıkı elimi tutmuş, benden muvafakat cevabımı bekliyordu:

- Memnuniyetle, dedim ama şartlarım var. İşim teknik olacak. Yani, işletmede çalışacağım. Montaj ve ilk kampanya bittikten sonra ayrılmakta serbest olayım dedim.

-Hay hay. Montaj işleri gelişinceye kadar merkezde dış müesseselerde yoğun işlerimiz olacak. Makine, tesisat, yedek parça, işletme ve yardımcı maddeler alacağız. Bu işleri yürütürken gereken teşkilatı siz kurarsınız. Yazın yoğunlaşan montaja geçerek işletmeyi elinize alırsınız. Ücret olarak ne istiyorsunuz?

-Tamamen size bırakıyorum.

-Ama ben size yağ fabrikalarındaki kazancınızı ödeyemeyeceğim.

-Bunun hiç önemi yok, dedim.

O gün el sıkıştık ve ben 1 Şubat 1933'de Eskişehir'e taşınarak Şeker Şirketinde çalışmaya başladım. ...⁹⁸

8 Mart tarihli Cumhuriyet Gazetesinde "Eskişehir'de Bahar Hayatı" adı altında çıkan haberde halkın, şeker fabrikasının kurularak işletmeye başlamasını sabırsızlıkla beklediğini, Fabrikanın hazırlıklarının devam ettiğini, Fabrika memurlarının birer ikişer olarak Eskişehir'e geldiğini yazmıştı.⁹⁹

Fabrikanın üzerine kurulduğu ve Eskişehir'den 3 kilometre mesafede olan arazisi 2.627 metrelik bir kenarı porsuk çayının sol sahiline, 1.510 metrelik bir kenarı Eskişehir Tayyare Fabrikası arazisine, 2.745 metrelik şimal kenarı Eskişehir Ankara demiryoluna ve 1.228 metrelik diğer bir kenarı da Eskişehir'e dayanan, toplamda 3.653.708 metrelik bir sahadan oluşmaktadır. Fabrika, 10.034 metrelik bir iltisak hattıyla Eskişehir Demiryolu istasyonuna bağlanmış bulunmaktadır. (Fabrika vaziyet Planı Şekil 1'de)¹⁰⁰

Eskişehir Hava Kuvvetleri Merkezine giden şosenin solundaki düz sahaya fabrika, sağ tarafa, bu sahanın karşısına düşen araziye de idare ile sosyal binalar ve

⁹⁸ Muammer Tuksavul, *Doğudan Batıya ve Sonrası*, İstanbul, 1981, s. 352.

⁹⁹ A.Ragıp, Eskişehir'de Bahar Hayatı, Cumhuriyet Gazetesi, 8 Mart 1933, s. 6.

¹⁰⁰ Veldet, s. 407.

lojmanlar bulunmak üzere hazırlanan plan, Ocak 1933'den beri hummalı bir çalışma ile gerçekleştirilmekte idi. Makine ve cihazları, enerji santrali, borular, fabrika içi demiryolları ile ana demir yoluna bağlantı ve ana makas, bütün fabrika teçhizatı Almanya'dan geliyordu. Binanın demir konstrüksiyonları da Almanya'dan taşınıyordu. Gerek inşaat, gerek montaj programı, fabrikanın eylül sonunda işleyeceğine göre hazırlanmıştı. Bütün işler bu vadenin kesinlikle tutulması zorunluluğuna göre ilerliyordu. yüz kadar Alman montör gelmiş, elli Macar ve Çek şeker ustası angaje edilmiş, onlar da yaz aylarında gelip kampanya çalışmalarına hazırlanıyorlardı.¹⁰¹

Büyük bir çaba ile fabrika Eylül ayı sonunda, kısım kısım işletme denemelerine girdi. Bir yandan fabrika yükselirken, öbür yandan pancar üretimi için Alpulu'dan Eskişehir'e gelen Yüksek Ziraat Mühendisi Suphi Argon'un kurduğu ziraat örgütünün denetiminde, pancar ekimi yapılmış, mahsul yetiştirilmişti. Demiryolu ve arabalarla mıntıklardan pancarlar fabrika silolarına boşaltılmaya başlandı. Sonunda kampanya açıldı.¹⁰²

Eskişehirli gençlerin de, yılmaz ve yıkılmaz bir azim ve gayretle işe sarılmalarıyla, fabrika bitimine kadar günde 16-18 saat çalıştılar.¹⁰³

Büyük bir sevinç içerisinde açılış törenini tam hazırlarken, büyük bir aksilik olmuştu. Kireç elde edilen yüksek fırının özel ateş tuğlaları, fırın gövdesinin seksiyonunda eridi ve fırının çelikten dış gömleği kıpkırmızı kızararak, çok tehlikeli bir biçimde karın vermeğe başladı. Nerdeyse delinecek gibi olmuştu. Çek fırıncı ustasının bir dikkatsizliği yüzünden, çok önemli bir arıza, bütün fabrikanın durmasına ve açılış töreninin ileri tarihe alınmasına sebep oldu. Şimdi ocak soğuyacak, içine usta ve işçi girecek bir duruma gelecek, içerisi boşaltılacak, elimizdeki bir miktar yedek ateş tuğlasıyla eriyen tuğlalar yeniden örülecek, ocağa tekrar yol verilecek... Bu iş haftalar alacaktı. Bir de ya elimizdeki tuğlalar yetmezse ne olacaktı? Bu sebeple Bozüyük yakınlarındaki magnezit ocağını olduğu gibi derhal satın alıp, tuğlalarını sökerek, bir ihtiyat tedbiri olarak, Eskişehir'e taşıttık.

¹⁰¹ Tuksavul, s. 354.

¹⁰² Taygun, s. 103.

¹⁰³ Eskişehir Şeker Fabrikası, Halkevi Dergisi, s. 111.

Almanya'dan yeni tuğla getirmek 4-5 aylık bir işti. İyi ki bu tedbiri zamanında almışız. Nitekim yedek tuğlalarımız ancak ihtiyacın yarısına yetti. magnezit tuğlalarını kullanarak yarayı, hiç olmazsa kampanya süresince dayanacak biçimde yamadık. Ancak yitirdiğimiz 6 hafta içinde karakış bastırdı. Isı sıfırın altında 15-18 derece düştü. Tarla ve silolarımızdaki pancarlar dondu. İzolasyonları henüz tamamlanmamış kilometrelerce borular dondu. Vanalar işlemez oldu. Her şeye rağmen sayısız zorluk, aksilik ve kargaşa içinde şeker üretimi sürdürürken, kış kıyamette, açılış merasimi yapılmak zorunda kaldı.¹⁰⁴

Bu yıllar, Eskişehir sanayine yeni kamu girişimlerinin katıldığı ve özel kesimdeki işletmelerin büyümelerini sürdürdükleri yıllardır. Bu dönemde Eskişehir'in geleneksel sanayileri olan un ve kiremit-tuğla fabrikaları kapasitelerini genişleterek, ülke çapında belli büyüklüklere ulaşmışlardır. Özellikle kurulan Eskişehir Şeker Fabrikası da ilde şekere dayalı ürünler üreten yeni işletmelerin kurulmasına yol açmıştır.¹⁰⁵

1933 yılında Şeker Fabrikasının faaliyete geçmesi dolaylı olarak Eskişehir Bankası'na bir etki yaratmış, ovada şeker pancarı üretimi yapmaya başlayan büyük çiftçilerin kredi talebi artmış, Eskişehir Bankası da çiftçilere çeşitli kolaylıklar sağlamaya başlamıştı.¹⁰⁶

Fabrika açıldığı yıl, ilk kampanyasında 83.157 ton pancar işleyerek, 12.124 ton şeker imal edilmişti. Günde 1500 ton pancar işlemek üzere kurulan fabrika, kazan, türbin, pancar ve şeker daireleriyle küspe kurutma tesisatında yapılan ıslahlarla bir sonraki yıl işletme kapasitesi günde 1800 ton pancara çıkarılmıştı.¹⁰⁷

Günümüze kadar düzenli olarak bakımları yapılan, teknolojiye ayak uyduran Şeker Fabrikası 2013 yılındaki kampanyada 7.413 ton pancar işlenmiştir. Eskişehir Şeker Fabrikası kurulduğu yıl İlk çalışma kampanyasında 138 daimi ve 78 memur ile 226 daimi ve 1169 geçici işçi çalışmıştır. Kurulduğundan bu yana binlerce kişiye

¹⁰⁴ Tuksavul, s. 355.

¹⁰⁵ Sanayi, <http://www.eso.org.tr>, (Çevrimiçi), 01.12.2014.

¹⁰⁶ M.Şinasi Acar, *Eskişehir Zaman*, Mekân, İnsan, 2009, s. 64.

¹⁰⁷ Veldet, s. 408.

istihdam sağlayan fabrikanın 2013 kampanyasında sadece fabrikada 114 memur, 354 daimi, 76 geçici olmak üzere 546 kişi istihdam etmiştir.¹⁰⁸

Eskişehir’e yapılan üçüncü kamu yatırımı olan Eskişehir Şeker Fabrikasının faaliyete geçmesiyle birlikte kentin sanayi tarihine önemli bir aşama meydana getirmiştir.¹⁰⁹ Bu yıllar Eskişehir de yeni kamu girişimlerinin katıldığı ve özel kesimdeki işletmelerinin büyümelerini sürdürdükleri yıllardır. Bu dönemde şehrin geleneksel sanayileri olan un, kiremit ve tuğla fabrikaları kapasitelerini genişleterek, ülke çapında belli büyüklüklere ulaşmışlardır. Fabrikanın kurulmasıyla ilde şeker dayalı ürünler üreten yeni işletmelerin kurulmasına yol açmıştır.¹¹⁰

Fabrikada üretilen ilk şeker 29 Kasım 1933 tarihinde Cumhuriyet Halk Fırkası salonunda yapılan törenle satıldı. Saat 16.00 da yapılan merasime Ticaret Odası üyeleri ve tüccarları, fırka başkanı, belediye başkanı ve Vali Vasfi bey toplanmışlardı. Recep Zühtü Bey ve Kâzım Bey salona geldikten sonra bir çuval toz ve bir sandık kesme şeker salonun ortasına kondu. Daha sonra Kâzım Bey, fabrikanın 6 ay gibi kısa sürede kurulup işletmeye başladığını söyledi. Her iki şeker de fabrika, Tayyare Cemiyetine hediye ettiğinden satış açık arttırma usulüyle yapılmıştı. “ Bir çuval toz şeker 500 liraya Vali Hakkı Bey üzerine kaldı. Müzayede de Recep Zühtü Bey ile bankalar da iştirak etmişlerdi. Vali Bey bu şekerı tayyare cemiyetine bıraktı. Şeker fabrikası da kıymetli bir hatıra olarak fabrika müzesine konulmak üzere bu şekerı piyasa fiatile cemiyetten satın aldı. Bundan sonra misafirlere çay ikram edildi. Ticaret odasının hazırladığı bu çaya, Eskişehir’in kendi şekerinden konulması Recep Zühtü ve Kâzım Bey tarafından teklif olundu. Ve alkışlarla kabul edildi. Herkes ortadaki sandıktan şeker alarak çayına koydu. Bu hal pek lâtif ve çok samimi bir intibah husule getirdi. Çaylar içilirken oda reisi Kamil Bey ayağa kalkarak: “Arkadaşlar; bugün şu mütevazı toplantı ile Eskişehir ve bütün Türkiye yeni bir iktisadi devre girmiş bulunuyor. Vaktiyle yarı müstemleke ve müstehlik bir diyar olan vatanımızda bugün iktisadi istiklâlimizi de temin edilmiş

¹⁰⁸ İstatistikler, <http://www.turkseker.gov.tr>, (Çevrimiçi) 12 Kasım 2014.

¹⁰⁹ Acar, s. 70.

¹¹⁰ Y.Emre Heper, *Eskişehir İlinin Ekonomik Gelişmesi*, İktisadi Araştırmalar Vakfı Yayını, İstanbul, 1997, s. 51.

görüyoruz. Bize bu imkânları veren cumhuriyet rejimini alkışlıyorum.”dedi ve şiddetle alkışlandı. Bir çuval şekere eski fiyatlara göre 175 kuruş fark vardı.¹¹¹

Türk şeker sanayinin en büyük şeker fabrikası olan, 1 Şubat 1933 tarihinde temelleri atılan ve 6 ay gibi kısa sürede tamamlanan Eskişehir Şeker Fabrikasının açılış töreni 5 Aralık 1933 tarihinde coşkulu bir şekilde yapıldı.¹¹²

Fabrikanın açılış töreni için günler öncesinden hazırlıklar yapıldı. Yurtiçinde gazetelerde ve radyolarda fabrikanın açılışı için günler öncesinden duyurular ve haberler yapıldı. Ankara ve İstanbul’dan törene katılacaklar için hususi trenler hazırlandı. Törene gidecekler için trenin gidiş ve gelişi hakkında bilgiler verilmişti. “Eskişehir Şeker Fabrikası’nın açılma merasimine iştirak buyuracak zevatı Eskişehir’e götürecek olan tren Salı sabahı 8 de hareket edecektir. Eskişehir’e varış saat 15’tedir. Dönüş 17.55 te ve Ankara’ya geliş gece yarısından sonra bir buçuktur. Davetlilerin 8 trenindeki mevkilerini almaları rica olunur. ”şeklinde davetlilere ayrıntılı bilgiler verilmişti.¹¹³

Ulusal Gazetelerimiz fabrikanın açılış haberini okuyucularına iki gün arka arkaya manşetten aktardı. Akşam Gazetesi “Eskişehir Şeker Fabrikası Dün Merasimle Açıldı”, Hâkimiyeti Milliye Gazetesi “*Eskişehir Şeker Fabrikası Dün Açıldı*”, Cumhuriyet Gazetesi “Şeker Fabrikalarımızın Üçüncüsü de Dün Açıldı.” ve “Üçüncü Şeker fabrikamız” diye okuyucularına iletiler.

Hâkimiyeti Milliye Gazetesi “*Eskişehir Şeker Fabrikası Dün Açıldı*”,diyerek manşetten duyurduğu habere Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk’ün Şeker Fabrikasıyla ilgili söylediği “...Eskişehir Şeker Fabrikası, millî ülkeye derin alâkanın yükselmiş, değerli vesikasıdır.” Diyerek okuyucularına duyurmuştur. Başbakan İsmet İnönü’nün “...Yüksek bir millet olarak, milletler ailesi içerisinde Türk

¹¹¹ Eskişehir’in İktisadi Hayatında Mühim Bir Gün, Akşam Gazetesi, 1 Kânunuevvel 1933 (1 Aralık 1933), s. 6.

¹¹² Veldet, s. 407.

¹¹³ Eskişehir Şeker Fabrikasının Açılışı, Hâkimiyeti Milliye Gazetesi, 3 Birinci Kânun 1933 (3.12.1933), s. 1.

milletinin haklı ve yüksek mevkiini tutmak ve muhafaza etmek için sanayii memlekette behemehâl kurmak lâzımdır."sözü yer alıyordu.¹¹⁴

TBMM Başkanı Kâzım Özalp, Başbakan İsmet İnönü, İktisat Vekili Mahmut Celal Bayar, Maarif Vekili Yusuf Hikmet Bayur, Ziraat Vekili Muhlis Erkmen ile Milletvekillerinin yanı sıra İstanbul'dan 200 kişilik heyetin yanı sıra Ankara, Bilecik, Afyon, Kütahya, Adapazarı ve hatta Bolu'dan gelen vatandaşlar vardı. Şehir dışından gelen misafirler Porsuk oteline yerleştirildiler. Başbakan İsmet İnönü ve misafirlerin 15.00 te gelmeleriyle birlikte tören büyük bir sevinç ve heyecan içerisinde saat 16.00'da İstiklâl Marşı'nın okunmasıyla başladı. İstiklal Marşı okunduktan sonra Recep Zühtü Bey kürsüye çıkarak konuşma yaptı. Daha sonra Başvekil İsmet İnönü'nün konuşması olmuştu. Konuşmadan sonra fabrikanın kapısına gerilen kurdeleyi İsmet İnönü keserek fabrikaya girildi. Fabrika baştan aşağı gezildi. Tayyareler misafirleri alçak uçuşla selamladılar. Misafirler fabrikayı baştan aşağı gezdikten sonra Başvekil ve TBMM Başkanı Kâzım Paşa ve diğer misafirler 19.00 da Ankara'ya hareket ettiler.¹¹⁵

Milli servet ve milli kabiliyetlerle ülkemizin üçüncü ve en büyük şeker fabrikasının Eskişehir de açıldığını ve Cumhuriyet idaresinin feyzinden bu gücü aldıklarını söyleyen Eskişehir Şeker Fabrikası Yönetim Kurulu Üyesi ve Sinop Milletvekili Recep Zühtü Bey, "925 senesinde aziz Başvekilimiz İsmet Paşa hazretlerinin riyaset buyurdukları Hükümet, memleketimizde şeker fabrikaları tesisi için bir kanun hazırlamıştır. Memleketin umumi menfaatlerine uyan her teklif ve kararı kabulde daima isabet gösteren muhterem Büyük Millet Meclisinin tasdikine mazhar olan bu kanundan sonradır ki Türkiye'de şeker fabrikasının ve dolayısı ile şeker sanayiimizin teessüsüne imkân bulunmuştur.

Muhterem Başvekilimizin ve Hükümetini teşekkül eden diğer muhterem vekillerin müessisleri teşvik ve himaye yolundaki hususî alâkalarını burada minnetle ifade etmek millî bir borcumuz olmalıdır. Bundan yedi sene evvel Türkiye istihlâk ettiği bütün şeker hariçten getirtiyordu. Senede yetmiş, seksen bin tonu bulan bu şeker

¹¹⁴ Eskişehir Şeker Fabrikası Dün Açıldı, Hâkimiyeti Milliye Gazetesi, 6 Birinci Kânun 1933(3.12.1933), s. 1.

¹¹⁵ Şeker Fabrikasının Üçüncüsü de Dün Açıldı, Cumhuriyet Gazetesi, 6 Kânunuevvel 1933 (6 Aralık 1933), s.1.

ithalâtına mukabil her sene harice 13 - 14 milyon liralık bir döviz ödemek mecburiyeti umumî harp senelerinde olduğu gibi kilosunu 3-4 lira vermeğe katlandığımız halde muhtaç olduğumuz şekeri kolaylıkla tedarik edemediğimiz zamanların acı hatırası hâlâ kafalarımızda taze yaşıyor. Hâlbuki bugün, yalnız üç fabrikamız memlekete lâzım olan her neviden şekerin dörtte üçünden fazlasını temin etmektedir. ”diyerek şekerin önemini belirtiyordu.¹¹⁶

Recep Zühtü Bey konuşmasında Şeker sanayiinin memleketimizin İktisadî hayatında yaptığı tesirleride şöyle açıklamıştır “1-Bu sene 200 bine yakın çiftçi halk 500 bin ton miktarında pancar yetiştirmiş, bu ziraat mahsulü mukabilinde 6 buçuk 7 milyon lira almıştır. 2-Bugün mevcut şeker fabrikalarımız 50 bin tondan fazla yerli maden kömürü kullanmak suretiyle kömür havzası faaliyetimize yarım milyon liralık fazla bir satış imkânı vermiştir. 3- Şeker fabrikalarımız muhtaç oldukları yarım milyon kadar şeker sandığını dahilden tedarik suretile kereste sanayiimize yeni bir faaliyet sahası açmışlardır. 4-Şeker fabrikalarımızı 700 bin tonu bulan nakliyatlar ile muhtelif demiryolu şebekelerine millî vapurlarımızı muhtelif nakil vasıtalarına bir buçuk milyon liradan fazla yeni bir iş yaratmışlardır. 5-Fabrikaların faaliyeti sayesinde memur ve işçi olarak vatandaşlar bir milyon yevmiden fazla iş bulmuşlardır. 6-Şeker sanayiine bugün yatırılmış olan millî sermaye 12 milyon lirayı geçmiştir. Şeker sanayiinin İktisadî hayatımızda temin ettiği hareket ve faydalar yalnız bundan ibaret değildir. Bu sanayiın ziraati fennileştirmesi, hayvancılığı ilerletmesi, aynı zamanda memleketin muhtaç olduğu bütün ispirotoyu istihsal edebilmesi gibi her biri ayrı, ayrı üzerinde durulmağa değer ehemmiyetli tesirleri bu saydıklarımızdan hariçtir. “diyerek fabrikanın ülke ekonomisine yaptığı ayrıca katkıyı dile getirmiştir.¹¹⁷

Fabrikanın kurulmasının her türlü hava tesirleri ve mücbir sebeplerde hesap edildiğinde 6 ayı geçmediğini, geçen yıl bu fabrika alanında dikili bir taşın bile olmadığını söyleyen Recep Zühtü Bey, bir yandan fabrikanın inşaatını yaptıklarını diğer taraftan zirai faaliyette bulunduklarını başta hükümet erkânı olmak üzere vilâyetçe, askerî makamlarca, Cumhuriyet Halk Fırkasınca, belediyelerce ve bilhassa

¹¹⁶ Cumhuriyet Gazetesi, s. 5.

¹¹⁷ Veldet, s. 412-413.

Eskişehir halkınca müesseseye gösterilen ilgiye teşekkür ederek “Bundan üç sene evvel Ulu Gazi Alpullu fabrikasının defterine yazdığı satırlarda ‘Memleketimizin her müsait mıntıkasında şeker fabrikalarının çoğalması ve bu suretle memleketin şeker ihtiyacının temini mühim hedeflerimiz arasında tanınmalıdır.’” diyerek Aziz Başbuğumuzun yeni ihtar ve iradeleri hiç şüphe yok ki bundan sonraki çalışmalarımız için yeni bir enerji ve heyecan kaynağı olacaktır.”¹¹⁸ diyerek konuşmasını bitiyor. ¹¹⁹

Daha sonra kürsüye Başbakan İsmet İnönü çıkıyor ve Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde çıkardıkları kanunla yaklaşık 6 yıl öncesinde Şeker üretimini, satışını güvence altına aldıklarını, sanayide geri kalmış memleketlerin sanayi tesisleri kurduklarında sanayisi ilerde olanların bunlara güldüğünü belirtmişti.

Konuşmasının devamında “Bir memlekette sanayi tesisi, heves edildiği kadar kolay değildir. Bunun için teşkilât ister. En hevesliler iki senelik müşkilât karşısında teşebbüslerinden vaz geçerler. Sanayide geri kalmış milletler bu güçlükler yüzünden büyük sanayi kuramamışlardır. Bu fabrikanın üç milyon lira sermayesi olduğunu ve altı milyona çıkacak yeni işleri bulunduğunu şimdi işittim. Bu fabrika bir küçük kasaba kadar kalabalıktır ve 1200 işçisi vardır. Bunların aileleri ile beş altı bin kişiyi besleyebilir. Verim ve besleme kuvveti itibariyle ne kadar hayırlı olduğunu görüyoruz. Makine ve fen itibariyle de işletmek, yaşatmak, muhafaza etmek için çok himmet ister. Bu fabrika altı ayda kuruldu. Böyle büyük bir müesseseyi temelden başlayarak kurmak ile teşekkülât kuvvetimiz itibariyle iyi bir imtihan vermiş olduk. Bu tesisatı vücuda getiren, bu tesisatın başında çalışan iş ve idare adamlarını, Recep Zühtü Bey arkadaşımızı takdir ve tebrik ederim.” şeklinde konuştu.¹²⁰

Konuşmasının devamında Şeker üreten memleketlerin her yerde pahalı şeker ürettiğini diğer memleketlere ucuz şeker gönderdiğini söyleyen İsmet Paşa, bunun sadece sanayi hayatına yarar sağlamadığını ziraat hayatına da büyük fayda sağladığını belirterek ziraatla yeni bir memleket kurulduğunu ifade etti.

¹¹⁸ Eskişehir Şeker Fabrikası Dün Açıldı, Hakimiyeti Milliye Gazetesi, 6 Birinci Kanun 1933 (6 Aralık 1933), s. 1.

¹¹⁹ Veldet, s. 415-416.

¹²⁰ Cumhuriyet Gazetesi, s. 5.

Konuşmasının devamında İsmet Paşa “*Bütün köylülere bu usuller ayrı, ayrı öğretilenektir. Uşak fabrikasındaki tecrübelerimiz bize gösterdi; zaman oldu ki çok büyük müşkillerle karşılaşıldı. Fakat sebat sayesinde bunları yenmek kabil oldu. Fabrikanın mahsulüne tamamen verecek hale gelmesi bu yeni müesseselerin kurulmasını teşvik etti. Şeker sanayii ilk kurulduğu zaman, gerek hâzineye verdiği müşkilât yüzünden - çünkü gümrük hasılâtı azalır - gerek himaye sebeble dâhilde yaptığı pahalılık yüzünden vatandaşların sureti mahsusada dikkatlerini ve sebatlarını icap ettirir. Eğer bunu yapmak için sebat edilmezse bu davadan vaz geçmek lâzımdır. Fakat milletler ailesinde yüksek hayatla yaşamak isteyen milletler, bu davadan vazgeçmezler ve vazgeçmeyeceklerdir. Yüksek bir millet olarak, milletler ailesi içerisinde Türk milletinin haklı ve yüksek mevkiini tutmak ve muhafaza etmek için sanayii memlekette behemehâl kurmak lâzımdır.*” dedi.¹²¹

Hâkimiyeti Milliye Gazetesinde Falih Rıfkı Atay Eskişehir Şeker Fabrikasıyla ilgili “İkinci Beyaz” isimli yazısında On yıl öncesine kadar unumuzun bile milli olmadığını, yeni sanayi tesisleri kurmak isteyen ülkelere gelişmiş sanayisini önceden kurmuş olan ülkelerin güldüğünü söyleyerek “*On sene kadar ekmeğimiz bile millî değildi. Millet Meclisinde, Türkiye iktisat istiklâlinin ilk merhalesi olarak üç beyaz davasının ortaya atıldığı günü hatırlıyorum: Un, Şeker, Pamuk! Osmanlı İmparatorluğu Türkiye’si ununu Amerika’dan getiren bir ziraat memleketiydi. Uzun değil, on senelik bir tarihten bahsediyoruz. Cumhuriyet çocuklarını şimdi garabete inandırmak güçtür. Yarın şuna da güç inanacaklardır. Türkiye, ecnebi şeker yiyen en iyi pancar memleketlerinden biri idi. Biz, Adana ve Aydın topraklarının öz sahipleri, henüz ecnebi pamuklusu giymekte devam ediyoruz. Birinci beyaz senelerden beri yüzde yüz Türk’tür. İkinci beyazın üçte ikisini millileştirdik. Turhal topraklarında dördüncü şeker fabrikasının temelleri atılmıştır. Pamuklu tezgâhlarının makineleri ise bir kaç aydan beri Sovyetler Birliğinin ihtisas fabrikalarında imâl olunmaktadır. 1933 yılını yeni bitiriyoruz. Şeker sanayiine 1926 da başladık. Pancar tarlasından laboratuvarına kadar, bütün dava, Türk çiftçisinin ve*

¹²¹ Hâkimiyeti Milliye Gazetesi, s. 1.

Türk işçisinin, Türk teknisyeninin ve Türk idarecisinin elinde, kökten halledilmiştir. ”diye yazmıştır.¹²²

Türk şekeri, Türk ununu takip etti. Türk pamuklusu bize on sene evvel bir hayal gibi görünen üç beyaz merhalesine eritirmiş olacaktır.

Muasır medeniyetin millî davalarındaki İktisadî panik ne kadar artmış olduğu düşünülecek olursa, bu hadiseleri fabrika küşat merasimleri değil, istiklâl savaşının ilerleyiş hamleleri olmak üzere karşılamamız lâzımdır.” diye belirtiyor.

Mustafa Kemal Atatürk, 12 Kasım 1937 günü Ankara’dan Doğu Anadolu gezisine çıktığında 20 Kasım’da Eskişehir’e uğrar. İstasyonda kendisini karşılayanlarla kısa bir görüşme yapar. Bu arada Eskişehir Valisinden Şeker Fabrikası’nın durumu ve pancar ekimi hakkında bilgi alır ve şöyle der: “*Eskişehir bir sınaî şehri olmalı, buradan tütecek bacalar Türkiye’nin iktisadi hayatını yükseltmelidir. Çalışmalarınızı buna göre planlayınız.*” der.¹²³

Fabrikanın bir de gayet iyi kurulmuş dökümhane ve marangozhane ile demirhane ve tamirhaneden mürekkep atölye teşkilatı vardır. Bu atölye sayesinde fabrikanın hem kendi yedek parçalarıyla tamirâtı temin edilmekte, hem de diğer şeker fabrikalarının, mühim ve yekûna balığ olan ziraat aleti tamir edilmekte ve yedek ihtiyaçları karşılanmaktadır.¹²⁴ Bunlar daha sonra “makina yapan makina fabrikalarıdır”. Bu atölye (Eskişehir ve Turhal) yeni şeker fabrikalarının kuruluşlarında önemli rol oynamış ve büyük hizmetler yapmışlardır. 1962 ve 1963 yıllarında kurulan Ankara ve Kastamonu Şeker Fabrikalarının makine ve tesislerinin önemli bir kısmı bu atölyelerde imal edilmiştir.¹²⁵ Makine fabrikaları bunların yanı sıra kapasite arttıracak olan şeker fabrikalarının tevsii için gerekli makinaları da ürettiyordu. Her yıl yapılmakta olan şeker fabrikalarının bakım ve onarım makine tesis ve yedek parçaların üretimi de bu makine fabrikaları tarafından yapılmaktadır. Ülke içi taleplerin yanı sıra yurtdışından da sipariş kabul etmeye başlamıştı.¹²⁶

¹²² Falih Rıfkı Atay, İkinci Beyaz, Hâkimiyeti Milliye Gazetesi, 7 Birinci Kânun 1933 (7.12.1933), s. 1.

¹²³ Perihan Sarıöz, *Bir Zamanlar Eskişehir*, Esbank Yayınları, İstanbul, 1997, s. 123.

¹²⁴ Cumhuriyetin 15’inci Yılında Eskişehir, s. 93.

¹²⁵ Taygun, s. 185.

¹²⁶ Özel, s. 189.

Eskişehir Makine Fabrikası, Şeker Şirketi dışında Türkiye Çimento Sanayii A.Ş., Türkiye Petrolleri A.O, TCDD, Karayolları, devlet Su İşleri, Tekel Genel Müdürlüğü, Seka Kâğıt Sanayii ve çeşitli özel sektör kuruluşlarına imalat ve satış yapmaktaydı.¹²⁷

Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Şirketi'ne bağlı 4 alkol fabrikası vardır. Bunlar Eskişehir, Turhal, Malatya ve Erzurum Alkol Fabrikalarıdır. Alpullu Şeker Fabrikasında çıkan melası değerlendirmek amacıyla bir ispiroto fabrikası kurulmaya karar verilir ve fabrika 28 Aralık 1928 de işletmeye açılır. Böylece Şirkete ait ilk alkol fabrikası Alpullu'da kurulur.¹²⁸ Fabrikanın günlük kapasitesi 72 hektolitredir. Fabrikada, alkol üretimini bilen eleman olmadığı için başlangıçta büyük güçlüklerle karşılaşılır. Şeker Fabrikası Müdürü Mr.Gutherz Macaristan'dan bir uzman getirir. Fakat onun da yetersiz olduğu anlaşılınca yol verilir. Sonra Macit Eken bu işle görevlendirilir ve başarılı olur. 1929-1930 yılında melastan 1,5 milyon litre 95 derecelik alkol üretmeyi başarır. Eskişehir Şeker Fabrikası'nın üretimi 58 bin litre saf ve 12 bin litre ham olmak üzere toplam 70 bin litre/gün dür. Ayrıca bu fabrikalarda füzal yağı ve yılda 1500 ton civarında kuru maya üretilmektedir.¹²⁹

Şeker fabrikası içerisinde 20 yataklı bir revir (Hastane) vardı. Bu hastane 1947 yılında yapılmıştı.¹³⁰ İçerisinde modern bir ameliyat salonu da vardı. Burada fabrika yöneticileri, çalışanları tedavi görüyordu.

Eskişehir Şeker Fabrikasında ham madde olarak küp ve toz şeker satışının yanı sıra kampanya süresince üretilen şekerli maddelerde bulunuyordu. Bonbon şeker, karamela şeker, piknik şeker, çerez şekerleri, draje şeker, jöle şekerleri ve lokum da üretilerek satılırdı.¹³¹

Fabrika Müdürü Satılmış Kavuncuoğlu ile 16 Aralık 2014 Salı Günü Kâzım Taşkent Eskişehir Şeker Fabrikası'nda yüz yüze yaptığım görüşmede fabrika kurulduktan sonra fabrika çevresine çiftliğin de kurulduğunu belirterek "Özellikle

¹²⁷ *Eskişehir 1973 İl Yıllığı*, Uğur Matbaası, Eskişehir, 1973, s. 189.

¹²⁸ Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.(Çevrimiçi), <http://www.turkseker.gov.tr>, 12 Kasım 2014.

¹²⁹ Taygun, s. 189.

¹³⁰ Fikret Çelikkanat, *Eskişehir*, Bozkurt Matbaası, 1963, s. 107.

¹³¹ *Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. Tekdüzen Genel Hesap Planı ve Açıklamaları*, Ankara, 1983, s. 306.

şeker fabrikasının ihtiyacı olan pancarı üretmek için ilk yıllar çiftçi eliyle pancar yetiştirmenin güçlüğü ele alınarak büyük çapta pancar tarımı yapmak ve pancar tarımını öğretmek için kurulmuştur. Üretilen bu pancarla fabrikanın verimli çalışması sağlanmıştır. Çiftliklerde pancarlardan verim almak için hayvan gübresine ihtiyaç vardı. Burada çiftlik gübresi kullanılması gerekiyordu. Burada özellikle bol, iyi ve ucuz gübre elde etmek için ahır inekçiliği yapılmıştır. İneklerin yanı sıra çiftlikte koçlar, koyunlar, kuzular da besleniyordu. Fabrikadan elde edilen küspe besi hayvanlarında kullanılmıştır. Burada çiftçileri destelemek için damızlık süt hayvanları da üretilmeye başlanmıştı. Bunlardan elde edilen süt ile Eskişehir'in ilk ambalajlı pastörize sütü üretilmiştir. Pastörize sütün yanında krema, kaymak, peynir, yoğurt, tereyağı, lor peyniri ve ayran da bu çiftliklerde üretiliyordu. Bu çiftliklerde arıcılıkta yapılıyordu. Arılardan elde edilen ballar da satılırdı. Çiftliklerde salça, sucuk ve turşu üretimi de yapılırdı. Bunların yanında çiftliklerde tavuk, hindi, kaz, ördek ve tavşanlarda vardı.(Fotoğraf 35 ve 42 arası) Bu çiftliklerde üretilen başta şeker çalışanları olmak üzere Eskişehir halkına o dönemlerde uygun fiyata satılırdı. Fabrika bu satışlardan büyük gelirler elde ederdi.”¹³²

Çiftliklerde üretilen buğday, arpa, ayçiçeği ve baklagil tohumlukları anaç ve sertifikalı kademelerde üretilerek kamu kuruluşlarına ve pancar çiftçilerine dağılmaktaydı. Avrupa'dan getirilen Holstein ve Braunvich süt ırkı yüksek vasıflı damızlıklar, şeker sanayinin çiftliklerinde üretilerek kamu kuruluşlarına ve çiftçilere verilmekteydi. Ayrıca üretilen koyun ve kümes hayvanları da çiftçilere dağıtılmaktaydı. Tarımsal işletmelerdeki hayvancılık ürünlerinden süt, yoğurt, peynir, tereyağı, tavuk eti ve yumurta da şeker fabrikası çalışanları ile çevreye satılarak değerlendirilmektedir.¹³³

Fabrika Müdürü Satılmış Kavuncuoğlu, fabrikanın bir dönem Domuz da yetiştirildiğini söyleyerek bunları 2. Dünya Savaşı'ndan sonra ülkemize gelen A.B.D askerlerine bunların etlerini sattıklarını söyledi. (37 ve 38. fotoğraflarda çiftlikteki domuzlar yer alıyor.) bunlardan da çiftliğe önemli gelirler elde edilmiştir. Şeker

¹³² Kâzım Taşkent Eskişehir Şeker Fabrikası Müdürü Satılmış Kavuncuoğlu ile 16 Aralık 2014 Salı Günü yapılan Görüşme.

¹³³ Özel, s. 106.

Fabrikası çiftliğinde az miktarda domuz yetiştirilmekteyse de bugün domuz beslenmesi ve satışı kaldırılmıştır.¹³⁴

Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. Yönetim Kurulunun 30.12.1998 tarih ve 2337-35/1 sayılı kararı ile fabrikaya Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.'nin ilk Genel Müdürü olması nedeniyle anısını yaşatmak için KÂZİM TAŞKENT adı verilmiştir.¹³⁵

Yine aynı toplantıda Ereğli (Konya), Turhal ve Kütahya Şeker Fabrikalarına Şeker Sanayisine emeği geçenlerin isimleri verilmiştir. 30.12.1998 tarihli 2337-35/ 1 tutanağında “Sanayimizin bu günlere gelmesinde on binlerce insanın emeği ve alın teri vardır. Şüphesiz hepsine şükran borçluyuz. Ancak bunlardan bazıları; bilgi birikimleri, ulaşılmaz gayret ve özverileri ile gönüllerimizde taht kurmuşlardır. Onların Sanayimize ve Ülkemize kazandırdıkları hiçbir şeyle ölçülemez, hiçbir şekilde ödenemez. Türkşeker ailesinin bireyleri olarak bizle, çoğu ebediyete intikal etmiş değerli büyüklerimiz olan vefa ve şükran borcumuzu biraz olsun ödeyebilmek amacıyla isimlerini fabrikalarımızda yaşatmayı uygun bulduk. Bu amaçla Eskişehir Şeker Fabrikası’nın ilk Müdürü- Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.’nin ilk Genel Müdürü olması nedeniyle KÂZİM TAŞKENT, Ereğli (Konya) Şeker Fabrikasına Bahri Dağdaş, Turhal Şeker Fabrikası’na Muammer Tuksavul ve Kütahya Şeker Fabrikası’na M.Bahattin Tekand adı verilmiştir. Genel Müdür Mustafa Turan, Genel Müdür Yardımcısı Hasan Alkan, Cengiz Sezer, Araştırma Planlama ve Koordinasyon Daire Başkanı Doktor Selim Yücel ile İdari İşler Daire Başkanı Muhsin Karaoğlu’ndan oluşan yönetim kurulu kararıyla fabrikalarda isimleri yaşatılmıştır.”¹³⁶

¹³⁴ Çelikkanat, s. 107.

¹³⁵ Cumhuriyetin 80.Yılında..., s. 13.

¹³⁶ Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. Yönetim Kurulu 30.12.1998 tarih 2337-35/ 1 kararı.

2.2. FABRİKA KURUCUSU VE İLK MÜDÜRÜ KÂZIM TAŞKENT

Eskişehir Şeker Fabrikası'nı 6-7 ay gibi bir sürede kurup işletmeye açan fabrikanın kurucusu, ilk Müdürü olan Kâzım Taşkent'in kendi kaleminden yaşam öyküsü. "1893 yılında Preveze'de doğdum. Babamın adı Nakiyüddin, anamın adı Müzeyyen'dir. Soyum 1423 yılında Taşkent'ten Yanya'ya, anam soyu ise Kırım'dan Preveze'ye hicret ettikleri zamandan itibaren, Yunanlılar tarafından bu yerlerin işgallerine kadar, orada yaşadılar. Babam adliye mesleğinde yetişti ve Preveze'de vazifeli bulunduğu sırada ben dünyaya geldim. Sonraları babam adliye mesleğinde bulunduğu için Rumeli'nin muhtelif yerlerinde hâkim olarak vazifelendirildi. En son Üsküp'te vazifeli bulunduğu zaman, ben oranın idadesini -lisesini- tamamladım. 1912 ve İstanbul'da Mühendis Mektebi'nde yüksek tahsilime başladım. Balkan Harbi'nin memleketimizdeki çok ehemmiyetli sarsıntılarından bana da hisseler düşmüştü. Bunun bir tanesi de bu harp sırasında, Mühendis Mektebi'nin kapatılmış bulunmasıydı. Bu sırada Almanca bilgimi artırmaya çalıştım. Bununla çalışma zamanlarımı dolduramıyordum. Fizik ve Kimya bilgimi de artırmak için Tıp Fakültesine devam ettim. Bir yıl sonra Mühendis Mektebi açılınca, oradaki tahsilime döndüm ve 3.sınıfa geçtiğim zaman, 1. Dünya Harbi'ne askerlik hizmetine çağrıldım, 1915.Yedek Subay okulundaki hazırlıklar tamamlanmadan Çanakkale'de devam eden harpte vazifeli bir teknik kıtaya gönüllü olarak gittim. "diyerek düşman askerleri Çanakkale'den çekildikten sonra askerlik hizmetini 1918 yılının başına kadar İstanbul'da devam ettiğini söyledi.¹³⁷

Savaşın sona ermesiyle yurtdışına çıkabilme olanakları kısıtlandığından, Taşkent ancak 1920 yılında Almanya'ya gidebilmiş ve önce Braunshweig'da, daha sonra da Hannover'de Technische Hochschule'de kimya eğitimi görmüştür.¹³⁸

Serbest çalışmada iş hayatıyla ilgili önemli bilgiler edinen Kâzım Taşkent, Almanya'da dört senelik tahsil sırasında da yeni bilgiler ve tecrübelerle sahip olarak 1925 yılında memlekete döndü ve aldığı devlet bursu nedeniyle mecburi hizmetini Ankara'da Ticaret Vekâletinin Sanayi Umum Müdürlüğünde görevlendirildi. "Diğer taraftan Edirne'de bir konserve ve Alpullu'da bir Şeker Fabrikası kurulması ile de ilgilendirildim. Çok geçmeden konserve fabrikasının kuruluşuna başlandı, diğer taraftan Alpullu Şeker Fabrikasının kurulması, Bütçe Encümeni Reisi bulunan Şakir Kesebir başkanlığında meydana gelen Anonim Şirketçe kararlaştırıldı. Avrupa'da işletmekte olan şeker fabrikaları konusunda tetkikler yapmak üzere teşkil edilen komisyonda bana da yer verildi. Tetkiklerden sonra fabrikanın kurulması teşebbüsüne geçildi. Bakanlığın tensibi ile fabrikanın kurulması ve işletilmesiyle vazifelendirildim. Böylece

¹³⁷ Abaç, s. 185.

¹³⁸ Taygun, s. 58.

çalışmalarına Alpullu Şeker Fabrikası'nda başladım ve onun kuruluşu ve işletilmesi görevlerini tamamladım. Sonra da İstanbul'da bana verilen Sanayi Müdürlüğü vazifesi ile çalışma hızımı arttırdım. Zonguldak'ta İş Bankası'nın sahibi bulunduğu kömür müessesinde serbest çalışma havasına kavuştum. Orada Sayın Celal Bayar'la Mahmut Soydan bana kılavuzluklarını esirgemediler ve çalışma hayatımın derinliklerinde yollar açtılar” dedi. .“¹³⁹

Kâzım Taşkent, 1942 yılının başlarında, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün talebi üzerine, köylerimizin ne suretle kalkınabileceği hususunda hazırladığı raporu, Cumhurbaşkanı'nın başkanlık ettiği bir toplantıda, hükümet üyeleri, meclis ve parti başkanlık divanı üyelerine okumuştur. 1943'te Türkiye'de Beveridge Planı doğrultusunda bir sosyal önlemler planı hazırlayarak Başbakanlığa tevdi etmiştir. Bu planı yürütmek üzere kurulacak teşkilatın başına geçmesi Maliye Bakanlığı'na kendisinden istenmişse de, şeker sanayinin başından ayrılmasına Başbakan müsaade etmemiştir.¹⁴⁰

Eskişehir ve Turhal şeker fabrikalarını da 6-7 ay gibi alışılmamış kısa bir sürede kurup işletmeye sokan Kâzım Taşkent, başta Atatürk ve İnönü olmak üzere, o devrin ekonomi ve sanayi hayatıyla ilgili bütün ileri gelenlerin başta İktisat Bakanı Celal Bayar'ın Meclis Bütçe Encümeni Başkanı Şakir Kersebir'in övgülerini kazanmıştır. 18.07.1944 tarihinde, Şeker Sanayiinde 14 yıllık devamlı hizmet sonunda Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Şirketi Genel Müdürlüğü'nden ayrılmıştır.¹⁴¹ *Çok geçmeden dört şeker fabrikası bir şirket halinde birleştiler ve ben bu şirketin Umum Müdürlüğüne tayin edildim ve bu sahadaki başarılı çalışmalarımı Atatürk'ün ölçüsüz potansiyelinden, her insanımız gibi, yararlandığım hisse ile yürüttüm. O'nun kaybindan sonra meydana gelen aksaklıklar karşısında bu sahadaki vazifelerime devam kudretini kendimde bulamadım ve 1944 yılında şeker sanayinden ayrıldım. ”*diyerek kendi yeni çalışma sahasına geçmiştir. Doğan Sigorta Şirketi, Yapı ve Kredi Bankası ve onun Kültür ve Sosyal Kollarında hizmetlerini 28 sene aralıksız sürdürdü, 1972 yılında 78 yaşında bütün fiili hizmetlerinden ayrıldı.¹⁴²

Kâzım Taşkent, sosyal, siyasal ve kültürel alanlardaki düşüncelerini, yaşam boyu edinilmiş bilgiler, deneyler ve inançlarını, birer özdeyiş halinde 40 yıl boyunca

¹³⁹ Abaç, s. 186.

¹⁴⁰ Abaç, s. 137.

¹⁴¹ Taygun, s. 58.

¹⁴² Abaç, s. 188.

tuttuğu notlardan oluşan “Yaşadığım Günler” ve “Atatürk Aydınlığında Yaşamak” adlı kitaplarında yayımlamıştır. ¹⁴³ 5 Mart 1991 günü ebediyete kavuşmuştur. Cenazesi Zincirlikuyu Mezarlığı’nda toprağa verilmiştir. ¹⁴⁴

2.3 ŞEKER SANAYİNİN SOSYAL VE EKONOMİK HAYATA KATKISI

Şeker fabrikalarının kurulmasının ana hedefi sadece ülkemizin şeker ihtiyacını karşılamak değil, tarımı ve dolayısıyla çiftçiyi de, fabrika işçisini de kalkındırmaktır. Şeker sanayiinde çalışanlar batıdan sadece şeker üretim teknolojisini almadılar, bununla birlikte sosyal yaşantılarında batının kültürünü de benimsediler, uyguladılar, yaşadılar ve yaşattılar. Şeker sanayii; fabrikaları, lojmanları, misafirhaneleri, lokantası, okulu, camii, öğrenci yurtları, aile toplantıları, kampanya ve yılbaşı baloları, sineması, çocuk bahçesi, spor (futbol, güreş, bisiklet, tenis, basketbol, voleybol), kültür derneği, caz topluluğu, satış mağazası, para biriktirme ve yardımlaşma sandığı, hayır müesseseleri kurma ve yaşatma derneği, park ve bahçeleri, hastanesi, yüzme havuzu ile bir bütün olarak ‘Şeker Ailesi’ni oluşturmuştur. ¹⁴⁵

Gazeteci Yazar İlhan Tarus, “...Fabrikaları dolaşırken, şeker endüstrisinin spor, sinema, toplu hayat, dans, her türlü eğlence, balo, bayram şenliği, gece hayatı, müzik konularında da örnek eserler meydana getirdiğine şahit oldum... Şeker fabrikaları siteleri üç çeşide bölünecek ikametgâhları içlerine almıştır. Lojmanlar, bekâr pavyonları ve misafirhaneler. Bir yerde fabrika yapıldığında ilk bitirilen ve hizmete açılan yapılar bunlardır. Lojmanlar, teknik adamlara, idarecilere, mühendis ve memurlara tahsis ediliyordu. ¹⁴⁶

Şeker Fabrikası işçilerinin sosyal ihtiyaçları, bugünkü kanunların, mevzuatların çok üstünde ve ötesinde sayılabilecek nitelikteydi. Fabrika işçileri sorunlarını işçi mümessillerine rahatlıkla iletebiliyorlardı. Şeker Fabrikalarına sosyal

¹⁴³ Abaç, s. 17.

¹⁴⁴ Bankacılar ve Finansçılar Derneği, (Çevrimiçi), <http://www.bankader.org.tr>, 20 Aralık 2014.

¹⁴⁵ Taygun, s. 150.

¹⁴⁶ Tarus, s. 34.

edilen camii ve okullar bu güzel faaliyetlerdendi. Şeker Sanayii mensupları Hayır Müesseseleri Kurma ve Yaşatma Derneği'nin 1951 yılından bu yana çeşitli fabrikalar civarında üyelerin aidatlarıyla ve küspe bağışlarıyla 10 ilkokul, 6 camii inşa etmişti. Eskişehir Şeker İlkokulu bu dernek tarafından 394.900 TL ye yaptırılmıştır.¹⁵⁰ 2.5 yıllık süre içerisinde tamamlanan okul, 1963 yılında eğitim öğretime açılmıştır. Mahallenin genişlemesiyle birlikte mevcut okul ihtiyaca cevap veremediğinden 1968 yılında 1 kat daha (6 derslik ve 1 salon) yapılarak yine aynı yıl eğitim-öğretime yetiştirilerek hizmet vermeye başlamıştır.¹⁵¹

Kültür Derneği'nin faaliyet gösterdiği kollar şöyleydi:15 günde bir Çarşamba geceleri mensuplara konferans, münazara, kültür filmi, edebiyat ve sosyete oyunlarından oluşan bir akşam tertip eden dernek Geceleri Tertip Kolu vardı. Ankara ve İstanbul'dan davet ettikleri Devlet ve Şehir Tiyatrolarına sosyal tesis sahnesinde piyesler oynatan, batı müziği konserleri, solistler ve oda müziği icraatlarını yapan müzik ve Tiyatro kolu vardı. Şeker çalışanları ve çocuklarına İngilizce ve Almanca dili eğitimi veren Lisan Kursları kolu vardı. Yakın ve uzak yerlere hafta sonu gezileri ve piknikleri tertipleyen Gezi Kolu vardı. Ayrıca Fabrika misafirhanesinde zengin bir kitaplık vardı ve bu kitaplığı üyelerin hizmetine sunan Kütüphane Kolu vardı.¹⁵²

Şeker Sanayii şeker pancarını yetiştiren yarım milyona yakın çiftçi kitlesi ile güçlü ve sıkı bir ilişki kurmuştu. Bir yandan tarım aletleri yardımı yapılırken çiftçinin eğitilmesi ve kültürünün arttırılmasına da çalışılmıştır. Çiftçiye tarımsal, sosyal ve ekonomi konularında aydınlatmak, bilgilendirmek amacıyla 1951 ve 1981 yılları arasında "PANCAR DERGİSİ"ni yayınlarak 6.000 köye bu dergi yollanmıştır. Yurdumuzda ücretsiz olarak dağıtılan 35.000 tirajlı başka dergi yoktu. Köy kitaplıklarına, okuma odalarına ve köy okullarına kadar giden Pancar Dergisi, çiftçilerimize tarım tekniği ve kültürel açıdan çok faydalı olmuştur. Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş tarafından üç ayda bir olmak üzere bilimsel konulara ağırlık veren ŞEKER dergisi 1988 yılına kadar yayımlanmıştır.¹⁵³ Çiftçiye yüz binlerce broşürler dağıtılmış, fabrikada çiftçilere çeşitli eğitimlerde düzenlenmiştir.

¹⁵⁰ Özel, s. 150.

¹⁵¹ Şeker İlkokulu, (Çevrimiçi), <http://www.mebk12.meb.gov.tr>, 3 Aralık 2014.

¹⁵² Taygun, s. 156.

¹⁵³ Cumhuriyetin 80.yılında... , s. 17.

Lise ve üniversite eğitimleri büyük kentlerde yapan şeker ailesi mensuplarının çocuklarına öğrenimlerini sağlamak için çeşitli şehirlerde yurtlar açma girişimlerinde bulunmuştur. Bunlardan ilki Ankara’da 1971 yılında kız ve erkek öğrenciler için 500 kişilik modern bir yükseköğrenim yurdu yapılmıştır. Bu yurt daha sonra 12 Eylül ihtilalinden sonra Kredi yurtlar kurumuna devredilmiştir.¹⁵⁴

Şeker sanayisine uzun yıllar hizmet vermiş şair, ozan ve yazarlar vardı. Bu yazarlar Türkiye ve Dünyada şiirleriyle tanınmışlardı. Dr. Ceyhun Atuf Kansu, ülkemizin en ünlü şair ve yazarı olarak ün yapmıştır. Bu yazarımızın yanı sıra Cahit Külebi, Zafer Taran, Osman Arslan, Doğan Ergeneli, Tuncer Kırhan ve Nazım Taygun’u sayabiliriz.¹⁵⁵

Fabrika Müdürü Satılmış Kavuncuoğlu, Şeker fabrikasında sportif faaliyetlere büyük önem verildiğini belirterek fabrika sosyal tesislerinin bulunduğu yerde futbol sahası, voleybol, basketbol, tenis sahası ile güreş sporlarının yapılacağı salonlar olduğunu söyledi. Her yıl yaz tatilinde Futbol Okulu açtıklarını ve buna 2014 yılında 450 çocuğun katıldığını söyledi. Burada yetişen sporcuların Eskişehir’de, Türkiye’de ve hatta olimpiyatlarda çeşitli dereceler elde ettiğini belirtti. Burada yetişen futbolcular amatör ve profesyonel futbolumuza önemli katkılarda bulunmuştur. Futbolcularımızdan Yılmaz Markacı 1958-1959 yılında A Milli Takıma (Fotoğraf 58), İbrahim Kemal 1963 yılında genç Milli Takıma (Fotoğraf 59) yükselmişlerdir. Yine bisikletçilerimiz o dönemlerde Milli takımımızın bel kemiğini oluşturmuşlardır. Mustafa Ertan (Fotoğraf 57) ve Cengiz Sanbol (Fotoğraf 58) Milli takımda bizleri gururla temsil etmişlerdir. Yine Şekerspor sporcusu Selahattin Manav (Fotoğraf 54) Doğu Almanya’da düzenlenen müsabakalarda ülkemizi temsil etmiştir. Yine milli ve rekortmen Sporcumuz İzzet Avcı Okçuluk sporunda 1984 te Los Angeles’te düzenlenen olimpiyatta ülkemizi bu spor dalında temsil eden ilk sporculardandı. Bu sporcularımızın elde ettiği madalyalar ve kupalar fabrikanın Toplantı Salonu’nda (Fotoğraf 51 ve 52) sergilenmektedir.¹⁵⁶

¹⁵⁴ Kâzım Taşkent Eskişehir Şeker Fabrikası Müdürü Satılmış Kavuncuoğlu ile 16 Aralık 2014 Salı Günü yapılan Görüşme.

¹⁵⁵ Özel, s. 406.

¹⁵⁶ Kâzım Taşkent Eskişehir Şeker Fabrikası Müdürü Satılmış Kavuncuoğlu ile 16 Aralık 2014 Salı Günü yapılan Görüşme.

26 Şubat 1947 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe giren İşçi ve İşveren Sendika Birlikleri Hakkında Kanun'un getirdiği imkânlardan da yararlanarak Şeker Sanayiinde ilk işçi sendikası 4 Mayıs 1948 tarihinde Eskişehir'de kurulmuştur. İlk Sendikanın Kurucular Heyeti ve Geçici İdare Heyeti Ali Öğütverici (Maniplant), Hüsnü Hamat (Döküm Ustası), Vahit Büyükyiğit (Tornacı), Mustafa Özkahraman (Kireçleme Ustası), Saffet Gündem (Kazan Ustası), İhsan Dağdeviren (Elektrikçi), Suat Talukan (Pişirici), Faruk Özkütük (Atelye Ustası), Cevdet Kurtel (Ham Fabrika), Halil Kocaibrahimoğlu (Atelye Ustası)'ndan teşekkül etmişti. Eskişehir'de Sendika kurulduktan sonra Turhal'da ikinci sendika, Alpullu'da üçüncü Sendika ve daha sonra da Uşak'ta dördüncü sendika kurulmuştur. O tarihlerde kısıtlı imkân dar mevzuattan dolayı birleşip beraber hareket etmeye başlamışlar ve Federasyon kurulmasına karar vermişler. 1953 yılının Ocak ayı son haftasında Eskişehir'de toplanan dört sendikanın yetkilileri hazırladıkları Federasyon Nizammesini Bakanlığa ve Valiliğe vermek, takiben gazetelerde ilan etmek suretiyle, 1 Şubat 1953 tarihinde Türkiye Şeker Sanayii İşçi Sendikaları Federasyonu'nu kurmuşlardır. Bu Federasyonun ilk başkanı, 2.başkanı, kâtibi, muhasip, veznedar ve üyelerin çoğunluğunu Eskişehir Şeker Fabrikası çalışanları oluşturuyordu.¹⁵⁷ Böylece federasyonlu yıllarda Şeker sanayi İşçi Hareketi'ne Eskişehir Şeker Çalışanları öncülük etmiş, güç katmış ve gelişmesine yardımcı olmuştur.

İsmail Sadık, Anadolu'da bir fabrikanın yepyeni bir dünyanın kapısı demek olduğunu, fabrikaya olan sevgisini şöyle dile getirmişti. “*Şimdi bir bölümünü Kurtuluş adını alan Akçağlan Mahallesi o zamanlar şehrin en kıyısında idi. Porsuk kıyılarında söğütler ve kavaklar daha bu kadar boy atmamıştı. Şeker Fabrikası bir gelin gibi karşımızda dururdu ve biz her akşam veya geceleri arsaya çıkar o pancar yaprağı yeşil ışıklı cephesini seyrederdik. Buğdaydan başka bir ürün yetiştiremeyen Anadolu'ya yeni bir gelir kaynağını şeker Fabrikası getirdi, köylünün kaderi değişmeye yüz tuttu onunla. Toprak insanlarına ve onların genç kuşaklarına yepyeni bir dünyanın kapıları açıldı. Bir fabrika diye geçmeyin, Anadolu'da, o, bir hiçliğin karşısında her şeydir, her şeyin başlangıcıdır.*”¹⁵⁸

¹⁵⁷ Şeker İş 25.Yıl Belgeseli, s. 27-28.

¹⁵⁸ İsmail Sadık, “Fabrika Sevgisi”, Sakarya Gazetesi, 7 Aralık 1964, s. 2.

Şeker sanayiinin hammaddesi olan şekerpancarı, Türkiye ekonomisine çok yönlü katkısı olan bir tarımsal üründür. Şekerpancarı, üreticiye modern tarımın öğretilmesine, sulamanın, ekim nöbetinin tanıtılması, yaygınlaşması ve yerleşmesinde önemli görevler üslenmiştir.¹⁵⁹ Eskişehir Şeker Fabrikası, 3 il ve 314 yerleşim biriminde yaklaşık 20-25 bin kişi şeker pancarı tarımı yapmaktadır. Yılda ortalama 250.000 dekar pancar ekimi yapılmakta, dekara ortalama 13 tarım işçisi(çapa ve söküm) çalışmaktadır. Yılda yaklaşık 1 milyon ton pancar üretimi düşünüldüğünde ortalama 16 ton kamyon yükü göz önüne alınırsa, toplam 62.500 kamyon seferi yapılmaktadır. Fabrikadan günde ortalama 600 kamyon pancar, 100 kamyon küspe çıkmaktadır. Bu da 700 kamyon sahibinin 3 ay süreyle ailesinin geçimini sağlamaktadır. Fabrikada yılda yaklaşık 1 milyon ton pancar işlendiği ve bundan 350 bin ton yaş pancar küspesi üretildiği düşünülmektedir. Bir besi döneminde (4 ay) 1 hayvanın 3 ton yaş küspe tükettiği düşünülürse, fabrikanın ürettiği küspeden yaklaşık 120.000 büyük baş hayvanın yiyeceğinin karşılandığı görülmektedir. Her besi çiftçisi ailesinde 10 adet besi hayvanı düşünülürse 120.000 ailenin hayvanı besleyecek ve kendi geçimini sağlayacak yan ürünü sağlamaktadır.¹⁶⁰

Ülkemizde Şeker Pancarı tarımı, şeker pancarı üretimiyle geçimini temin eden yaklaşık 500 bin çiftçinin, diğer bir ifadeyle 3 milyon insanın yanı sıra; tarım, hayvancılık yani yem, ilaç, et, süt, nakliye ve hizmet sektörüyle de iç içe geçmiş durumdadır. Bu konu, tarım, tarımsal sanayi, işlenmiş temel gıda ürünleri ve istihdam gibi değişik dal ve konularda bir bütünlük teşkil etmektedir. Şeker pancarı üretimi, bitkisel ve hayvansal üretimin gelişmesine, azami derecede endüstriyel girdiler kullanılmasına, toprakların fiziki yapıları ve ekolojik dengenin iyileşmesinde katkı sağlamakta, kendinden sonra ekilecek ürünlerin verimlerini azami ölçüde arttırmaktadır. Alternatif tarım ürünleri olan ayçiçeğine göre 5, Buğdaya göre 20 kat daha fazla istihdam oluşturmakta, buğday ve ayçiçeğine göre ise 2 kat daha makineli tarımın yapılmasına olanak sağlamaktadır.

Şeker sanayinin GSMH olarak Türkiye genelindeki payı yüzde 0,2 imalat sanayisindeki payı ise % 0,8 düzeyindedir. Şeker alternatif ürünlere göre, dış Pazar

¹⁵⁹ Erdoğan Güneş v.d, *Türkiye’de Gıda Sanayii*, Tübcel Ofset, İzmir, 2002, s. 222.

¹⁶⁰ Yusuf Kızıldağ, *Eskişehir’de Pancar Tarımı ve Alternatifleri Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Eskişehir Pancar Ekicileri Kooperatifi Yayını, Eskişehir, (19-20 Mart 2002), s. 2.

değeri ve tarıma dayalı sanayiler arasında verimlilik, karlılık ve katma değer yönünden karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir. Tarım ve endüstri kesiminde yarattığı istihdam, alternatif ürünlerle kıyaslanamayacak kadar yüksek olup faaliyetine ayrıcalık ve etkin bir sosyal boyut kazandırmaktadır. Şeker fabrikaları kurulan bölgelerde şehirlerin gelişimine katkıları büyüktür. Bu fabrikalarda yaklaşık 20 bin işçi çalışmaktadır. Taşıma sektörüne ise yılda yaklaşık 25-30 milyon ton iş hacmi yaratmaktadır. Ülke ekonomisine toplam ekonomik katkı payı ise yaklaşık 2 milyar dolardır.

Dünyada şeker üretiminin yüzde 70'ini şeker pancarı, yüzde 30'unu da kamış şekeri oluşturmaktadır. Kamış şekerinin maliyeti pancar şekerine göre yüzde 40-50 daha ucuzdur ve dünyadaki şeker fiyatları kamış şekerine göre belirlenmektedir. AB ülkelerinin tamamına yakınında yani yüzde 95 oranında pancar şekeri üretimi yapılmaktadır. Bu ülkeler yüzde 40-50 daha ucuza kamış şekeri temin edebilecekleri halde pancar şekeri üretiminden vazgeçmemektedirler. Bunun da nedeni pancar ziraatının ve sanayisinin üreticilere sağladığı katma değerdir. AB ülkelerinden Almanya, dâhili tüketimin yüzde 30'u, Fransa ise yüzde 52'sinden fazla şeker üretmektedir. Bu rakam AB ülkelerinde ortalama yüzde 20'dir. Ülkemizde ise bu durum yüzde 28 seviyelerindedir. Görüldüğü üzere AB ülkelerinde üretim-tüketim oranları daima yüksek seviyelerde gerçekleşmektedir. Ülkemizde ise halen şeker fabrikalarında otuz beş bin civarında işçi istihdam edilmekte ve yüz binlerce çiftçi ailesi pancar tarımı ile uğraşmaktadır.

Ülkemizde şeker fabrikalarının kurulmasının ana hedefi yalnız ülkemizin şeker gereksinimini karşılamak değil, tarımı dolayısıyla çiftçiyi kalkındırmak olmuştur. Çiftçimizin mono kültür tarımdan polikültür tarıma, pancar tarımını öğrendikten sonra geçmiştir. Şeker pancarı tarımı ülkemizin sosyal ve ekonomik yaşantısında da çok önemli bir rol oynamıştır. Şeker pancarı tarımının gelişmesi sonucu dünyada şeker üretimi önemli derecede artmıştır. Diğer taraftan şeker pancarı yalnız sanayi hammaddesi değil, aynı zamanda hayvan için çok kıymetli gıda olan yaprak, baş ve posa ile bir yem bitkisidir. Bu ürünün gelişmesi, et ve süt üretiminin artmasına, böylece artan gıda imkânları ile daha yüksek hayat standardının oluşmasına ön ayak olmuştur.

Üretilen pancar; taşımacılık, tarım alet makineleri başta olmak üzere birçok sanayinin gelişmesine, gübre, ilaç gibi girdilerin kullanımı ile endüstriyel sektöre önemli katkılar sağlamakta ve alternatiflerine göre daha fazla istihdam imkânı yaratmaktadır.

Şeker Pancarı doğa dostu bir bitkidir, çevre dengesi için gereklidir. Şeker pancarı, ilkbahardan itibaren uzun bir vejetasyon süresi boyunca, diğer bitkilerden daha fazla oksijen açığa çıkarmaktadır. Bir dekar şeker pancarının fotosentez yoluyla havaya verdiği oksijen, altı kişinin bir yılda tükettiği oksijene eşdeğer olup, aynı orman alanından üç kat fazla oksijen üretir. Bir başka deyişle üç dekar çam ormanının sağladığı oksijeni bir dekar şeker pancarı sağlamaktadır. Bu nedenle iyi bir çevre dostu olan pancar, aynı zamanda tarımın yapılması zorunluluk arz eden önemli bir endüstri bitkisidir.¹⁶¹

Şekerpancarı, Ege, Akdeniz, Doğu ve Batı Karadeniz ile Güney Doğu Anadolu Bölgesi dışında kalan tarım alanlarında 500 bin çiftçi ailesinin tarımını yaptığı bir bitkidir.¹⁶²

Fabrika Müdürü Satılmış Kavuncuoğlu'na göre şeker sanayinin Eskişehir ve ülke ekonomisine sağladığı faydalar şunlardır;

- Sağladığı katma değerle, gayri safi milli hâsılayı zenginleştirir.
- Özellikle orta Anadolu şartlarında yetişen ve alternatifi olmayan bir üründür.
- Kırsal kesimin sosyo-ekonomik durumunu iyileştir.
- Tarımın yapıldığı bölgelerde çiftçiyi toprağa bağlayarak, köyden kente göçü engeller.
- 1 dekarında yaklaşık 10 işgücü istihdam sağlar.
- Ülkemizde yaklaşık 500 bin çiftçi ailesi geçimini pancar tarımından karşılamaktadır.

¹⁶¹ *Pancar Tarımı ve Şeker Sanayii*, Türkiye Şeker Sanayii İşçileri Sendikası, Ankara, 2006, s. 11.

¹⁶² İsmet Tortupoğlu, Şeker Sektöründe Değişim, (Çevrimiçi) <http://www.zmo.org.tr>, 12 Kasım 2014.

- Tarımda münavebenin, planlı üretimin ve sulu tarımın öncüsü. Münavebe sistemiyle yapılan şeker pancarı tarımı, iyi bakımlı bir tarla bıraktığından kendisinden sonra yetiştirilecek ürünlerde verim artışı sağlamaktadır. Nitekim bu verim artışı buğdayda yüzde 20'ye kadar yükselebilmektedir.
- 1 dekar pancarın tarımı, tarımda 80, sanayide 13 saat olmak üzere toplam 93 saat istihdam sağlar. Ülkemizde 3,2 milyon dekar şeker pancarı tarımı yapıldığı göz önüne alınırsa, yılda yaklaşık 123 bin tam istihdam sağlar. Geçimini doğrudan veya dolaylı olarak sektörle ilişkilendirmiş 10 milyon insanımızın iş ve ekmek kapısıdır.
- Pancar tarımı, alternatif ürünlerden buğdaya kıyasla 20, mısıra göre 10 ve ayçiçeğine kıyasla 5 kat daha fazla istihdam yaratmaktadır.
- -Şeker pancarı tarım ve sanayisinde 26 dekarda 1 tam istihdam sağlarken, Orta Anadolu da hibrit tohum kullanılarak yapılan mısır tarımında 200 dekarda, Buğday tarımında ise 320 dekar sulu tarımda 1 tam istihdam sağlanmaktadır.
- Ayrıca, bakım ve hasat dönemlerinde 200 bin mevsimlik tarım işçisine yılda 100 gün süreli istihdam imkânı sağlamaktadır.
- Şeker pancarı çiftçisinin kendi imkânları ile sulama suyuna kazandırdığı kıraç tarım arazisi miktarı 1 milyon 700 bin dekardır. 1,7 milyon dekar sulu tarım ile tarımda 36 milyon saat, ilave istihdam sağlanır. 15 bin tam istihdam karşılığıdır.
- Şeker pancarı tarımı, Gayrı Safi Milli Hâsılaya, buğdaya göre 6, ayçiçeğine göre ise 3,5 kat daha fazla katkı sağlamaktadır.
- 1 hektar pancar fotosentez sonucu yılda; aynı birim alanda ekilen şeker pancarı, çam ormanından 1,5 kat daha fazla karbondioksit absorbe etmektedir.
- 1 dekar şeker pancarının fotosentez yoluyla havaya verdiği oksijen, 6 kişinin 1 yılda tükettiği oksijene eşdeğer olup, aynı orman alanından 3

kat daha fazla oksijen üretmektedir. bu yönüyle Kyoto protokolü çerçevesinde başlayacak ülkeler arası emisyon ticaretinde ülkemizin elindeki en önemli kozlardan biridir.

Fabrika Müdürü Satılmış Kavuncuoğlu, Eskişehir Şeker Fabrikası 2012-2013 kampanya döneminde 120 bin ton şeker ürettiğini, çiftçiye, işçiye, nakliye firmalarına 2013 yılında 375 Milyon TL ödeme yaptığını ve Sosyal Güvenlik Kurumu'na 1 Milyon TL prim ödediğini söyledi.

Biyoenerji ya da yeşil enerji olarak da tanımlanan ve son yıllarda dünyada üretimi ve kullanımı yaygınlaşan Biyoetanol'ün en önemli hammaddesi Şeker Pancarıdır. Şeker Pancarı ve şeker yılda yaklaşık 25 milyon tonluk taşıma hacmi yaratarak, taşıma sektörüne büyük bir pazar oluşturan bir bitkidir. 1 dekar pancarın yan ürünü olan pancar posası, pancar baş ve yaprağı ve melasın hayvansal besin değeri 500 kg arpaya eşdeğerdir. (aynı tarlaya 20 dekarda arpa ekilmiş kabul edilir.)¹⁶³

¹⁶³ Şeker-İş Dergisi, s.62-63.

2.4. ŞEKER FABRİKASI'NA ZİYARETE GELEN DEVLET ADAMLARI VE SANAYİCİLERİN ALTIN DEFTER'E YAZDIKLARI ANILARI

Eskişehir Şeker Fabrikasının kuruluşundan itibaren ziyarete gelen misafirler Fabrikada bulunan Altın Defter'e (Hatıra Defteri) fabrika ile ilgili düşüncelerini yazmışlardır. Fabrikanın açılış töreni için Ankara'ya Mustafa Kemal Atatürk'ü davet etmek için Celal Bey başkanlığında bir heyet gitmişti. Mustafa Kemal Atatürk'ün çok önemli devlet işi olduğundan açılışa katılamadı.¹⁶⁴ 4.12.1933 Tarihinde Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Eskişehir Şeker Fabrikası Hatıra Defterini ilk yazıyı yazmıştır. 5 Aralık 1933 yılında ise Başbakan İsmet Bey ile Fabrika Müdürü Kazım Beyler Mustafa Kemal Atatürk'ün yazdığı yazının altına Eskişehir Şeker Fabrikası'nın açılış töreninden sonra imza atmışlardır.

Türkiye Cumhuriyeti kurucusu, 1'inci Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün yanı sıra dönemin İktisat Bakanı, Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan, Adnan Menderes, Bayındırlık Bakanı Cevdet Kerim İncedayı, Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş Genel Müdürü Orhan Özoan, İşadamı Vehbi Koç, Ünlü Bilim Adamı Prof.Dr.Spengler gibi işadamlarının, devlet adamlarına kadar önemli ziyaretçilerin Altın Defter'e (Hatıra defterine)¹⁶⁵ yazdıkları hatıraları ve mesajlarından bazıları şunlardır;

Mustafa Kemal Atatürk, hatıra defterine, çalışanları takdir ve teşvik eden sözlerini yazarak fabrikayı yapanları kutlar.

¹⁶⁴ Sarıöz, s. 123.

¹⁶⁵ Hatıra Defteri Fabrika Kasasında muhafaza ediliyor.

“Eskişehir şeker fabrikası millî ülküye derin alâkanın yükselmiş değerli vesikasıdır. Memleketin şeker ihtiyacını temin yolunda muvaffakiyetli son adımlarından biridir ve şeker ihtiyacının temini hedefine varılmak olduğunun ümit dolu müjdesidir.

Bu yüksek millî eseri yarım yıl gibi pek az bir zamanda başarmak teşebbüs ve himmetinde bulunan millî müesseselerimizi takdir ve tebrik eylerim. Eserin fiilen vücut bulmasında bizzat çalışmış olan kıymetli arkadaşların ciddiyet ve yorulmaz faaliyetlerine hassatan teşekkür ederim.

Eskişehir şeker fabrikası gibi, modern bir sanayi ocağı vücuda getirmiş olmakla, teşebbüs ve himmet sahipleri, memleketimizin bütün ihtiyaçlarını karşılayacak sanayi müesseselerini kolaylıkla ve az zamanda yaratmak mümkün olabileceğini de gözlerimiz önünde fiilen ve maddeten, ispat etmiş bulunuyorlar.

Türkiye Cumhuriyetini Böyle Sanayi müesseseleriyle zenginleştirenlere, güzelleştirenlere minnet.!

Gazi M.Kemal (04.12.1933)

İmzalar

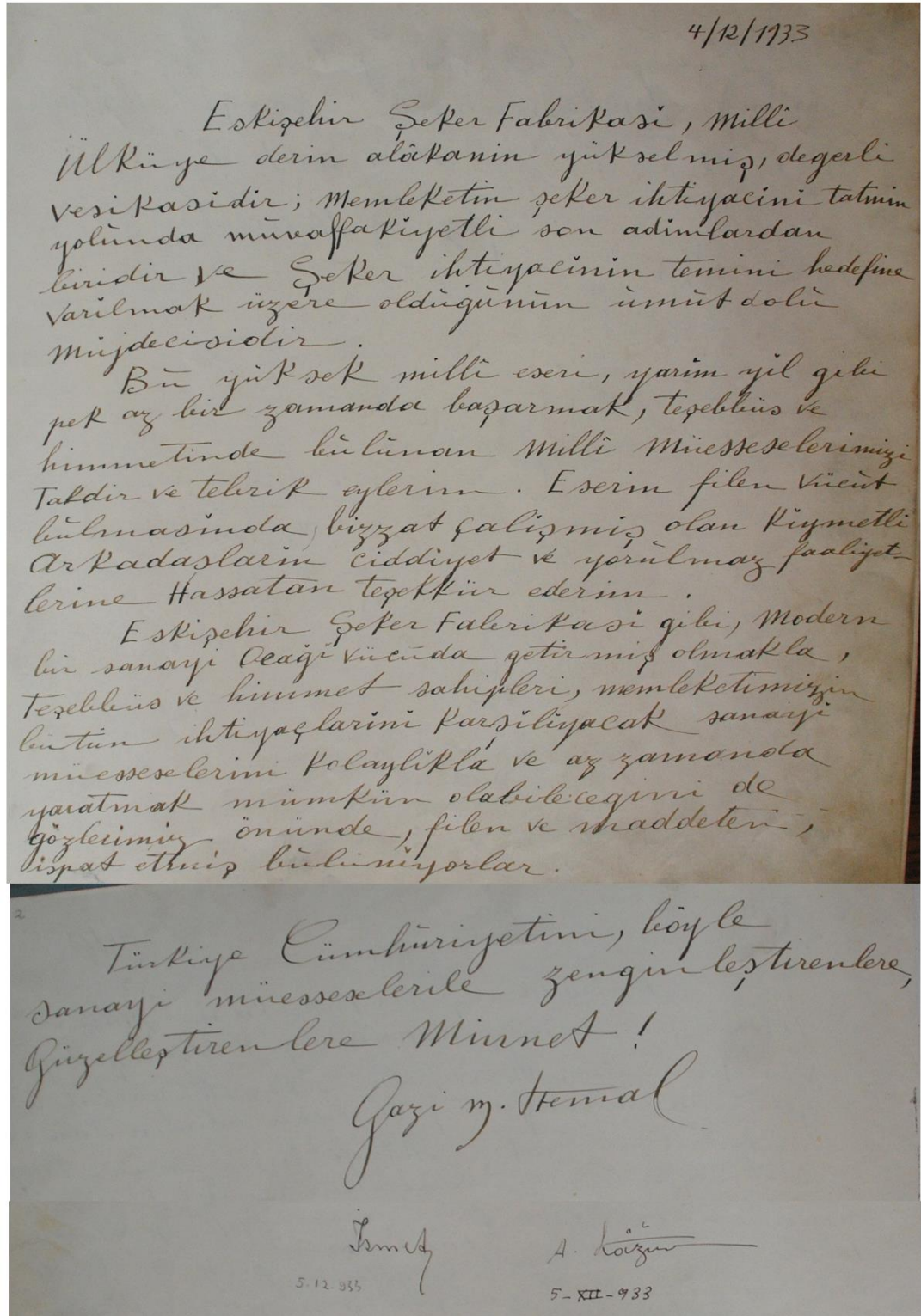
Kâzım

(05.12.1933)

İsmet (İnönü)

(05.12.1933)

Altın Defter'e 4 Aralık 1933 Tarihinde Gazi Mustafa Kemal Atatürk tarafından Altın Deftere yazılan ilkyazı.

Kaçıncı defa olduğunu bilmiyorum, fakat bu defaki ziyaretimin hususî bir kıymeti vardır, bununla memnun, hatta müftehirim, yüksek dostlarımız, misafirlerimiz Bay Piyatakof ve Büyük Sovyet Elçisi Karahan ve arkadaşlarına refakat ediyorum, zevkim, sevincim bu itibarla fazladır, yüksektir.

18.9.1935

Celal Bayar

Bugün İktisat Vekili Bay Celâl Bayar'la, Sefirimiz M. Karahan'la fevkalâde bir şeker fabrikası tetkik ettik. Kabul etmeliyim ki bu fabrika iyi kurulmuş olmakla beraber fevkalâde iyi idare edilmektedir. Bu da Türkiye Cumhuriyetinin endüstrisinin gelecekteki daha büyük zaferlerin temelidir.

Fabrikaya ve Yöneticilerine ileride de başarılar dilerim.

18.9.1935

Pyatakof

Bu büyük eseri tetkik ettiğimiz zaman; görmekle işitmek arasındaki büyük farkı bir daha takdir ettik. Bu ve benzeri İktisadî hamlelerin yalnız istihdaf ettiği İktisadî gayeyi değil; milli Müdafaamıza, medenî inkişafına, hatta malî varlığımıza da ne büyük amil olduğuna bir kere daha inandık. Büyük önderimizin ve kıymetli büyüklerimin isabetli görüş ve kararlarını memleketin her sahasında yükselttikleri bu abide yeni Türkiye inkılâbının nereye doğru gittiğini ve nereye varacağını bize olduğu kadar âleme de açıkça gösterebilir.

Müesseseden iftihar, emniyet ve minnetle ayrılırken onun kıymetli ve nazik müdürü Bay Muammer Tuksavul arkadaşımıza karşı duyduğumuz memnuniyet ve teşekkürü tekrar ederiz.

Nafia Vekâleti Siyasi Müsteşarı

Sırrı Day

Nachdem wir seit etwa 3 Wochen die saemtlichen Zuckerfabriken besucht haben, können wir mit grosser Befriedigung feststellen, dass die junge Industrie der Türkei auf einer sehr beachtlichen Höhe steht und den besten Zuckerfabriken Europas mindestens ebenbürtig ist.

Dies ist um so mehr hervorzuheben, als gerade die Zuckerindustrie Anatoliens mit einem sehr schwierigen Rübenmaterial arbeiten muss. Ganz besonders hat Eskişehir unter Giessen Umstaendenzu leiden. So dass die Arbeitsweise gerade dieser Fabrik als sehr gut anzuspreehen ist. Wir wünschen der aufstrebenden jungen Industrie ein weiteres Aufblühen und rasche Überwindung aller der ausserhalb ihres Bereiches liegenden Schwierigkeiten.

Eskişehir 13.9.1936

Prof. Dr. Spengler

Türkçesi:

Biz, üç haftaya yakın zamandan beri bütün şeker fabrikalarını ziyaret ettikten sonra Türkiye'nin genç sanayisinin çok takdire değer bir yerde olduğunu asgari Avrupa'nın en iyi şeker fabrikalarına yakın bulunduğunu büyük bir memnuniyetle söyleyebilirim.

Anadolu'nun bilhassa şeker sanayiinin çok zor bir malzeme olan pancarla çalışmak mecburiyetinde oluşu müşahedemize ayrıca önem verilmektedir. Sözü geçen zorluğa en fazla Eskişehir maruz kalmaktadır. Bu itibarla bilhassa bu fabrikanın çalışma tarzı çok iyidir, demek lâzımdır. İlerlemekte olan bu genç sanayiinin daha fazla üretmesi ve bunların dışında bulunan zorlukları üstesinden gelmesini umut ediyoruz.

Eskişehir 13.9.1936

Prof. Dr. Spengler

Eskişehir Şeker Fabrikasının açılışında bulunmuştum. Bu ikinci gelişimde Cumhuriyet devrinin bu güzel eserinin Türk çocuklarının elindeki güzel idare intisaf ve tekâmülünü görmekle bahtiyar oldum.

Arkadaşlarım tevazu içinde verimli çalışmaları gurur veriyor. Daha ileri başarılar diler ve çalışmalara neşe ve afiyet dilerim.

29.4.1947

Bayındırlık Bakanı

Cevdet Kerim İncedayı

Şeker endüstrisi beklediğimiz neticeyi verdiği için bu uğurda çalışanları takdirle anmak görevimizdir.

1 Ekim 1950

Celal Bayar

Adnan Menderes

Almanya'da sanayi ve ilmî mesai en çetin taleplerle karşılaşmaktadır. Fakat Eskişehir'de Türkiye'nin bu en modern Şeker fabrikasında elde edilen başarı, kanaatimizce ilmi ve içtimaî bakımdan diğerleriyle birlikte başta yürümektedir. Sınaî sahadaki yapıcı mesaisini görmek fırsatından dolayı size teşekkür eder ve birer Alman sıfatıyla müşterek çalışmamızda bundan sonra da gelişmeler dileriz.

30.09.1937

Nasyonal Sosyalist İktisadi Neşriyat İdarecileri

Dr. Oeltze von Lobenthal

Küçüklüğümde Türkiye şeker ihtiyacının tümü dışarıdan gelirdi ve çok kıymetli bir maddeydi, Cumhuriyetin kurucusu Atatürk, arkadaşı İnönü işe başladıkları zaman memlekette hiç bir şey yoktu. Şeker sanayini ele aldılar, yanılmıyorsa ilk Şeker Fabrikası Alpuluda kuruldu. Sonra Anadolu'da ilk büyük şeker fabrikasını Eskişehir'de kurmaya karar verdiler.

İsmet Paşa Başvekil, Celal Bayar Ticaret Bakanıydı. Celal Bayar bu davaya inanmış çok kıymetli bir Ticaret Bakanıydı. Açılış 1933 senesinin Aralık ayında yapılmıştı. Bende o tarihlerde Ankara Ticaret Odası Başkanıydım, davetliler arasında bulunuyordum. O kış gününde geldik. Fabrika, İnönü tarafından hizmete açıldı ve böylece işe başladı. Bundan sonra Memleketin muhtelif mntıklarında Şeker fabrikaları kuruldu. Atatürk ve arkadaşları bu işe el atmasaydı bu ve buna benzer Sümerbank, Etibank gibi tesisler kurulmazdı.

Şeker sanayi Türk çiftçisinin kalkınmasına büyük yardımcı oldu. Cumhuriyet devrinde birçok sanayi kuruldu ve Memleketin birçok ihtiyacı karşılandı. Devletin bu fabrikalarda yetiştirdiği elemanlar büyük hizmetler yaptı, İktisadi Devlet Teşekkülleri olmasaydı ve onların yetiştirdiği elemanlar bulunmasaydı bugün Türkiye Sanayisinin %50'sini yapan özel sektör olmazdı.

Bu büyüklerimizi ve bu fabrikanın kuruluşunda emeği geçenleri minnet ve şükranla anıyoruz.

30 Ağustos 1988

Vehbi Koç

SONUÇ

Türkiye şeker sanayiini “cumhuriyet evladı” olarak adlandırabilmek mümkündür çünkü; Türkiye’nin ilk sanayi hareketi şeker fabrikalarının kurulmasıyla başlamıştır. Şeker fabrikası kurmak üzere cumhuriyet öncesi yapılan çalışmalar teşebbüs olmanın ötesine geçememiştir. Dolayısıyla, Türkiye şeker sanayii tam anlamı ile bir cumhuriyet eseri olarak doğmuştur. Yaklaşık 90 yıllık bir geçmişi olan bu milli sanayi kolu, ülke tarımına ve ekonomisine önemli katkılar sağlamıştır.

İktisadi kalkınma için Mustafa Kemal Atatürk’ün çizdiği “muasır medeniyet seviyesi” hedefine ulaşmak için ilk kurulan sanayi teşekkülü olma özelliği taşıyan şeker fabrikaları için ayrıcalıklar tanınmış, TBMM’nde özel kanunlar çıkarılmış, şeker fabrikası kurmak isteyen özel girişimcilere teşvikler getirilmiş, şeker ithalatını zorlaştıran, yerli üretici için korumacı tedbirler alınmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında açılan şeker fabrikalarının açılış törenleri bir fabrika açılış seremonisi olmanın ötesine geçmiş, Türk’ün kendi şekerine kavuşma bayramı olarak kutlanmıştır.

Şeker sanayinin büyük aşamalar kat edilerek ileri ülkeler düzeyine gelmesine yönelik olarak alınan korumacı tedbirler, üreticiler ve çalışanlarda güven duygusu yaratmıştır. İkinci Dünya Savaşının içinde bulunan ülkelerin yanı sıra, savaştan olumsuz olarak etkilenen diğer pek çok ülkede açlık, yoksulluk ve olumsuz diğer koşullar hüküm sürmekte iken, Türkiye bu zor dönemlerde şeker sanayiine öncelik tanımış ve ülke ekonomisine önemli katkılar sağlamıştır.

Şeker pancarı tarımı Türkiye genelinde ve Eskişehir ili özelinde sosyo-ekonomik açıdan çok kilit bir rol oynamaktadır. Ülkemizde şeker fabrikalarının kurulmasının hedefi sadece şeker üretmek olmamıştır. Aynı zamanda tarımı geliştirmek ve üreticiyi kalkındırmak amaçlanmıştır. Çiftçilerin başlıca geçim kaynağı bitkisel ve hayvansal üretimler olduğu için, yan ürünleri de önemli birer gelir kalemi olan şeker pancarının, üretici açısından çok yönlü faydaları ve getirileri olmuştur. Üreticiler, geleneksel tarımdan modern tarıma pancar tarımını öğrendikten sonra daha kolay bir şekilde uyum sağlamayı başarmışlardır.

Şeker pancarı sadece sanayide kullanılan bir hammadde değil, aynı zamanda hayvansal gıda olarak besleyici özelliği yüksek yaprak, baş ve posa kısımlarından oluşan önemli bir yem bitkisidir. Bu yan ürünlerdeki gelişme, et ve süt üretiminin artmasına, böylece artan gıda imkânları ile daha yüksek hayat standardının oluşmasına olanak sağlamaktadır. Üretilen pancar ve şeker, karayolu taşımacılığı sektörü başta olmak üzere, tarım alet ve makineleri sektörü, gübre ve ilaç sektörleri gibi endüstriyel alanlarla ilgili gelişmelere önemli katkılar sağlamaktadır.

Şeker pancarı tarımı, ekim yapılan alana eşdeğer bir ormana kıyasla üç kat daha fazla oksijen üretmektedir. Dolayısıyla şeker pancarı üretimi, canlılar için hayati önem arz eden bir oksijen kaynağı haline gelmektedir. Ayrıca şeker pancarı üretimi, kendinden sonra ekilecek ürünlerde verim artışı sağlamakta, alternatiflerine oranla daha fazla istihdam imkânı yaratmaktadır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında dışarıdan şeker ithal edilirken ilk kurulan fabrikalarla seksen yedi bin ton şeker üretme kapasitesine ulaşılmıştır. Günümüzdeki üretim hacmi ise bir milyon üç yüz bin tona ulaşmıştır. Yaklaşık 3 milyar dolar katma değer yaratan şeker sanayii, taşımacılık sektörüne 25 milyon ton iş hacmi oluşturmakta ve birçok alanda dışa bağımlılığın önüne geçmektedir. Doğrudan ve dolaylı olarak 10 milyon çalışana iş ve ekmek olanağı sağlayan bu sektör Türkiye'nin, Eskişehir'in ekonomik-sosyal gelişimi bakımından da önemli katkılar sağlamaktadır. Üreticisi, çalışanı, memuru, mühendisi, yöneticisi ile bütün şeker ailesi büyük bir gayret ve özveriyle şeker sanayiini daha üst seviyelere çıkarabilmek için çalışmalarını sürdürmektedirler.

KAYNAKÇA

A) YAZILI KAYNAKLAR

I. ARŞİV BELGELERİ

Kâzım Taşkent Eskişehir Şeker Fabrikası Arşivi.
Türkiye Büyük Millet Meclisi Kurum Arşivi.
Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi.
Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş Kurum Arşivi.

II. GAZETELER

Akşam Gazetesi, 08.03.1933.
Akşam Gazetesi, 01.12.1933.
Akşam Gazetesi, 03.12.1933.
Cumhuriyet Gazetesi, 17.01.1933.
Cumhuriyet Gazetesi, 08.03.1933.
Cumhuriyet Gazetesi, 06.12.1933.
Cumhuriyet Gazetesi, 28.02.1984.
Hâkimiyeti Milliye Gazetesi, 03.12.1933.
Hâkimiyeti Milliye Gazetesi, 06.12.1933.
Hâkimiyeti Milliye Gazetesi, 07.12.1933.
Resmi Gazete, 14.04.1925
Sabah Gazetesi, 04.10.1999
Sakarya Gazetesi, 07.12.1964

III. DERGİLER

Halkevi Dergisi, Cumhuriyetin 10 yıldönümü Fevkalade Nüshası, No-13-15,1933.
Pancar Dergisi, Sayı 23, Ankara, 1953.
Pancar Dergisi, Sayı 68, Ankara, 1957.
Pancar Dergisi, Sayı 80, Ankara, 1958.

Pankobirlik Dergisi, Sayı:89, Ankara, 2007.

Şeker Dergisi, Cumhuriyetin 50.Yılı Özel Sayı, Ankara 1973.

Şeker Dergisi, Atatürk'ün Doğumu'nun 100.Yılında Özel Sayısı, Ankara, 1981.

Şeker İş Dergisi, *Şekerin Geleceği*, 119.sayı, Ankara, 2011.

IV. İNTERNET KAYNAKLARI

Atatürk Araştırma Merkezi, <http://atam.gov.tr>, 11 Kasım 2014.

Bankacılar ve Finansçılar Derneği, <http://www.bankader.org.tr>, 20 Aralık 2014.

Eskişehir Sanayi Odası, <http://www.eso.org.tr>, 01.12.2014.

Eskişehir Şeker İlkokulu, <http://www.mebk12.meb.gov.tr>, 3 Aralık 2014.

Hürriyet Gazetesi, <http://www.hurriyet.com.tr>, 02 Aralık 2014.

Keskinkılıç Gıda, <http://www.balkupu.com.tr>, 3 Aralık 2014.

Kütahya Şeker Fabrikası, <http://www.kutahyaseker.com.tr>, 3 Aralık 2014.

Pancar Ekicileri Kooperatifleri Birliği, <http://www.pankobirlik.com.tr>, 3 Aralık 2014.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, <http://www.tbmm.gov.tr>, 04.12.2014.

Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş., <http://www.turkseker.gov.tr>, 12 Kasım 2014.

Ziraat Mühendisleri Odası, <http://www.zmo.org.tr>, 12 Kasım 2014.

V. KİTAPLAR

Abaç, Sadi, *Kâzım Taşkent ve Yapı ve Kredi Bankası*, İstanbul, 1981.

Acar, M.Şinasi, *Eskişehir Zaman, Mekân, İnsan*, Eskişehir Ticaret Odası Yayınları No:23, Ankara, 2009.

Alp, Ömer, “Atatürk ve Şeker Sanayiimiz”, *Şeker Dergisi*, Atatürk'ün Doğumu'nun 100.Yılı Özel Sayısı, 1981.

Ana Britannica, Ana Yayıncılık, İstanbul, Cilt 20, 1990.

Alp, Ömer, *Ortak Pazar Ülkeleri ve Türkiye Şeker Endüstrileri*, Ankara, 1963.

Atuk, Ahmet, *101 Eskişehir*, Odunpazarı Belediyesi Yayınları, Ankara, 2010.

Avcı, Sedat, “Türk Şeker Sanayinin Kuruluş ve Gelişmesinde Devletin Etkisi”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi*, Sayı:4, İstanbul 1996.

Ay, Ahmet(Editör), *Türkiye Ekonomisi*, Çizgi Kitapevi, Yayın No:181, Konya, 2007.

Başar, Haşmet, *Adapazarı Şeker Fabrikası ve Çevreye Yaptığı Sosyal Tesirler*, Sakarya, 1971.

Baykut, Nejd,et, *Dünya ve Memleketimizde Şeker Sanayinin Doğuşu ve Erzurum Şeker Fabrikasının Bölge Üzerindeki İktisadi ve Sosyal Tesirleri*, Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş Şeker Dergisi, Sayı:36,1960.

Baykut, Nejd,et “*Dünya ve Memleketimizde Şeker Sanayiinin Doğuşu*”, Ankara, 1960.

Cumhuriyetin 15’inci Yılında Eskişehir, C.H.P Eskişehir İl Yönetim Kurulu Yayını, Kültür Matbaası, İstanbul, 1938.

Cumhuriyetin 80.Yılında Türk Şeker Sanayi, Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. Yayınları, No. 221 Ankara, 2003.

Çelikkanat, Fikret, *Eskişehir*, Bozkurt Matbaası, Eskişehir, 1963.

Çetinkaya, Erkan “Şeker Fabrikaları Halktan Yumurta Toplanarak Kuruldu”, *Elektrik Mühendisliği Odası Elektrik Mühendisliği Dergisi*, Sayı:400, 1996.

Er, Celal, *Türkiye’de Şeker ve Şeker Pancarı Üretiminde Kota Sistemine Geçiş, Bugünkü Durum ve Geleceği*, İstanbul Ticaret Odası Yayını, No:33 İstanbul, 2007.

Erdoğan, Zeynep, *Şeker Pancarı Ziraati İle Şeker Sanayi’nin Ekonomik Gelişmeye Etkileri, Türkiye Uygulaması*, Anadolu Üniversitesi Yayınları No:1208, Eskişehir, 2000.

Eroğlu, Nadir, “Atatürk Dönemi İktisat Politikaları(1923-1938)”,*Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı:2, 2007.

Eskişehir 1973 İl Yıllığı, Uğur Matbaası, Eskişehir, 1973.

Gelendost, Naci, *Eskişehir Basınında Atatürk 1919-1989*, Olay Yayınları, Bursa, 1989.

Gülmez, Mehmet, “*Atatürk Yolunda Şeker Sanayiinin Milletimize Kazandırdıkları*”, *Şeker Dergisi*, Atatürk’ün Doğumu’nun 100.Yılı Özel Sayısı, Ankara, 1981.

Güneş, Erdoğan v.d, *Türkiye’de Gıda Sanayii*, Tübcet Ofset, İzmir, 2002.

Han, Ergül, *Türkiye’de Sanayileşme Süreci ve Stratejisi*, Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, Yayın No:205/34, Eskişehir, 1978.

Heper, Y.Emre, “*Eskişehir İlinin Ekonomik Gelişmesi Seminer Kitabı*”, İktisadi Araştırmalar Vakfı Yayını, İstanbul, 1997.

İnan, Afet, *İzmir İktisat Kongresi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989.

- Karayaman, Mehmet, *Nuri Şeker ve Uşak Şeker Fabrikasının Kuruluşu*, Uşak, 2010.
- Kemal, Behçet, “Eskişehir’de Başvekili Dinlerken”, Hâkimiyeti Milliye Gazetesi, 7.12.1933.
- Kızıldağ, Yusuf, “*Eskişehir’de Pancar Tarımı ve Alternatifleri Sempozyumu Bildiri Kitabı*”, Eskişehir Pancar Ekicileri Kooperatifi Yayını, Eskişehir, 2002.
- Kiper, Mahmut, “Üç Beyazlardan Şeker,” *Pankobirlik Dergisi*, Sayı:98, 2010.
- Koç, Hüseyin, *Şeker Pancarı*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, No:31, Tokat, 1999.
- Nadir, Asil, *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, Gelişim Yayınları, Cilt 18, İstanbul, 1996.
- Önder, Mehmet, *Atatürk Eskişehir’de*, Eskişehir, 1990.
- Özel, Salih, *Türkiye Şeker Sanayi Dünyü Bugünü Yarını*, Ankara, 2007.
- Pancar Tarımı ve Şeker Sanayii*, Türkiye Şeker Sanayii İşçileri Sendikası Yayını, Ankara, 2006.
- Safi, Polat(Editör), *Kurtuluş ve Aydınlanma: Arşiv Belgeleriyle Eskişehir*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2009.
- Sarıöz, Perihan, *Bir Zamanlar Eskişehir*, Esbank Yayınları, İstanbul, 1997.
- Soysal, İsmail, *Tarihleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye’nin Siyasal Andlaşmaları I.cilt, (1920- 1945)*, Ankara, 2000.
- Şeker İş 25.Yıl Belgeseli*, Türkiye Şeker Sanayii İşçileri Sendikası, Şeker İş Yayınları No:61, Ankara, 1988.
- Şeker Sanayinin Kuruluşunun 50.Yılında Türkiye’de Pancar Tarımı, *Şeker Dergisi*, Kuruluşunun 50.Yılında Özel Sayı, Sayı:102, Ankara, 1978.
- Şiray, Ahmet vd, *Türkiye’de Şeker Kamışı Tarımı ve Şeker Kamışından Şeker üretme İmkânları Üzerine Bir Araştırma*, Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. Yayını, Ankara, 1987.
- Tarus, İlhan, *Uzun Atlama*, Mars Matbaası, Ankara, 1957.
- Taşkent, Kâzım, *Yaşadığım Günler*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997.
- Taygun, Nazım, *Türkşeker’in Öyküsü*, Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.Yayınları, No:217, Ankara, 1993.
- Tekand, Baha, *Türkiye Şeker sanayinin Dünyü Bugünü ve Yarını*, Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.Yayınları, No:52, Ankara, 1958.
- Tuksavul, Muammer, *Doğudan Batıya ve Sonrası*, İstanbul, 1981.
- Türk, İsmail “*Türkiye’de Şeker Sanayii ve Pancar Ziraatı*”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, C:12, Sayı:4, 1957.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*, 17.Cilt, Ankara, 1976.

Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, Ankara, 1988, s.1460.

Türkiye’de Şeker ve Şeker Pancarı Üretiminde Mevcut Durum Sorunlar ve Çözüm Önerileri, İstanbul Ticaret Odası, Yayın No:1997-12, Lebib Yalkın Yayınları, İstanbul,1997.

Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş Tekdüzen Genel Hesap Planı ve Açıklamaları, Ankara, 1983.

Türkiye Gıda ve Şeker Sanayii İşçileri Sendikası, <http://www.sekeris.org.tr>, 13 Kasım 2014.

Türkiye Şeker Sanayi 1926-1986 (60.Yıl), Apa Ofset Basımevi, İstanbul, 1986.

Toy, Hakan. Elmacı, Defne, *Kronolojik Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, İstanbul, 1997.

Veldet, Turan, *30. Yılında Türkiye Şeker Sanayii*, Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. Yayınları, No:48, Ankara, 1958.

Zaim, Sebahattin, *Türkiye’nin Yirminci Yüzyılı 2*, İşaret Yayınları, İstanbul, 2005.

Zeytinoğlu, Erol, *Türkiye’de Şeker Endüstrisi*, İskender Matbaası, İstanbul, 1964.

B) SÖZLÜ KAYNAKLAR

Satılmış Kavuncuoğlu (Kâzım Taşkent Eskişehir Şeker Fabrikası Müdürü)

TABLÖLAR**TABLO 3:** İstatistiklerle Eskişehir Şeker Fabrikası

İstatistiklerle Eskişehir Şeker Fabrikası ¹⁶⁶					
Yıl	Ekim Yapan Çifti Sayısı (Adet)	Ekilen Pancar (Hektar)	İşlenen Pancar (Ton)	24 Saatte İşlenen Pancar (Ton)	Bütün Kampanya Süresi (Gün)
1933	8 175	4 818	83 157	1 190	75
1934	20 518	11 399	161 378	1 270	127
1935	14 786	7 208	117 613	1 794	71
1936	15 882	8 968	158 524	1 787	95
1937	17 456	10 260	131 286	1 873	76
1938	11 931	6 584	91 657	1 885	51
1939	15 653	8 710	182 512	1 930	96
1940	16561	8 298	208 210	1 881	112
1941	22 010	12 205	203 027	1 894	108
1942	18 161	8 874	137 711	1 726	82
1943	24 293	12 205	196 787	1 824	112
1944	22 984	10 291	171 790	1 841	93
1945	26 242	14 070	179 180	1 854	98
1946	25 012	11 293	210 400	1 938	111
1947	27 337	12 641	199 200	2 000	101
1948	31 360	13 447	200 452	1 898	108
1949	29 760	13 060	258 110	1 992	134
1950	27 703	13 373	268 406	2 206	127
1951	30 389	14 344	420 850	2 717	162
1952	10 469	13 846	393 796	2 777	146
1953	30 339	14 468	340 070	2 787	124
2000	20 579	25 344	1 218 000	7 207	171
2001	22 109	25 344	694 000	7 192	98
2002	26 067	19 670	950 000	7 252	133
2003	24 247	21 002	727 500	7 462	100
2004	19 026	17 200	734 000	7 232	103
2005	12 903	16 350	758 000	7 151	108
2006	11 058	14 420	655 000	7 258	92
2007	9 367	12 743,5	582 000	6 847	87
2008	7 111	14 755	707 500	7 111	101
2009	6 594	14 780	992 000	7 501	134
2010	7 718	14 170	765 000	7 268	107
2011	6 762	13 520	842 500	6 906	124
2012	5 744	14 760	874 000	7 106	125
2013	5 088	14 270	897 000	7 413	123

¹⁶⁶ <http://www.turkseker.gov.tr/Ekim> ve Üretim Bilgileri, 2 Aralık 2014.

EKLER:

Ek 1: Türkiye İş Bankası'na Eskişehir Şeker Fabrikasını Kurmak İçin 15-04-933 Tarih ve 14162 sayılı Kararname ile Verilen İmtiyaz.¹⁶⁷

T. C. BAŞVEKÂLET MUAMELÂT MÜDÜRLÜĞÜ Şube : Sayı : 14162	KARARNAME	T. C. BÂBBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ
--	------------------	---

Eskişehir, Bilecik, İzmit, Bursa Vilâyetleriyle Kütahya Vilâyetinin merkez ve Tavşanlı kazalarının şeker ihtiyacını teşkil edilecek bir Anonim şirket marifetile devamlı bir surette temin eylemek maksadı ile Üç milyon lira sermaye ile bir sınırlı müesseseye vücuda getirmeyi teahhüt eyleyen ve 1055 numaralı teğviki senayi kanununun tatbikine ait talimatnamenin 26 ıncı maddesinde yazılı vesikalarla banka teminat mektubunu verdiği anlaşılan Türkiye İş Bankasına yukarıda adı geçen Vilâyet ve kazalar içinde 601 ve 1055 numaralı kanunlara göre ve bu kanunların verdiği muafiyetlerden istifade etmek kaydıla şeker fabrikaları tesis ve işletme imtiyazının Yirmi beş sene müddetle verilmesi; İktisat Vekilliğinin 15/4/933 tarih ve 174 numaralı tezkeresile yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 15/4/933 toplanışında görüşülerek kabul olunmuştur .

15/4/933

REİSİCUMHUR
İsmail Hakkı Karay

Bş. V. <i>İsmail</i>	Ad. V. <i>Şükrü Karaman</i>	M. M. V. <i>Karay</i>	Ds. V. <i>S. W</i>
Ha. V. <i>S. D</i>	Ma. V. <i>M. D. K.</i>	Me. V. <i>S. K.</i>	Na. V. <i>2-1 ilmi</i>
R. V. <i>S. K.</i>	S. I. M. V. <i>S. K.</i>	G. I. V. <i>K. K.</i>	Zr. V. <i>M. K.</i>

¹⁶⁷ Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Bakanlar Kurulu Kararları, 30.18.1.2-.35.25.5.

Ek 2: Mustafa Kemal Atatürk'ün Eskişehir'e Kurulacak Olan Fabrika Alanına Yapacağı Ziyaret Hakkında 09.01.1933 Tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti Kalem Mahsus Müdürlüğü(Özel Kalem) Tarafından Eskişehir Valisi Hakkı Bey'e Gönderilen Program Bilgisi.¹⁶⁸

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
RIYASETİ
Kalem: Mahsus Müdürlüğü

A	I - 4
D	81
F	1 - 255

ANKARA: 9/1/1933

Eskişehir Valisi Hakkı Beyfendiye

1) Reisicümhur Hazretlerinin bir kaç gün sora bağlı yacak olan iktisadî tetkik seyahatları esnasında Eskişehirde de uğramaları mukarrerdir .

2) Eskişehirde bulunacakları gün ayrıca bildirilecektir .

3) Eskişehirde durulduğu müddetçe trende kalınacağı da ikamet için şehirde hamurlik yapılmasına lüzum yoktur

4) Eskişehirde tetkik edilecek meseleler şunlardır:

A- Bu sene içinde Eskişehirde kurulması kararlaştırılan şeker fabrikası için pancar ziraaatı ve mıraat teşkilatı hakkında malumat almak ve fabrika mahallini görmek

B- Mantıkanın hububat ticareti, bilhasısa yumurta istihsalatı ve ticareti ve umumî iktisadî vaziyet hakkında alâkadar tüccarlarla temas .

C- Eskişehir mantıkasındaki krom madenlerini işletenlerin fikir ve mütalaaalarına almak .

5) Bu hususat hakkında daha evvel vilâyetçe malumat ve vesaik cemî ve bir rapor ihtzari münasip olur .

6) Bu mesailden başka vilâyeti alâkadar eden diğer iktisadî meseleler varsa rapora bunların da derci tabiidir.

Bilvecile arzı hürmet cıyların Efendim.

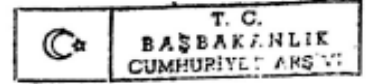
Riyaseticümhur Kalemî Mahsus
Müdürü

BAŞKANLIK ARŞİVİ	
Doc. No. 1	
Yazma No. 1	

¹⁶⁸ Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Başbakanlık Muamelât Genel Müdürlüğü Evrakı, 30.10.0.0-171.187.19.

Ek 3:Eskişehir'de Yapılacak Şeker Fabrikasının Üç Kilometre Uzaklıktaki İstasyona Bağlanması İçin 7-3-933 Tarih Ve 13974 Sayılı Başbakanlık Kararnamesi. ¹⁶⁹

T. C.
BAŞVEKÂLET
Mumuklüt Müdürlüğü
Şeker
Sayı: 13974

KARARNAME

Eskişehirde yapılmakta olan şeker fabrikasının üç kilometre uzaklıktaki istasyona bağlanması için lüzumu olup dahilde ahşap travers bulunmaması hasebile harıçten alınmasına zaruret hasil olan bin ton demir travers ve teferruatının, bir defaya mahsus olmak ve faturakarı x İktisat Vekillığı tarafından tasdik edilmek şartile, kontenjane bakmadan memleketeye sokulması; İktisat Vekillığının 6/3/933 tarih ve 2335 sayılı tezkeresi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 7/3/933 te kabul olunmuştur .

7/3/33

Rüisicümhur

İsmet M. Kemal

Bp.V.

İsmet M. Kemal

Ad.V.

İsmet M. Kemal

M.M.V.

İsmet M. Kemal

Da.V.

İsmet M. Kemal

Ha.V.V.

İsmet M. Kemal

Ma.V.

İsmet M. Kemal

Me.V.

İsmet M. Kemal

Na.V.

İsmet M. Kemal

İk.V.

İsmet M. Kemal

S.M.V.

İsmet M. Kemal

Gl.V.

İsmet M. Kemal

Zr.V.

İsmet M. Kemal

¹⁶⁹ Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Bakanlar Kurulu Kararları, 30.18.1.2-.34.15.17.

Ek 4: Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. Yönetim Kurulunun 30.12.1998 Tarih Ve 2337.35/1 Sayılı Kararı Sayfa 2

TÜRKİYE ŞEKER FABRİKALARI A.Ş. YÖNETİM KURULU				SAYFA NO. 2	
TOPLANTI TARİHİ	TOPLANTI YERİ ANKARA	TOPLANTI SAYISI 2337/35	KARAR NO.	GÜNDEM SIRA . 1	
30.12.1998					
MÜZEKKERE VE KARARLAR :					
Gündem Madde-1 1/C/19804-316					
Ankara, 21.12.1998					
Genel Müdürlük Makamına,					
<u>Ereğli (Konya) Şeker Fabrikası'na Bahri DAĞDAŞ, Eskişehir Şeker Fabrikası'na Kazım TAŞKENT, Turhal Şeker Fabrikası'na Muammer TUKSAVUL ve Kütahya Şeker Fabrikası'na M.Bahattin TEKAND adının verilmesi.</u>					
BAHRİ DAĞDAŞ (1919-1984)					
Teşekkülümüzün açtığı sınavı kazanıp, İsviçre'nin Zürih Şehrinde öğrenimini tamamlayarak, ziraat yüksek mühendisi olmuştur.01.08.1949 tarihinde Turhal Şeker Fabrikası'nda Ziraat Fen Memuru olarak göreve başlamış ve çeşitli kademe ve yerlerde başarılı çalışmalar yapmıştır.Pancar tarımının yapılıp, yapılamayacağını tartışıldığı 1950'li yıllarda; Konya ve yöresinde yer altı suyunun yer yüzüne çıkarılması için ucuz ve pratik yöntemler geliştirmiş, bu konuda büyük başarılarla imza atmıştır. Bir yandan çiftçiler, diğer yandan diğer tarım kuruluşları ile yürüttüğü işbirliği sayesinde, pratik ile teoriyi birleştirerek; kuru ve sulu şartlarda pancar yerinin hazırlanması, ekimi, bakımı, mücadelesi ve hasadı konularında meydana gelen gelişmelerde en büyük pay onundur. Meksika Buğdayı'ndan Türkiye şartlarına uygun bir tohumluk elde edip, çiftçi gelirlerinin önemli oranda artmasını sağlamış olan merhum DAĞDAŞ'ın başarıları bunlarla da kalmamış, tarımın her kesiminde kendini göstermiştir. Türk tarımına yaptığı büyük hizmetlerden dolayı "Türkiye'nin gelmiş geçmiş en büyük çiftçisi" payesi ile onurlandırılmıştır.					
21.10.1965 yılında teşekkülümüzden ayrılan Bahri DAĞDAŞ, 4 yıla yakın bir süre Tarım Bakanlığı yapmıştır.					
KAZIM TAŞKENT (1884-1991)					
Yüksek öğrenimini Almanya'da tamamlayan Kazım TAŞKENT, 1925 yılında kimya yüksek mühendisi olarak yurda dönmüştür. İlk görev yerleri olan İktisat Bakanlığı ve İstanbul Bölge Sanayi Müdürlüğü'nde çalışırken, 8 ay gibi kısa bir sürede Alpullu Şeker Fabrikası'nı hizmete sokmuştur. Bu inanılmaz başarısını Eskişehir ve Turhal Şeker Fabrikalarında da göstermiş, 6-7 ay gibi kısa sürelerde kurup işletmeye açmıştır. Böylece, başta büyük önder Atatürk olmak üzere, o devrin önde gelen devlet ve iş adamlarının övgülerini kazanmıştır.					
ÜYE	ÜYE	ÜYE	ÜYE	ÜYE	BAŞKAN
	H.ALKAN	C.SEZER	Ş.TOKAT	H.B.GÖKTAN	M.TURAN

Ek 5: Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. Yönetim Kurulunun 30.12.1998 Tarih Ve 2337.35/1 Sayılı Kararı Sayfa 3

TÜRKİYE ŞEKER FABRİKALARI A.Ş. YÖNETİM KURULU				SAYFA NO. 3	
TOPLANTI TARİHİ	TOPLANTI YERİ ANKARA	TOPLANTI SAYISI 2337/35	KARAR NO.	GÜNDEM SIRA . 1	
Sanayimizde aralıksız 14 yıl süren çalışma hayatı Genel Müdür iken 18.07.1944 tarihinde sona ermiş; geride, saymakla bitmeyecek hizmet ve eserler bırakmıştır. Daha sonraki yıllarda Doğan Sigorta ile Yapı ve Kredi Bankası'nı kurmuş, 1972 yılında emekli olmuştur. İş yaşamı ile kültürel ve sosyal yaşamı birlikte götüren Kazım TAŞKENT, ülkemizin kültürel kalkınmasına yazar ve yayıncı olarak büyük katkılarda bulunmuştur. Yapı ve Kredi yayınları ile Doğan Kardeş ve Hayat Dergileri onun kültür ve sanat dünyamıza kazandırdıklarından sadece bir kağıdır. MUAMMER TUksAVUL (1900-1996) Yüksek öğrenimini Almanya'da tamamlayarak, kimya yüksek mühendisi ünvanıyla 1929 yılında yurda dönmüştür. İstanbul Sanayi Müdürü iken, Kazım TAŞKENT'in daveti üzerine 1933 yılında Eskişehir'de işe başlamış ve birlikte aynı yılın Eylül ayında Eskişehir Şeker Fabrikası'nı işletmeye almışlardır. Daha sonra Turhal Şeker Fabrikası'nın montajında görev yaparak, 7 ay gibi çok kısa bir sürede bu fabrikayı da üretime sokmuştur. Ülkemiz sanayisinin bu günkü seviyesine ulaşmasında en büyük paya sahip nadide insanlardan birisi olan Muammer TUksAVUL; Atatürk'ün 100.doğum yıldönümünde yazdığı "Doğudan Batıya ve Sonrası" adlı eserinde Turhal Şeker Fabrikası ile ilgili duygu ve düşüncelerini şu sözlerle anlatır: "Meslek yaşamım boyu Türkiye'mizde, yurdun değişik yörelerinde tam 12 endüstri kuruluşunda görevli ve sorumluluk taşıyarak çalıştım, ya da yakın ilgilim oldu. Hiçbiri Turhal'daki iş heyecanı ile ölçülemez, Turhal; yaşamımın ideal ve mutlu bir dönemi olarak gönlümde hala yaşıyor." M.BAHATTİN TEKAND (1893-) Yüksek öğrenimini Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde tamamlayan M.Bahattin TEKAND, 1936 yılında Muamelat Müdür Muavini kadrosuyla Genel Müdürlük'de işe başlamıştır. Daha sonra 11 yıl Umumi Katip (Genel Sekreter) olarak çalışmış ve 7 yıl 3 ay süreyle Genel Müdür'lük görevinde bulunmuştur. İngilizce, Almanca ve Fransızca'yı çok iyi bilen TEKAND, bu sayede dilimize bir çok eser çevirmiştir. Genel Müdür olarak görev yaptığı dönemde 11 yeni şeker fabrikası kurulmuştur. Bir anlamda, Şeker Sanayiinde gelişme dönemini başlatmıştır. Pancar Kooperatiflerinin ortak olduğu Özel Şeker Fabrikaları'nın kurulmasına öncülük etmiştir. Sanayimizi sadece şeker üreten bir kuruluş olmanın yanında, entegre bir sanayi haline getirmek için büyük çaba harcamış ve başarılı olmuştur. Pancar İstihsal Kooperatiflerinin kurulmasında da büyük gayretler gösteren TEKAND, 1958 yılında emekliye ayrılmıştır.					
ÜYE	ÜYE	ÜYE	ÜYE	ÜYE	BAŞKAN
	H.ALKAN	C.SEZER	Ş.TOKAT	H.B.GÖKTAN	M.TURAN

Ek 6: Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. Yönetim Kurulunun 30.12.1998 Tarih Ve 2337.35/1 Sayılı Kararı Sayfa 4

TÜRKİYE ŞEKER FABRİKALARI A.Ş. YÖNETİM KURULU				SAYFA NO. 4	
TOPLANTI TARİHİ	TOPLANTI YERİ	TOPLANTI SAYISI	KARAR NO.	GÜNDEM SIRA .	
30.12.1998	ANKARA	2337/35	1		
Sanayimizin bu günlere gelmesinde on binlerce insanın emeği ve alınteri vardır. Şüphesiz hepsine şükran borçluyuz. Ancak bunlardan bazıları; bilgi birikimleri, ulaşılmaz gayret ve özverileri ile gönüllerimizde taht kurmuşlardır. Onların Sanayimize ve Ülkemize kazandırdıkları hiçbir şeyle ölçülemez, hiç bir şekilde ödenemez... Türkşeker ailesinin bireyleri olarak bizler, çoğu ebediyete intikal etmiş değerli büyüklerimize olan vefa ve şükran borcumuzu biraz olsun ödeyebilmek, onlara layık olduğumuzu gösterebilmek amacıyla isimlerini fabrikalarımızda yaşatmayı uygun bulduk. Bu amaçla; Ereğli (Konya) Şeker Fabrikası'na Bahri DAĞDAŞ, Eskişehir Şeker Fabrikası'na Kazım TAŞKENT, Turhal Şeker Fabrikası'na Muammer TUKSAVUL ve Kütahya Şeker Fabrikası'na da M.Bahattin TEKAND adının verilmesi hususunda Yönetim Kurulu'muzdan karar istihsalini tasviplerinize arz ederiz. Dr.Selim YÜCEL Araş.Plan.ve Koord.D.Bşk. Muhsin KARAOĞLU İdari İşler D.Bşk. Uygun Mütalaa ile arz. İmza Cengiz SEZER Genel Müdür Yardımcısı Uygun Mütalaa ile arz. İmza Hasan ALKAN Genel Müdür Yardımcısı Yönetim Kuruluna Sunulur. Genel müdür İmza Mustafa TURAN					
KARAR 1- EREĞLİ (KONYA) ŞEKER FABRİKASI'NA BAHRİ DAĞDAŞ, ESKİŞEHİR ŞEKER FABRİKASI'NA KAZIM TAŞKENT, TURHAL ŞEKER FABRİKASI'NA MUAMMER TUKSAVUL VE KÜTAHYA ŞEKER FABRİKASI'NA M.BAHATTİN TEKAND ADININ VERİLMESİ. Genel Müdürlüğün 21.12.1998 tarih ve 1C/19804-316 sayılı müzekkeresi tetkik edilerek, oybirliği ile kabul edildi.					
ÜYE	ÜYE	ÜYE	ÜYE	ÜYE	BAŞKAN
H.ALKAN	C.SEZER	Ş.TOKAT	H.B.GÖKTAN	M.TURAN	

EK 7: Altın Deftere 4-12-1933 Tarihinde Mustafa Kemal Atatürk Tarafından Altın Deftere Yazılan İlk yazı

4/12/1933

Eskişehir Şeker Fabrikası, Milli Ülküye derin alâkanın yükselmiş, değerli vesikasıdır; Memleketin şeker ihtiyacını tatmin yolunda müvaffakiyetli son adımlardan biridir ve Şeker ihtiyacının temini hedefine varılmak üzere olduğunun ümit dolu müjdecisidir.

Bu yüksek milli eser, yarım yıl gibi pek az bir zamanda başarmak, teşebbüs ve himmetinde kullanan Milli Müesseselerimizi Takdir ve telrik eylesin. Eserin filen vücut bulmasında, bizzat çalışmış olan Kıymetli Arkadaşların ciddiyet ve yerinmay faaliyetlerine Hassatan teşekkür ederim.

Eskişehir Şeker Fabrikası gibi, Modern bir sanayi Deği vücutta getirmiş olmakla, teşebbüs ve himmet sahipleri, memleketimizin bütün ihtiyaçlarını karşılayacak sanayi müesseselerini kolaylıkla ve az zamanda yaratmak mümkün olabileceğinin de gözleminiz önünde, filen ve maddeten, lispat etmiş bulunuyorlar.

Türkiye Cumhuriyetini, böyle sanayi müesseseleriyle zenginleştirilenlere, güzelleştirenlere Minnet!

Gazi M. Kemal

A. Koşun

5- XII- 933

İmza
5.12.933

EK 8: 1950 ve 1958 yıllarında Başbakan Adnan Menderes'in Eskişehir Şeker Fabrikasına Yaptığı Ziyarete Altın Deftere Yazdığı Hatıraları.

Bu güzel başarının olduğu için mağazadaki hasareli makinelerin ahsatlılardan derinlikle olduğu misafire etmek, bütün için büyük bir memnuniyet sebebi olmuştur.

Bilhassa bulutlu işlerin ki, esasen bir fabrika halinde gelmekte olan mekanik atölgelerini sıratla ve daha da beklemiş etkilerle, gerek pancar fırcakını, gerek şehir sanayisinin müh-
kaç bulutluğa bütün motor, makine, alet ve keşifate ve yedek parçaları yeten müteahhirlere inat edilecek bir hale gelince, hedefini olacaktı. Başta Müdürleri olmak üzere bütün personeline ve işi kardeşlerinin fabrikasını misafiri olanmış münasibetle ve işi be-
menü ve sevgilerini arz ederim.

Eskişehir 26. Ekim. 1958

Başvaki

A. Menderes

Şeker endüstrisi beklediğini
naticesi verdiği için bu işlerde
çalışanlara takdirle anmak burcumuzdur.
1 Ekim 1950
C. Zeynep A. Menderes

EK 9: Prof. Dr. Spengler'in 13.09.1936 Tarihinde, Ziraat Vekili Şevket Raşit Hatipoğlu'nun 5.9.1942'de Eskişehir Ziyaretinde Şeker Fabrikasına Yaptığı Ziyarete Altın Deftere Yazdıkları Hatıraları.

Nachdem wir seit etwa 3 Wochen die sämtlichen Zuckerfabriken besucht haben, können wir mit großer Befriedigung feststellen, daß die junge Industrie der Türkei auf einer sehr beachtlichen Höhe steht und den besten Zuckerfabriken Europas mindestens ebenbürtig ist. Dies ist um so mehr hervorzuheben, als gerade die Zuckerindustrie Anatoliens mit einem sehr schwierigen Rohmaterial arbeitet. Ganz besonders hat Eskişehir unter diesen Umständen zu leiden, wobei die Arbeitsverhältnisse gerade dieser Fabrik als sehr gut anzusehen ist. Wir wünschen der aufstrebenden jungen Industrie ein weiteres Aufblühen und eine rasche Überwindung aller der außerhalb ihres Bereiches liegenden Schwierigkeiten.

Fr. Wilh. Meyer, Wisnat
i. Nachb.

Eskişehir 13.9.36.

Prof. Dr. O. Spengler

Eskişehir Şeker fabrikası diğer Şeker fabrikalarından gibi memleketde sadece Sınai ⁱⁿ ilk alimelerinden biri değil, aynı zamanda Ziraat ⁱⁿ etkinliğini göstermesinde bir dinamik kaynağıdır. Bundan ötürü Eskişehir fabrikası Anadolu'nun kabiliyetli bir bölgesinde bulur bir inkişaf aralığıdır. Bunu düşünürken ille tutulacak kadar mülkiyetler olarak görülmüş bulunmaktadır. Fabrikada şahsan ~~olarak~~ ^{olarak} herşeyden ziyade inkişafını sürüten zıstak temettüleri. Enlari bu ruhun insanları olarak görmek birer sevinçli ve güzellerini ki umutla doludur.

5191942

Ş. R. 42
C. R. Hatipoğlu

Ziraat vekili
Ş. R. Hatipoğlu

EK 10: Koç Holding Onursal Başkanı-İşadamı Vehbi Koç'un 30.08.1988 Yaptığı Ziyarete Altın Deftere Yazdığı Hatırası.

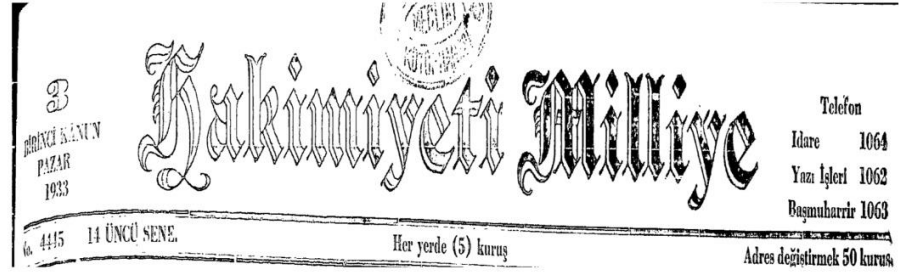
Küçüklüğümde Türkiye Şeker ihtiyacının hepsi dışardan gelirdi ve çok kıymetli bir maddeydi, Cumhuriyet'in kurucusu Atatürk, arkadaşı İnönü işe başladıkları zaman Memlekette hiçbirşey yoktu. Şeker Sanayini ele aldılar, yanılmıyorsam ilk Şeker Fabrikası Alpullu'da kuruldu, sonra Anadolu'da ilk büyük Şeker Fabrikasını Eskişehir'de kurmaya karar verdiler, İsmet Paşa Başvekil, Celal Bayar Ticaret Bakanıydı, Celal Bayar bu davalara inanmış çok kıymetli bir Ticaret Bakanıydı, açılış 1933 senesinin Aralık ayında yapıldı, bende o tarihte Ankara Ticaret Odası Başkanıydım, davetliler arasında bulunuyordum, o gününde geldik, fabrika İnönü tarafından hizmete açıldı ve böylece işe başladı, bundan sonra Memleketin muhtelif mintikalarında Şeker Fabrikaları kuruldu, Atatürk ve arkadaşları bu işi ele almasaydı bu ve buna benzer Sümerbank, Etibank gibi tesisler kurulmazdı. Şeker Sanayi Türk çiftçisinin kalkınmasına büyük yardımcı oldu. Cumhuriyet devrinde birçok Sanayi kuruldu ve Memleketin birçok ihtiyaçları karşılandı, Devletin bu fabrikalarda yetiştirdiği elemanlar büyük hizmetler yaptı, İktisadi Devlet Teşekkülleri olmasaydı ve onların yetiştirdiği elemanlar bulunmasaydı bugün Türkiye Sanayinin %50'sini yapan Özel Sektör olmazdı.

Bu büyüklerinizi ve bu fabrikanın kuruluşunda emeği geçenleri minnet ve şükranla anıyorum.

30. Ağustos 1988

→ ~~PK~~
VEHBI KOÇ

Ek 11: 3 Birinci Kânun 1933 (3.12.1933) Hâkimiyeti Milliye Gazetesi (Eskişehir Şeker Fabrikasının Açılışı)

Eskişehir Şeker Fabrikasının Açılışı.

**Davetliler Salı Günü Sekizde
Eskişehir'e Gidecek.**

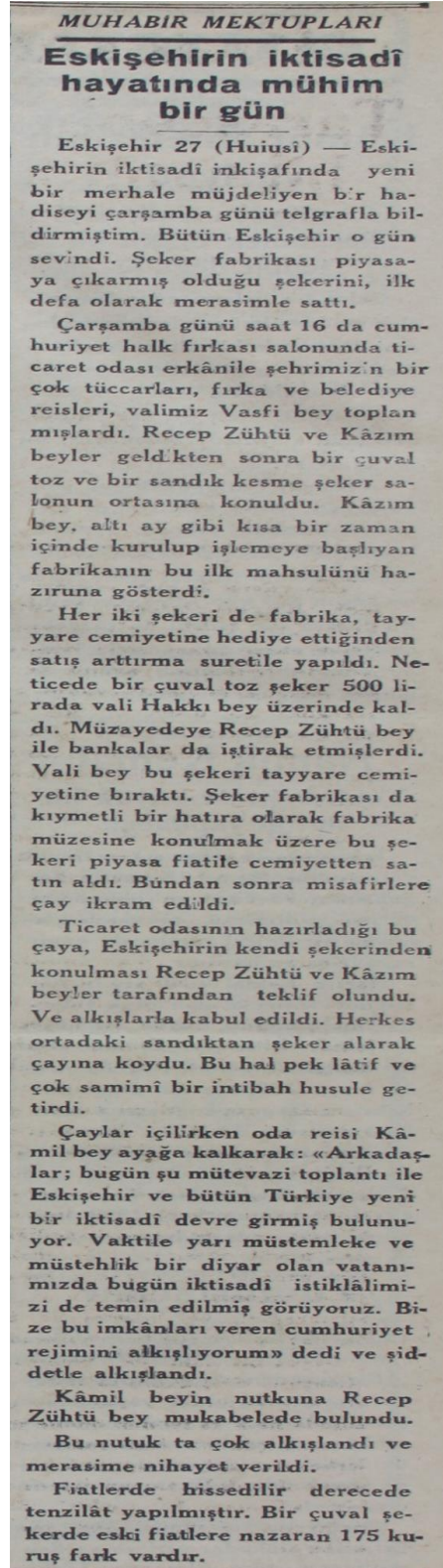
Eskişehir Şeker Fabrikası salı günü on beşte açılacaktır. Fabrika Umum Müdürlüğü davet ettiği zevata dün şu mektubiyle trenin gidiş ve geliş zamanını bildirmiştir:

"Eskişehir Şeker Fabrikasının açılma merasimine iştirak buyuracak zevatı Eskişehir'e götürecek olan tren salı sabahı 8 de hareket edecektir.

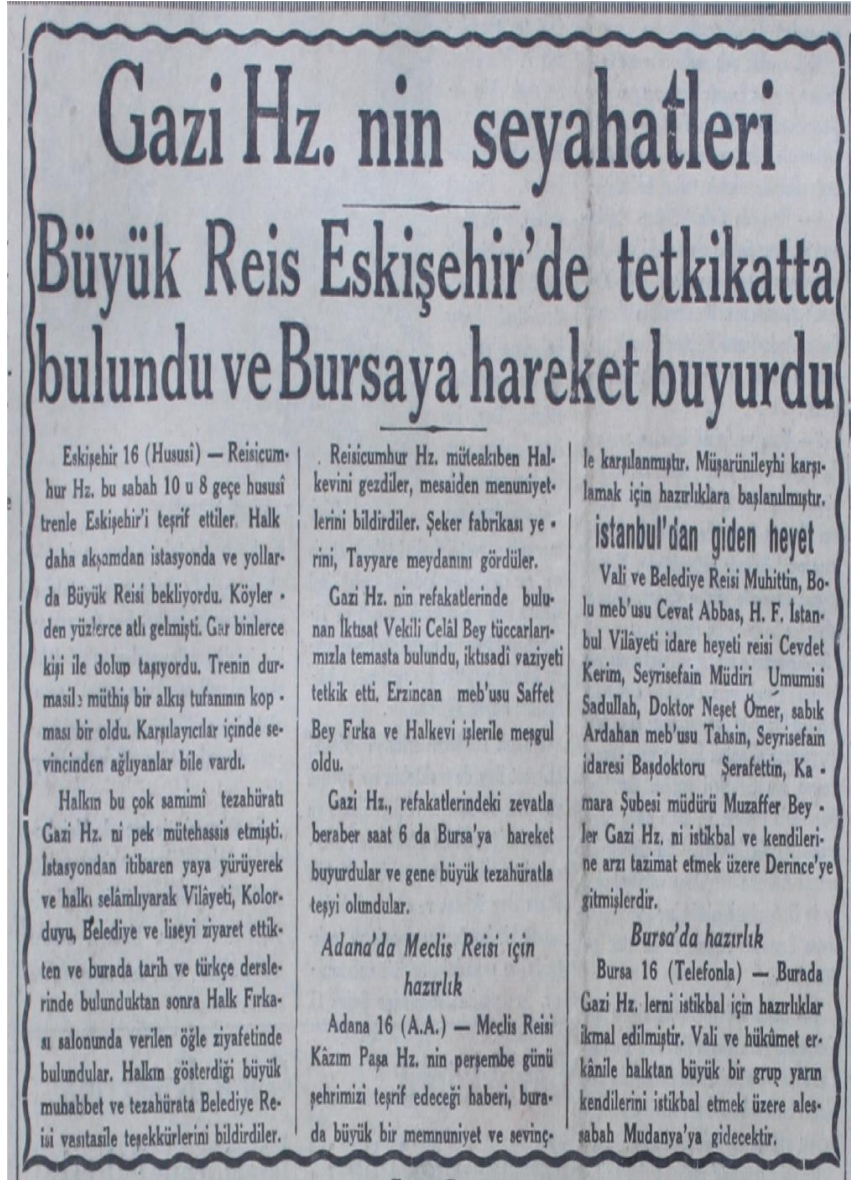
Eskişehir'e varış saat 15 tedir. Dönüş 17,55 te ve Ankara'ya geliş gece yarısından sonra bir buçukta-
dır.

Davetlilerin 8 trenindeki mevkilerini almaları rica olunur.,,

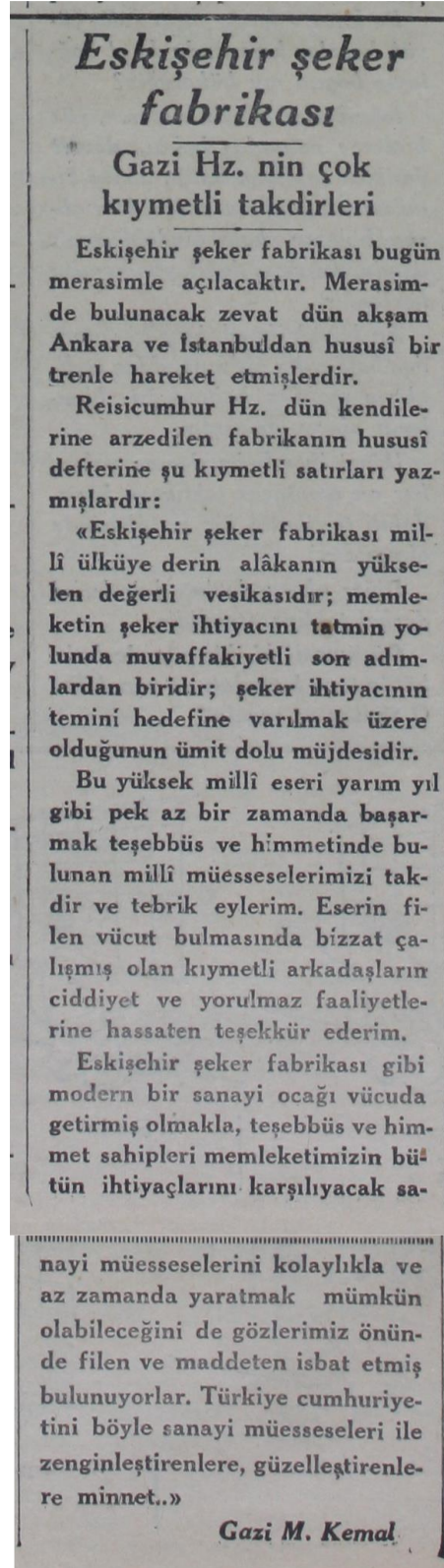
Ek 12: 1 Kânunuevvel 1933 (1 Aralık 1933) Cumhuriyet Gazetesi (Eskişehir'in İktisadi Hayatında Mühim Bir Gün)

Ek 13: 17 Kânunusani 933 (17 Ocak 1933) Cumhuriyet Gazetesi (Büyük Reis Eskişehir'de Tetkikatta Bulundu ve Bursa'ya Hareket Buyurdu)

Ek 14: 5 Kânunuevvel 1933 (5 Aralık 1933) Akşam Gazetesi (Eskişehir Şeker Fabrikası-Gazi Hz.nin Çok Kıymetli Takdirleri)

Ek 15: 6 Kânunuevvel 1333 (6 Aralık 1933) Akşam Gazetesi (Eskişehir Şeker Fabrikası Dün Merasimle Açıldı)

Eskişehir şeker fabrikası dün merasimle açıldı

**İsmet paşa: "Her sene bir iki
fabrika açacağız,, diyor**

Eskişehir şeker fabrikası

Eskişehir 6 (Hususi) — Eskişehir şeker fabrikasının küşat resmi dün parlak merasimle yapılmıştır. Merasimde başvekil İsmet, büyük millet meclisi reisi Kâzım paşa Hz., maarif, iktisat, ziraat vekilleri, mebuslar ve muhtelif yerlerden gelen misafirler hazır bulunmuşlardır.

Merasime istiklâl marşı çalınarak başlanmış, Recep Zühtü bey bir nutuk söylemiştir.

Bundan sonra başvekil İsmet paşa da zaman zaman alkışlarla kesilen mühim bir nutuk irat etmiştir. İsmet paşa nutkunda demiştir ki:

«Sanayii geri kalmış memleketler sanayi tesisine teşebbüs ettikleri zaman sanayii ileri memleketler ona gülerler. Bir memlekette sanayi tesisi heves edildiği kadar kolay değildir. Bazan en hevesliler 2 senelik müşkülât karşısında teşebbüslerinden vazgeçerler.

Sanayii geri kalmış memleketler bu müşküller yüzünden büyük sanayi kuramamışlardır. Bu fabri-

kanın 3 milyon sermayesi ve bunu 6 milyona çıkaracak yeni işleri vardır. İşçisi 1200 kişidir. Bu fabrika 6 ayda kuruldu. Böyle büyük bir müesseseyi temelden başlıyarak kurmakla teşkilât kuvvetimiz itibarile iyi bir imtihan vermiş olduk.

Arkadaşlar şeker memleketleri her yerde içerde pahalı şeker yiyorlar, dışarıya ucuz şeker gönderiyorlar. Bu hareket yalnız sanayi için değil, ziraat için çok faydalıdır. Şeker sanayii çok mühim bir sanayidir.

İsmet paşa bir aralık etraflarını saran gazetecilere demiştir ki:

«— Şeker sanayii çok mühimdir. Bu sanayi köylüden başlayarak bir çok halka iş buluyor. Eskişehir pancar ekimine çok müsaittir. Çekoslovakya'da dönüm başına 3 ton pancar alındığı halde burada 5 hattâ 7 ton almak kabildir.

Celâl beyle gelecek sene Turhal fabrikasını açacağız. Her sene bir iki fabrika açmak suretile mem-

[Devamı 2 inci sahifede]

Ek 16: 7 Kânunuevvel 1333 (7 Aralık 1933) Akşam Gazetesi (Fabrika Açılışında İsmet Paşa'nın Nutku)

Ek 17: 6 Kânunuevvel 1333 (6 Aralık 1933) Cumhuriyet Gazetesi (Şeker Fabrikasının Üçüncüsü de Dün Açıldı.)

Hayat
Ansiklopedisi
45
inci cüzü çıktı

Cumhuriyet

İSTANBUL - CAGALOGLU

Onuncu sene: No. 3444 Telgraf ve mektup adresi: Cumhuriyet, İstanbul - Posta kutusu: İstanbul, 806 - 249
Telefon: Başmühürler: 2230, Türlü müdürleri: 2374, İktisat müdürleri: 2385, Makina: 2072

Hayat
Ansiklopedisi
Büyük bir kütüphaneyi bir
arada evimize getiren en
faydalı eserdir. Her evde bir
tane bulunmak lazımdır.

Çarşamba 6 Kânunuevvel 1333

Şeker fabrikalarımızın üçüncüsü de dün açıldı

İsmet Pş. Eskişehirde mühim bir nutuk söyledi

**Başvekil «böyle bir fabrikayı kurmakla iyi
bir imtihan vermiş olduk» diyor**

Eskişehir 5 (A.A.) — Bugün saat 16 da Eskişehir Şeker fabrikasının açılma merasimi B. M. Mec-lisi Reisi Kâzım. Başvekil İsmet Paşalar Hazeratının huzurlarile yapıldı.

Saat yedide İstanbul'dan 200 kişilik bir heyet geldi. Bu heyet-i içinde Vali muavinini Ali Rıza

Beyle matbuat erkânı da vardı. Misafirler Porsuk otelinde izaz edildiler. Saat on beşte Kâzım ve İsmet Paşalar Hazeratı ile İktisat, Ziraat Vekilleri ve birçok meb'uslarımız Ankaradan tefir ederek İstanbul misafirleri ve şehir halkı tarafından istikbal edildiler. Buradan doğrudan fabrikaya gidildi. İstiklâl marşı çalındıktan sonra Recep Züh-tü Bey bir nutuk söyledi.

Mütealimen Başvekilimiz şiddetli alkışlarla kesilen bir nutuk irat buyurdular.

Nutuklar söylendikten sonra fabrika gezildi. Büfede misafirlere çay ziyafeti verildi. Başvekil Paşa ile Kâzım Paşa ve diğer misafirlerimiz Ankaraya hareket ettiler. Tayyarelerimiz misafirleri alçak uçuşlarla selâmladı. İstanbul'dan gelen misafirler de saat 21 de İstanbul'a gittiler.

Başvekilimizin nutku

Eskişehir 5 (A.A.) — Başvekil İsmet Paşa Hz. nin Eskişehir Se-

Eskişehir Şeker fabrikasının haricet manzaranı

«Arkadaşlar, şimdi ziyaret edeceğimiz eser güzel ve millî bir eserdir. Bundan altı yedi sene evvel şeker fabrikası tesisine teşebbüs edildiği zaman sanayi üzerine suretli mahsusada himaye tedbirleri alınmıştı.

Arkadaşlar, sanayii geri kalmış memleketler sanayi tesisine teşebbüs ettikleri zaman sanayii ileri memleketler onlara gülerler. Bir memlekette sanayi tesisi heves edildiği kadar kolay değildir. Bunun için teşkilât ister, sermaye ister. En hevesliler iki senelik müşkülât karşısında teşebbüslerinden vazgeçerler. Sanayide geri kalmış milletler

Mabadi 5 inci sahifede

Ek 19: 7 Kânunuevvel 1933 (7 Aralık 1933) Cumhuriyet Gazetesi (Üçüncü Şeker Fabrikamız)

Cumhuriyet

Onuncu sene: No. 3445

İSTANBUL — CAĞALOĞLU

Telegraf ve mektup adresi: Cumhuriyet, İstanbul - Posta kutusu: İstanbul, No. 248
Telefon: Başmühür: 22380, Tahrir müdürü: 23238, İdare müdürü: 22385, Matbaa: 20472

Perşembe 7 Kânunuevvel 1933

Üçüncü şeker fabrikamız

Eskişehirdeki fabrikada geçen saatler

Cumhuriyetin sanayi siyaseti metin adımlarla yürüyor, yeni fabrika bu sağlam adımlardan biridir.

«Türk milletinin, milletler ailesi için de lâyık olduğu yüksek mevkii tutmak için sanayii behemehal kurmak lâzımdır.»

Başvekil İsmet Paşa

Şeker fabrikasının, ağasından iki intiba: Nuh-tuk söylüyor Başvekilimiz ve dinleyiciler

Altı yedi sene evvel, henüz üç beyaz mı, üç siyah mı? diye münakaşa edip dururken bugün üç beyazdan unu kâni len, şekerin dörtte üçü nü, pamuklu mensucatın da mühim bir kısmını

kendi kendimize temin ediyoruz. Yarı, müktaş olduğumuz şeker ve pamuklu mensucatın hepsini, süpşesiz, kendimiz yapacağız. Bu suretle on seneden az bir zamanda üç beyaz kâmilan temin edilmiş ve üç siyaha, kömür, demir, petrole geçilmiş olacaktır.

Cumhuriyetin, sanayi siyaseti emin ve metin adımlarla yürüyor. Eskişehir şeker fabrikası bu kuvvetli ve sağlam adımlardan biridir. Tesisat itibarile Alpullu fabrikasından da büyük olan Eskişehir fabrikasını, Tural fabrikasını takip edecek, önümüzdeki sene zarfında bu fabrika da açılarak şeker sanayii sahasında bir adım daha atılmış olacaktır.

(Mabadi 6 ıncı sahifede)

Alpulludan, Uşaktan sonra Eskişehir üçüncü şeker fabrikamız da şeker çıkarıyor. Başvekil İsmet Paşa Hazretlerinin müthiş bir soğuğa rağmen, bizzat açtıkları Eskişehir şeker fabrikası, Paşanın buyurduğu gibi, iftihar duyulacak güzel ve millî bir eserdir. Altı yedi sene gibi nisbeten kısa bir zaman içinde üçüncü ve mevcutlardan daha büyük bir şeker fabrikası tesis etmek, hem de bu fabrikayı altı ay içinde vücuda getirmek, elbette iftihara değer bir muvaffakiyettir.

Şeker de, un gibi, insanlar için bir ihtiyaç ve gıda olmuştur. Halbuki altı yedi sene evvel, un gibi şekeri de dışardan getiriyorduk. Koca Türkiyede bir dirhem şeker yapılamıyor, her sene rülyonlarca lıramız harice gidiyordu.

Ek 20: 7 Kânunuevvel 1933 (7 Aralık 1933) Cumhuriyet Gazetesi 6.Sayfa(Üçüncü Şeker Fabrikamız)

Cumhuriyet

Onuncu sene: No. 3445

İSTANBUL - CAGALOGLU
Ticari ve mülkiyete aidi: Cumhuriyet, İstanbul - Posta kutusu: İstanbul, No. 249
Ticari: Başmühür: 22324, Posta kutusu: 22324, İktisadi: 22324, Mahallesi: 22324

Perşembe 7 Kânunuevvel 1933

Üçüncü Şeker fabrikamız

Fabrika'nın umumî manzarası ve depolarından biri

(Solda) Başvekilimiz pancar müstahilli köylülerle görüşürlerken, (sağda) fabrika dahilinde imalatı tetkik ederlerken

Birinci şahit-den mebot
Memleketi sanayileştirmek için sarfedilen himmetin büyüklüğü hakkındaki bütün inanımına rağmen, doğrusu Eskişehirde altı ay içinde bir şeker fabrikası kurulmuş pek çoklerini şüphelilece - gimizi eltemişti. Türkün her - kalar yaratmak kabiliyeti burada da kendini göstermiş ve altı ay evvel bombos olan bu kuzlarda, şimdi son sis - tem, mükemmel bir fabrika çalışmaya ve şeker çıkarmaya başlamıştır.

Fabrika'nın müdiyet odasında, ken - dilerini tebrik ettikleri İktisat Vekili Celal Bevefendi:

— Gelcekte sene de Tural fab - rikasını açmaya gideceğiz. Her sene böyle bir iki fabrika açarak kâfi gü - rür, memnun olur musunuz? diyor.

— Memnun olmak ta söz mü beye - fendî? Minnet ve şükranla alışırsanız, dedim.

Halkikaten memleketi sanayileştirme programının tatbikinde gösterilen büyük himmet, minnet ve şükranla layık - tır.

Yedi sene evvel, Cumhuriyet idare - si sanayi henüz himaye ve teşvikle başlamadan evvelki vaziyette bugünkü vaziyeti size şöyle tasvir ve ifade ed - yim:

Kışat resminden evvel, Eskişehir fabrikasının bayrakları süslümiş ka - pısı önünde. Nutukları dinliyoruz. Dosturucu bir soğuk var. O kadar ki İmet Paşa Hazretlerinin içinden söy - ledikleri güzel ve kuvvetli nutku za - tedirkin kalemim elinden düşüyor.

Geceleyin hararet nakla 26 idi, şimdi de 20 den eksik değildir. Diyorlar.

Nutuklar biliyor, İmet Paşa Haz - retleri kordelayı kesiyorlar, fabrika - dan içeri giriyoruz. Tatlı bir sıcaklık vücutlerimizi sarıyor. Donar gibi olan sazmıza yeni bir kuvvet ve can geli - yor.

Eskişehir fabrikamızın dışarı, sa - nayiz devredir: Kızınızı kurutucu devir. Eskişehir fabrikamızın içeri, sanayileşme devridir. Hararet, harar, faaliyet devri, memleketin damarlarına yeni bir kan akışını ateşli devir...

Suda pismis mısır kokusuna benzeyen, fakat çok daha keskin bir pancar kokusu içinde yeni fabrikayı geçiyoruz. Böyle son sistem fabrikalar, bir harika, hatta bir mucizedir.

Eskiden mübâlağacı Marsilvalara atfedilen bir hikâye vardı: Marsil - yah, ancak bir mükeme hat etti, bir taraftan koyduğumuz canlı bir süz, öteki taraftan sucul olarak çıkıyor, derdi.

Eskişehir şeker fabrikasında bu söz bir hakikettir. Bir taraftan bayır tur - pusu benzeri topraklı, çamurlu şeker pancarı, diğer taraftan çaymusa a - tımına hane için saklı olarak çıkar.

24-30 saatlik bir iş... Bütün bu işleri, Alpulu ve Uşak fabrikalarında şaj görmüş Türk ameleleri başarıyor.

Şekerçilik tatlı bir san'at! Fabrika - nın havasında uçan şeker zerrati du - daklarımızın bir tatlılık veriyor, kum - dularımızın fabrika'nın zemine yapı - sıyor. Hissediyoruz ki bu çimento -

İmet Pa. Hs. tahrir müdürümüz Abidin Daver Beyle görüşürlerken

lar veya tahtalar şeker usare ile ağda - lanmıştır, onun için tatlı tatlı taban - larımıza yapışıyor. Kayıp düşmek kor - kusuz yok...

Bu güzel fabrikayı görmek için, An - karadan, İstanbula, Eskişehirden. Kışahyadan ve fabrikaya pancar ye - tişimin civar yerlerden kopan gelen va - tandaklarını tehcemini ve vaktin devri - vüründen, fabrika'nın şekeri nasıl is - tihsal ettiğini bütün teferrüatle ve sırasile takie edem-dim. Gerçi şekerin nasıl yapıldığını usulü dairinde öğ - reneceğiz ama, azınlık hasırların bir memleketi sanayi nasıl yol - tan varettilerini gayet iyi görüp öğren - dim.

İmet Paşa Hazretleri, Kâzım Paşa Hazretleri, İktisat Vekili Celal ve Ma - ariif Vekili Hükmî Bevefendilerle be - raber fabrikayı gezip bitirdikten son - ra, müdiyet binasını teşrif ettiler. Carl Hazretlerinin Alpulu fabrikasının defterine yazdıkları direktif bu binanın cephesinde, mermer bir levhaya altın harflerle yazılmış ve bu emrin gece - leri de okunabilmesi için, levha elek - trikle tenzir edilmiştir.

İmet ve Kâzım Pasalar, orada fab - rika'nın hatıra defterinin ilk yaprağını serfendiren Gazinin yeni direktif - leri altına imzalarını attılar.

İmet Paşa, yalnız nazarıyla değil, filen de halke bir Başvekil'dir. Pancar eken köylüleri yanına çağırarak on - larla hashihal ettiler. Pancar elmin - den memnun olup olmadıklarını, dü - nüm başına ne kadar pancar aldıkları - nı sorular. Köylünün cevaplarını dik - tate dilerler.

Köylü, buğday ektiği zaman dü - nüm başına 6 lira, fasüve ekese 12

lira, kazandığı halde pancardan 50-55 lira kazanmaktadır. Bittaki bundan sor - derece memnundur ve gelecek sene, bu havalide fabrika'nın işleyeceği ka - dar pancar yetiyeceğine şüphe yoktur.

Dul kadınlar bile tarlalarına pancar e - kerler, hayatlarını kazanmaktadır.

Eskişehir toprakları, Poruk nehrin - den sulanmak suretile dönüm başına dört, beş, altı, hatta yedi ton pancar vermektir. Paşa bu rakamlara çok memnundur.

Çekoslovakya'da bir dönümden üç ton pancar alırlar. Eğer, Eskişehir köylüsünün aldığı hasıl, normal bir surette daima böyle olursa çok iyidir, buyuyorlar.

İmet Paşa, yalnız halkçı bir Baş - vekil değildir, aynı zamanda bir asker ve kumandandır. Kendisini selâmla - mak üzere fabrikaya gelmiş olan bü - müteessir olan şerifin soğuktan fazlaca müteessir olması üzerine sıcak bir vere nakledilmek mecburiyeti hasıl olduğu görüldü. Kaçmamış. Bölüğün kuman - danını çağırta, rahatsızlanan neferi is - tettiler, askeri bulup getirdiler. İmet Pa - şa neşir olduğunu neferi bizzat sordu:

— Hasta mısın oğlum?

— Hayır paşam. Soğuk çarptı, ama şimdi geçti.

— Haydi, git öyleyse...

Vatandaşın selâmeti icap ettirdiği za - man binlercesini bir emre ölüme sev - keden kumandan, şimdi bir tek Meh - metçinin şahitliğine müstak bir babı gibi meşgul oluyor, o kalabalık, o gürültü, o heyecan içinde bir asker rahatsız - landığını görün yanına çağırıyor, der - din soruyor, bu vatanı yavrusile al - kalar oluyor, onun yalnız soğuktan müteessir olduğunu ve hasta olduğunu bizzat kendisinden tahdik ettikten son - radır ki yürekli rahattır. İste, halk inşiden yeten büyük kumandan! İşte bir avuç askerle tarih yolunu de - ğış - tiren zaferler kazanmanın esrarından biri...

İmet Paşa, halkçı bir Başvekil'dir.

İşte bir misal daha...

Fabrika gezilip bitikten sonra, Pa - şa ile arkadaşlarını getiren Ankara treni, fabrikadan ayrılarak Eskişehir istasyonuna döndü. Fabrika sekiz ki - lometre uzunluğunda bir havalı. Eski - her istasyonuna bağlıdır. İstasyonda kendisini teşvik gelenlerle görüşmek üzere, insanın yitirini yalan soğuk - rağmen kaloriferli sıcak vagonundan iniyor. Burada arkadaşları vagonlarla lo - komotif arasındaki istime borularının donmuş olduğunu, işlemediğini öğre - niyor ve arkadaşları çağırarak dera - kap arkadaşları vagonların istilmasını emrediyor. Bu tutmuş su boruları ist - tilenerek ilavecek bir hale getirilince

Paşa, soğukun gittikçe artmasına bak - mayarak Vahi, Kolordu Kumandanı, Temiz reisleri ve azatlı komşuları.

Pasamın etrafını saran k-labalık a - rasında gene tayyareci zabıtlar de var. Başvekil onları da vama çağırarak yeni üniformaları hakkında kendileri - le hashihal ediyor.

— Böyle daha güzel oldu ama ağıt

yak-larla bitimiyor musunuz?

Tayyarecilerden birinin vakalarını bizzat kendisi ararak tetkik ediyor.

— Uçarken gözlerimize kadar ar - gılar sarız, üstüme yaz paşam. Cevabı - nı alma müstahil oluyor...

Sonra, etrafındaki zevattan rica e - diyor.

— Rica ederim, artık fazla beldem - yiniz. Hava çok soğuk. Siz burada durdukça ben eza duyuyorum. Üşü - yün hastalanacağınız diye korkuyor - um.

Herkesle avrı ayrı vedalaşıp vago - nuna biniyor. Biraz sonra, istime boru - larının buzları çözülmüş olduğu için tren Ankara'ya hareket ediyor.

Başvekil Pasamın treni uzaklaşırken sanayi hakkında söyledikleri sözleri hat - tırlıyorum:

«Türk milletinin, milletler ailesi için de büyük olduğu yüksek mevzii tutmak için sanayi behemehal, behemehal ko - runmak lazımdır.»

Üç beyaz sıvasatini basardı, üç si - yah sıvasatini de basarak, demir ma - denlerimizi ilateceğiz. O zaman Baş - vekilimiz Türkiye'de yapılan vagonlar ve lokomotiflerle seyahat edecektir. Beyaz şeker yapan Türk, sıyah loko - motifi de yapmayı elbette bilecektir.

ABDİN DAVER

Ek 21: 6 Birinci Kânun 1933 (6 Aralık 1933) Hâkimiyeti Milliye Gazetesi (Eskişehir Şeker Fabrikası Dün Açıldı.)

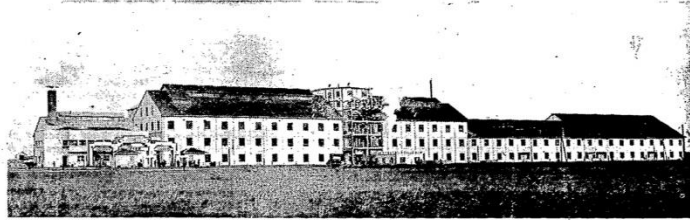
6
BİRİNCİ KÂNUN
ÇARŞAMBA
1933

Hakimiyeti Milliye

Eskişehir Şeker Fabrikası Dün Açıldı.

“..Eskişehir Şeker Fabrikası, Millî Ülküye Derin Alakanın Yükselmiş, Değerli Vesikasıdır. GAZİ..”

“...YÜKSEK BİR MİLLET OLARAK, MİLLETLER AİLESİ İÇERİSİNDE TÜRK MİLLETİNİN HAKLI VE YÜKSEK MEVKİHİNİ TUTMAK VE MUHAFAZA ETMEK İÇİN, SANAYİİ MEMLEKETTE BEHEMEHAL KURMAK LAZIMDIR!... İSMET PAŞA..”

Eskişehir Şeker Fabrikası.

Eskişehir, 5 (H.M.) — Bugün saat 16 da Eskişehir şeker fabrikasının açılış merasimi B. M. Meclisi Reisi Kâzım, Başvekili İsmet Paşalar Hazretinin huzurlarıyla yapıldı.

Saat yedide İstanbul'dan 200 kişilik bir heyet geldi.

Misafirler Porsuk otelinde izaz edildiler. Saat 15 de Kâzım ve İsmet Paşalar Hazretatı ile İktisat, Maarif, Ziraat vekilleri ve bir çok mebuslarımız Ankara'dan gelerek İstanbul misafirleri ve şehir halkı tarafından istikbal edildiler. Buradan doğrudan fabrikaya gidildi. İstiklal marşı, alındıktan sonra Recep Zühtü Bey bir nutuk söyledi.

Müteselsil Başvekilimiz giddetli alkışlarla kesilen bir nutuk ısrat buyurdu. Bunu müteakip fabrikanın kapısına gelmiş olan kordelâyı Reis Paşa Hz. keşerek fabrikaya girdi. Fabrika baştan aşağıya gezildi. Başvekil Paşa ile Kâzım Paşa ve diğer misafirlerimiz saat 19 da Ankara'ya hareket ettiler. Tayyarelerimiz kıymetli misafirleri alçak uçularla selamladı. İstanbul'dan gelen misafirler de saat 21 de İstanbul'a gittiler.

Başvekil İsmet Paşa Hazretinin Nutukları.

Başvekil Hazretinin ıtticalen söyledikleri nutkun geniş bir hülasasını bildiriyorum:

— Arkadaşlar, Şimdi ziyaret edeceğimiz eser güzel ve millî bir eserdir. Bundan altı yedi sene evvel şeker fabrikası tesisine teşebbüs edildiği zaman Büyük Millet Meclisi tarafından sanayi üzerine sureti mahsusa himaye tedbirleri alınmıştı.

Arkadaşlar, sanayii geri kalmış memleketler sanayi tesisine teşebbüs ettikleri zaman, sanayii ileri memleketler onlara güllerler. Bir memlekette sanayii tesisi, heves edildiği kadar kolay değildir. Bunun için teşkilât ister, sermaye ister. En hevesliler iki senelik müşkülât karşısında teşebbüslerinden vazgeçerler. Sanayide geri kalmış milletler bu güçlükler yüzünden büyük sanayi kuramamışlardır.

Arkadaşlar, Bu fabrikanın üç milyon sermayesi olduğunu ve altı milyona çıkacak yeni işleri bulunduğunu şimdilik iditlim. Bu fabrika bir küçük kanaba kadar kalabalıktır ve 1200 işçisi vardır. Bunların aileleri ile

beş altı bin kişiyi besleyebilir. Verim ve besleme kuvveti itibarı ile ne kadar hayırlı olduğunu görüyoruz. Makina ve fen itibarıyla de işletmek, yaşatmak, muhafaza etmek için çok himmet ister. Bu fabrika altı ayda kuruldu. Böyle büyük bir müesseseyi temelden başlayarak kurmak ile teşkilât kuvvetimiz itibarıyla iyi bir imtihan vermiş olduk. Bu tesisatı vücuda getiren, bu tesisatın başında çalışan iş ve idare adamlarını, Recep Zühtü Bey arkadaşımızı takdir ve tebrik ederim.

— Arkadaşlar, Şeker memleketleri her yerde ıcerde pahalı şeker yapılar. Diğer memleketlere ucuz şeker gönderirler. Bu hareket yalnız sanayi hayatında değil, o memleketlerin ziraat hayatında da büyük fayda ve inkişaf temin eder. Yeni bir ziraat memleketinde kurulmuş oluyor, köylere teşvik ediliyor.

Bütün köylülere bu usuller ayrı ayrı öğretilmektedir.

Uşak fabrikasındaki tecrübelerimiz bize gösterdi; zaman oldu ki çok büyük müşküllelere karşılık. Fakat sebat sayesinde bunları yenmek kabil oldu. Fabrikamızın mahsulünü tamamen verecek hale gelmesi bu yeni müesseselerin kurulmasını teşvik etti.

Arkadaşlar, Şeker sanayii ilk kurulduğu zaman gerek hazneye verdiği müşkülât yüzünden — çünkü gümrük hasılatı azalır — gerek himaye sebebiyle dahilide yaptığı pahalılık yüzünden vatandaşların sureti mahsusa dikkatlerini ve sebatlarını ıyıp ettirir. Eğer bunu yapmak için sebat edilmezse bu davadan vaz geçmek lazımdır. Fakat milletler ailesinde yüksek hayatla yaşamak isteyen milletler, bu davadan vazgeçmezler ve vaz geçmiyeceklerdir. (süreklî alkışlar)

Yüksek bir millet olarak, milletler ailesi içerisinde Türk milletinin haklı ve yüksek mevkini tutmak ve muhafaza etmek için sanayii memlekette behemehal kurmak lazımdır. (Bravo sesleri ve haşaretli alkışlar)

Türkiye'nin her tarafından buraya toplanan güzide ve yüksek arkadaşların ve bu mümtaz cemiyetin bu vesile ile gösterdiği alâka ve heyecan, memlekette sanayii yakın bir zamanda kurmak için yeni bir teminatır. Sizleri tebrik ederim, arkadaşlar!

Müsaade buyursanız hep beraber bu güzel eseri gezelim, fahriyle, zevkle seyredelim. (Alkışlar).

Recep Zühtü Beyin Nutku.

— Muhterem Paşalar Hazretatı, muhterem Beyefendiler,

Bugün memleketimizin üçüncü şeker fabrikasını açıyoruz. İlk şeker fabrikamız olan Alpuşlu 926 senesinin ikinci teğrininde, Uşak fabrikası da ondan bir ay sonra açılmıştır. Hepsi de millî sermaye ve millî kabiliyete istinat eden bu fabrikalar teessüslerindeki teğebbüs kuvvetini cümhuriyet idaresinin feyzinden almışlardır. 925 senesinde aziz Başvekilimiz İsmet Paşa Hazretlerinin riyaset buyurdıkları hükümet, memleketimizde şeker fabrikaları tesisi için bir kanun hazırlamıştı. Memleketin umumî menfaatlerine uyan her teklif ve karar kabulde daima isabet gösteren muhterem Büyük Millet Meclisinin tasdikine mazhar olan bu kanundan sonradır ki Türkiye'de şeker fabrikalarının ve dolayısıyla şeker sanayimizin teessüsüne imkân bulunmuştur.

Muhterem Başvekilimizin ve hükümetini teşkil eden diğer muhterem vekillerin müesseseleri teşvik ve himaye yolundaki hususî alkışlarını burada minnetle ifade etmek millî bir borcumuz olmalıdır.

Bundan yedi sene evvel Türkiye istihlak ettiği bütün şeker hariften getiriyordu. Senede yetmiş seksen bin ton bulaş bu şeker ithalatına mukabil her sene harife 13 — 14 milyon liralık bir

döviz ödemek mecburiyeti umumî harp senelerinde olduğu gibi kilosuna 3 — 4 lira vermeye katlandığımız halde muhtaç olduğumuz şeker kolaylıkla tedarik edemediğimiz zamanların acı hatırası hâlâ kafalarımızda taze yaşıyor. Halbuki bugün yalnız üç fabrikamız memleketi lazım olan her neviden şekerin dörtte üçünden fazlasını temin etmektedir.

Şeker sanayinin memleketimizin ıktisadî hayatında yaptığı tesirleri birkaç rakamla arz etmeye müsaadenizi rica ederim:

1. — Bu sene 200 bine yakın çiftçi halk 500 bin ton miktarda pancar yetiştirmiş bu ziraat mahsulü mukabilinde 6 buğuk — 7 milyon lira almıştır.

2. — Bugün mevcut şeker fabrikalarımız 50 bin tondan fazla yerli maden kömürü kullanarak suretiyle kömür havzası faaliyetimize yarım milyon liralık fazla bir satış imkânını vermiştir.

3. — Şeker fabrikalarımız muhtaç oldukları yarım milyon kadar şeker sandığından dahilden tedarik suretiyle kereste sanayimize yeni bir faaliyet sahası açmışlardır.

4. — Şeker fabrikalarımız 700 bin tonu bulan nakliyatlarıyla muhtelif demiryolu şebekelerine millî vapurlarımıza, muhtelif nakil vasıtalarına bir buçuk milyon liranın fazla yeni bir iş yaratmışlardır.

5. — Fabrikaların faaliyeti sayesinde mensur ve işçi olarak vatandaşlar bir milyon yevmiyeden fazla iş bulmuşlardır.

6. — Şeker sanayine bugün yatırılmış olan millî sermaye 12 milyon liraya geçmiştir. Şeker sanayinin ıktisadî hayatımızda temin ettiği hareket ve faydalar yalnız bundan ibaret değildir. Bu sanayinin ziraatı fennileştirmesi, hayvancılığı ilerletmesi, aynı zamanda memleketin muhtaç olduğu bütün ıspırtıyı ıttihail edebilmesi gibi her biri ayrı ayrı üzerinde durulmaya değer ehemmiyetli tesirleri bu saydıklarımızdan harifedir.

Muhterem Beyefendiler,

Çün sene bu vakit buradan dikili bir taş bile yoktur. İlk kama ancak şubat ayında atılmıştır. Türlü türlü hava tesirleri ve mücbir sebepler hesap edilirse çalışmaya zamanımız altı ay geçmez. Bir taraftan inşaat vaziyeti makinelerin inşa ve tesisi temin etmek diğer taraftan ziraat vaziyeti kurulmak zarureti karşısında

(Sonu 4. ıncü sayıfada)

Ek 22: 6 Birinci Kânun 1933 (6 Aralık 1933) Hâkimiyeti Milliye Gazetesi(Eskişehir Şeker Fabrikası Dün Açıldı.) 4.Sayfa

**BİRİNCİ KÂNUN
ÇARŞAMBA
1933**

Hakimiyeti Milliye

Eskişehir Şeker Fabrikası

Dün Açıldı.

(Baş 1. inci sayıda)

ne geniş bir teşkilat ve faaliyet programı dahilinde yürümek icap ettiğini elbette takdir buyururuz. Bütün bu mesai ve faaliyetimizde başta devlet merkezinimizdeki hükümet erkânı dahil olduğu halde vilâyetçe, askeri makamlarca, Cumhuriyet Halk Fırkasınca, belediyece ve bil-hassa Eskişehir halkınca müessesemize gösterilen kolaylık ve yüksek alakayı yüksek huzurunuzda minnetle arzitemyi bu arada kardeş bir müessesese olan Uşak şeker fabrikasının ziraat işlerimizi üzerine almak ve muvaffakiyetle yürütmek, diğer sahalarda elinden gelen yardım yapmak suretiyle gösterdiği hususi alakayı ve diğer millî fabrikamız olan Alpullu'nun muhtaç olduğumuz teknik personellerini bize vermek kendi personellerimizi bu fabrikamızda stajyer olarak yetiştirmek ve mevcut kuvvetli teşkilâtından bir kısmını ayırıp müessesemize vermek suretiyle gerek Alpullu ve gerek Uşak fabrikalarının maddi ve manevi her türlü yardımlarını bura da hususi bir minnet ve şükran ile ifade etmeyi de esaslı bir vazife sayarız.

Muhterem Beyefendiler.

Eskişehir şeker fabrikası üç millî müessesemize, ziraat bankası, Sumerbank ve İş Bankası, aittir. Bu millî bankaları-muz tarafından konulan sermayenin miktardır 3 milyon liradır. Burada bugün görüğümüz tesisat ve inşaatın kıymeti dört milyon lirayı geçiyor. Onümüzdeki seneler içinde fabrikayı tekemmül ettirmek için mevcuda ilâve edilecek tesisat ve inşaat ile bu kıymet altı milyon liraya kadar çıkacaktır. Bu rakamları için hacmi haklarında canlı bir fikir vermek için arz ediyorum.

Muhterem Beyefendiler,

Başta Büyük Gazimiz olduğu halde aziz Başvekilimiz İsmet Paşa Hazretleriyle hükümetlerinin memleketi sanayileştirmek hususundaki büyük azim ve kararlarını hepimiz biliyoruz. Şeker sanayiiimiz bu azim ve kararın yedi sene gibi nisbeten kısa bir devrede tahakkuk eden feyizli bir neticesi, övünmeğe değer bir misali oldu.

Memlekette hiç tanınmayan pancar ziraatini geniş sahalarda yaşayan köylülerimize götürmek, tarla hazırlığından ve tohum tedarikinden başlamak suretiyle imdadı maddesini bizzat yetiştirmek gibi idari güçlüklerden başka esasen büyük çapta ve karışık bir kimya işi olmak mahiyetine rağmen şeker sanayinde elde edilen bugünkü netice memleketimizin bundan sonra girişeceği diğer sanayi teşebbüslerinde de aynı derecede muvaffak olacağına kuvvetli bir emniyet vermektedir.

Aziz Başvekilimiz,

Bugüne kadar siyasi, idari ve içtimai sahalarda birçok kurtarıcı eserler yaratmış. Şimdiden hepimiz inanıyoruz ki kardığınız bu sağlam temeller üstünde yeni hamlelerle bu fabrika gibi daha bir çoklarını pek yakın bir gelecekte bize göstereceksiniz. Asıl o vakittir ki, iktisadi istiklalinizin dokunulmaz bütünlüğünü kazanacak ve duyacağız. Şimdiden o güzel günlere mutlaka kavuşacağımızdan emin olarak istikbale minnet, emniyet ve iftiharla bakıyoruz.

Muhterem Reis Paşa Hazretleri, muhterem mebuslarımız,

Müessesemizin davetine lütfen icabet buyurunuz. Bizi ihya ettiniz. Bu lütfükârlığınızdan dolayı en samiyemi şükran hislerimizi bilhassa arz ederim. Bugün burada müessesemizi şerefliendiririz aziz misafirlerimiz, sizlere müessesemiz ve arkadaşlarımız namına selam ve saygılarımızı sunmama müsaadenizi dilerim.

Muhterem Beyefendiler;

Maruzatımı büyük Şefimize, büyük Gazi'ye olan minnet ve şükran borcumuzu eda etmekle nihayetlendirmek istiyorum. Bundan üç sene evvel ulu Gazi Alpullu fabrikasının defterine yazdığı satırlarda:

"Memleketimizin her münasit münakaşasında şeker fabrikalarının çoğaltılması ve bu suretle memleketin şeker ihtiyacının temini mühim hedeflerimiz arasına tanınmalıdır."

Yolunda bir direktif vermişlerdi. Millî müesseselerimiz işte bu direktiften mühlhem olarak şu eseri kurdular. Bugün de Eskişehir fabrikamızın defterine yalnız alâkadarları taltif ve tahdîr etmesi itibariyle değil, hepimize yeni bir

direktif olmak bakımından pek mühim ve değerli olan şu sözleri yazmışlardır:

"Eskişehir şeker fabrikası millî ülküye derin alakamızın yükselmiş değeri ve siyahıdır. Memleketin şeker ihtiyacının temini yolunda muvaffakiyetli son adım lardan biridir, ve şeker ihtiyacının temini hedefine varılmak üzere olduğunun ümit dolu müjdesidir. Bu yüksek millî eseri yarım yıl gibi pek az bir zamanda başarmak teşebbüs ve himmetinde bulunan millî müesseselerimizi tahdit ve tebtik eylerim. Eserin filen vücut bulmasında bizzat çalışmış olan kıymetli arkadaşların ciddiyet ve yorulmaz faaliyetlerine hassaten teşekkür ederim. Eskişehir şeker fabrikası gibi modern bir sanayi ocağı vücut getirmiş olmakla teşebbüs ve himmet sahipleri memleketimizin bütün ihtiyaçlarını karşılayacak sanayi müesseselerini kolaylıkla ve az zamanda yaratmak mümkün olabileceğini de gözlerimiz önünde filen ve maddeten ispat etmiş bulunuyorlar. Türkiye Cumhuriyetini böyle sanai müesseseleriyle zenginleştirenlere, güzelleştirenlere minnet."

Aziz başbuğumuzun bu yeni ibtar ve iradeleti hiç şüphe yok ki bundan sonra çalışmamız için yeni bir enerji ve heyecan kaynağı olacaktır.

Ek 23: 7 Birinci Kânun 1933 (7 Aralık 1933) Hâkimiyeti Milliye Gazetesi
(Eskişehir'de Başvekili Dinlerken)

7
BİRİNCİ KANUN
PERŞEMBE
1933

Hakimiyeti Milliye

Telefon
İdare 1064
Yaz. İşleri 1062
Başmuharrir 1063

4449 14 ÜNCÜ SENE.

Her yerde (5) kuruş

Adres değiştirmek 50 kuruş.

Eskişehir'de Başvekili Dinlerken.

Yayla havası, soğuk ve sert, insanı yeni ve çetin bir fedakârlığa alıştıran gibi sarıyor..

Eskiden büyük fatihler, büyük şehirlere girerken kale kapısından misafir kalacağı yere kadar ayacağının altına şehrin en meşhur ve revaça olan mamulâtını döşerlermiş..

Şeker fabrikasının dört yanında Başvekilin ayacağının bastığı karları, yerlere tabiatın eliyle serilmiş şekerler zanettim, fakat onun güzel ve asil yüzüne bakarken birden bire tabiatın bu muhayyil bezli bile bana hafif ve az göründü.

Sanayi seferberliğimizin bir yeni ve güzel zafer takı gibi yükselen fabrikanın önünde yüksek bir yerden Başvekilin nutkunu dinlerken kendimi siperinden dışarı fırlamış, düşmana atılmaya, hazır bir İnönü neferi zanettim.. Yanımdakilerin hepsi de öyle idi.. Demin kulaklarımızı kızartan dondurucu soğuk, ortadan sanki kaybolmuştu, yerlerde bahar dallarının nefes alan pembes tomurcuklar açtıracak ve feyizli bir nefes dolaşıyordu. İsmet Paşanın sesi! Bu sıcak bir nefesten daha başka bir geydi.. Öz canları yeni hedeflere hazırlık için-

İsmet Paşa Hazretleri söylerken....

lanan atı için dar gelir. Uyumak mı? Hayır! Onların sesi, insana rüzgâr hızıyla, ışık hızıyla gitse

Recep Zühtü B. nutkunu söylüyor.

de çelik örsünde döven demirden bir ses!..

Oooh!.. Aylarca kulaklarımın dibinde, özcanımın içinde bu demirden sesi duymak için; kış uykusuna yatmayı tabiatı iktizası âdet edinen hayvanlar gibi olmaya razıyım.. Bahara hep bu sesin havası içinde uyanınca ana yurdun orta yaylası heyecanımın şah-

Kazım ve İsmet Paşalar, şirketin müdürlük dairesinde, hâtıra defterine imzalarını korlarken.

gene yakından, hattâ önden haykırmır: Daha ileri, daha, daha...

Sanayi seferberliğinin de başkumandanı ve cephe kumandanı onlar,

İşte; bir ahize göğsünün beri yanında bir harp dürbünü gibi asılı duruyor; daha beş on yıl evvel kavga emirleri verdiği sahralara bakarak sanayi direktifleri veriyor; onlarla, ne zaferler kazandık ve ne zaferler kazanacağız..

Yalnız milletinin dertleri ve işleriyle ağarmış gümüş bir des-

(Sonu 5 inci sayıfada)

Ek 24: 7 Birinci Kânun 1933 (7 Aralık 1933) Hâkimiyeti Milliye Gazetesi(Eskişehir'de Başvekili Dinlerken) 5.Sayfa

7
BİRİNCİ KÂNUN
PERŞEMBE
1933

no. 4449 14 ÜNCÜ SENE.

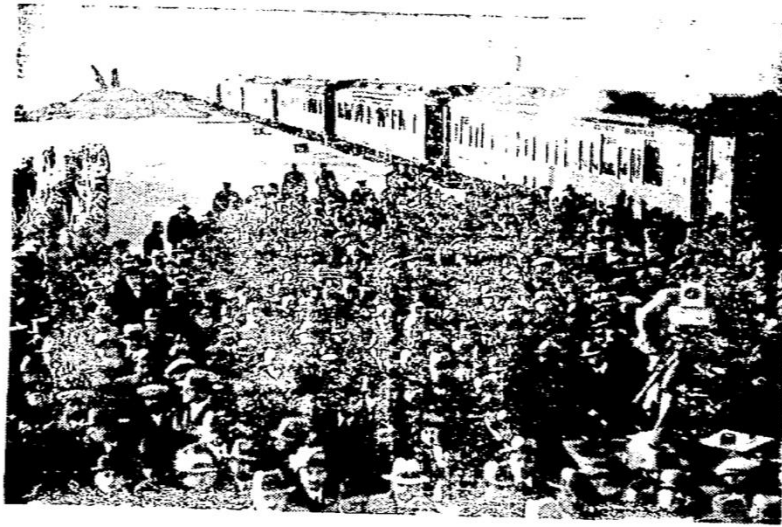
Hakimiyeti Milliye

Her yerde (5) kuruş

Telefon
İdare 1064
Yaz. İşleri 1062
Başmuharrir 1063

Adres değiştirmek 50 kuruş.

Eskişehirde Başvekili Dinlerken.

Fabrikanın açılma merasiminde bulunanlar Başvekilin yeni direktiflerini dinliyorlar..

(Baş 1 inci sayıfada)

te saç, bir alın gibi parlayan başının üstünde havanın değil sesinin rüzgâriyle titriyor.. Beş on zaferin tuğ'u gibi dimdik beş on tel gümüş saç! insanın göğsü, bu kadar asıl gurur ve heyecanı taşımak için çok dardır..

Onu dinlerken bir fabrikayı bir kışla gibi, bir halkevi gibi sevmesini, benimsemesini öğreniyorum.. Oooh! Ben, fabrikaları seviyorum!

İşte; Başvekil, yüzünde uzun seyahatlerden dönüşte istasyonda oğlunu kucaklarken gördüğüm geniş, derin, ferah bir aydınlıkla bir işçinin omuzunu okşuyor.

Verilen iyizhaları dinlerken Meclis reisinin ve Başvekilin yüzünde öyle derin ve uyanık dikkat çizgileri toplanıp açılıyor ki, insan, bu suallerden hiç birinin şual olsun diye değil; kafada iymal edilerek, bir takım güzel ve büyük, endişe ve maksatlara dayanarak sorulduğunu derhal kavıyor..

Fabrikayı gezdikten sonra bir parçacık dinlenmeye bir salona girdiler; o sırada pancar eken köylüler, şükranlarını sunmaya geldiler. İki

büyüğün bu beş on köylü ile birbirini anlıyan, birbirini saran konuşuşunu birkaç dakıyca dinlemek insanın millet hizmetine kendisini nasıl verebileceğini anlamak için çoktu bile.. Sakallı köylülerin uzun gazalardan sonra umulmadık bir zamanda dönen babasına sokulan küçük çocukların saffteıyla konuşmaları insanın gözünü dolduruyor..

İşte; büyük Gazi'nin her güzel ve büyük sözü gibi, milletine sevgisini, millet uğrunda çalışanlara takdirini yeni direktifler ve telkinlerle birlikte sunan el yazısı.. Fabrikanın defterine Meclis reisi ve Başvekil, bu büyük sözlerden daha güzel ne yazabilirler! Onlar, zaten hep onun gibi düşünür, hep onun gibi duyar ve hep ilk duyan, ilk ifade eden odur, o cümlelerin altına saygı ve sevinçle, ona inanan insanların en büyükleri, sadece imzalarını koydular.

"O,, varken, bunlar, varken ne bakımsız ve aylak toprak üstündeki köylü, ne babasız ve başsız evin içindeki evlât kendini yalnız, çaresiz ve öksüz hissedemez!..

Behçet Kemal

Ek 25: 9 Kânunuevvel 1933 (9 Aralık 1933) Cumhuriyet Gazetesi (Ankara Mektupları-Eskişehir Şeker Fabrikası)

Eskişehir Şeker fabrikasının umumî manzarası

Eskişehir Şeker fabrikasının açılışı resmi Ankara ve İstanbul'dan gelen ve Eskişehir'den İtilhak eden gücünde bir kalabalığın huzurunda kıyasî Bayraklı Paşa Hazretleri tarafından yapıldı. Kıyafet nutuklarından ve fabrikayı ziyaretten aldığımız izahatlar, millî haysiyetimize ait hatıralar arasında en güzellerinden biri olarak yazıya geçecek unutulmaz hatırelidir.

Eskişehir Şeker fabrikası büyük bir hismetle, büyük bir iltisadî cesaretle ve hayatiyetin vücut verdiği muazzam bir eserdir. Demeklidir ki fabrikayı güven bütün davatillerin ilk müsterek hırsı batıs bir fabir ve zeving olmuştur, fakat onun muhtelif aşamaları geçtikçe, büyük sanayiye has büyük tesat ve melonizma parça parça batı edilmeye bağlanıldığı bu eserin altı ay gibi kısa bir zamanda nasıl meydana ko-nabildiğini anıyarmamaktan doğan umut bir hayret ortasında tatlı etmekte gelmektedir. Biz, şahsen hissettiğimiz bu hayret fabrikaya dört milyon ayfedilmiş olduğuna ve inşaatı herlecek, tesatın montajını yapmak için iki a-mole trunponun gerekli gücüne sahip olduğunu öğrenmekle gidenabildiğimizi söylemek alâkadarların nasıl çalıtlarını bir dercesine kadılar anlatmamız olabılır.

Fabrika, üç millî bankanın - Ziraat, İle Bankası ile Sümer Bankası - tesat et-tikleri bir anonim şirketin malı olmak-la beraber doğrudan doğruya Cumhu-riyet hükümetinin esatı sayılmak lazımdır. Bu eseri Büyük Şefin güterdikleri yükle alâkaya başta İsmet Paşa Mi-rretleri olmak üzere hükümetin ve bil-hassa kıymetli İktisat Vekilimiz Celâl Bayır himmet ve gayretlerinden başka olduğunuzu söylemek bizim için iki a-ll bir vazife teşkil etmektedir. Fihakika Cumhuriyet hükümetinin 1925 te neşrettiği seker kanununun ve mevcut gümrük himayesinin, yani dev-letin biltavta müdahalesini tazammun eden İktisat politikasına diğer seker fabrikalarından olduğu gibi bu yeni fabrikanın da ana temeli olduğuna güp-ha yokken da bu himaye tedbirlerinin yalnız başına böyle bir eseri meydana getirmeye kâfi gelmedikleri de herke-sin bildiği bir haktır. Şeker sanayi-nin istifa ettiği yüksek himayeye rağ-men büyük küçük hususî sermayelerinin bu iş kendiliklerinden büyük olduğu-rağbeti göstermediklerini ve binnetice Alpu ile Upak fabrikalarına bile der-letin büyük mülayaseti ile etmek me-buriyetinde kaldığı mevlumdur. Bunun-icindir ki cerevelli gün Eskişehirde zev-le ve hayranlıca temaza ettiğimiz gül-zel eserin tabakskuk için gene devle-tin bir tarafian Sümer Bankı vassatı sermayeye iştirak ederek, diğer taraftan millî bankalarından ilisini bu iş-te birleştirerek bir daha feal ve müda-haleci bir rol oynaması lazım gelmiş-tir. Eskişehir Şeker fabrikasını yalnız da hükûmete mal edinişinin sebebi bu-dur. Memleketin bugün içinde bulun-duğu partlar göz önünde tutulursa va-ziyetin bu merkezde olmasından önceki memnuniyet hissedilebilir ki bu da me-selinin bir başka safhasına tekil eder.

Eskişehir Şeker fabrikası ile hükû-met, millî sanayii korumak vadindeldi programı faaliyetinin yeni bir muvaf-fakiyetini ilktat etmekte, millî ban-eklarımız ise hem millî sanayii, hem de seker sanayii gibi kâfi bir plâmanaya pa-ra yutmak suretile halkımıza yeni bir hizmet sahası bulmaktadır.

Eskişehir Şeker fabrikası Türkiye'de seker meselesinin yüzde yüz halinine doğru çok ilerlemiş bir adım olmuştur. Fihakika asırdaki rakamlardan da anlaşılağı veçile seker ihtiyacımızın zaten büyük bir kısmını yeren seker fabrikalarımız kendilerine İtilhak eden bu yeni fabrikamız yardımıla hemen hemen bütün seker ihtiyacına tatmin edilebilecek bir vaziyete girmiş oluyor-lar. Şu rakamları birlikte okuyalım:

Sene	İmalat	İhtilak	Yekün
ler	(Ton)	(Ton)	
1923		47,000	47,000
1924		52,000	52,000
1925		68,000	68,000
1926		62,100	62,100
1927	5,184	61,500	66,684
1928	5,000	63,500	68,500
1929	8,050	68,600	76,650
1930	13,730	63,300	77,030
1931	22,660	44,350	67,010
1932	27,550	29,350	56,900

Görüldüğü ki yalnız iki fabrika 1931 de memleketin seker ihtiyacının üçte birini, 1932 de ise hemen hemen ya-rusm ihtilal etmişlerdir. Bu sene Eskişehir fabrikamız da seker ihtilali-ne bağlanıp olmasi neticede olarak bu-nunla bu seneki millî ihtilalin 50 bin tonu bulacağı ve ancak 5 bin tonu de-bi ihtilale ihtiyacı hasıl olacağı tahmin e-dilmektedir. Tıkal fabrikamızın da iş-lemeye baslayacağı sene millî fabrikalar, ihtiyacın yüzde yüzünü temin e-dilebileceklerdir. Hatta pancar mahsu-lâtında bu sene olduğu gibi, önünde fev-kinde olduğu seneler imalat dahilî ih-tiyacı da geçirecektir. Fakat derhal i-lâve edelim ki fabrikalarımız bu ille senelerdeki faaliyet, daha ileride için mülayas olmasın. Bugün Kampanya za-manı geçmiş olduğu halde her üç fab-rika da faaliyettedir. Çünkü Alpu ile Eskişehir fabrikamız geçen sene 110 bin ton pancar işlemiş olmasın mukabil, bu sene 300 bin tonu tevacüz etmiştir. Eski-şehirde bu sene 100 bin tondan fazla pancar tahmin edilmektedir. Upak'ta da vaziyet aşağı yukarı bu merkezde -dir. Fabrikalar pancarı avane vererek daha tarlada işen satın aldıklarından bütün mahsulü almaya mecburdur. Mahsulün fazla olduğu senelerde hep-sini mutat Kampanya zamanında işle-yemeyeceklerinden imalat devresi zarur olarak uzamaktadır. Fakat işi İsmet Paşa henüz işlememiş pancarların domması ihtimali gelmiştir. Bu da asıl bir zarar tehlikesidir. Yalnız bunu da unutmamak lazımdır ki pancar mahsu-lü her sene aynı bereketle alınmasın. Bunun içindir ki seneler üstüste edilince tesat edilen fabrikalarla tesat edilince döndürülen fab-rikamızın bittiriminin fazla olmasından önceki kendi ihtiyacımıza yetebilecek-leri sanılır.

Şeker sanayinin memleketi temin edeceği farıda bir değil, bir çoktur. Bu sanayinin sekerini bedelinin doğrudan doğruya memleketi bırakmak suretile tezahür eden faydasından başka birçok İktisadî sahaharda faaliyet gösterdiği de görülmektedir. Geçen sene mem-leket ihtiyacının ancak yarısını temin etmiş olan iki seker fabrikamız et-rafından nasıl bir İktisadî harekete y-eşitildik. Recep Zühri Beşir mi-kunda dinedik. 6,5 - 7 milyon lira çiftçilerimiz kazandı. 50 bin ton -dan fazla yeni kömür üretilmiştir. Kereste sanayimiz yarım milyon kadar seker sandığı için sürün mahsu bul-uştur. Şekerin vassatında nakliye hareketinin para ile ifadel 1,5 mil-yondur. Menus ve işi olarak vasa-dapları bir milyon yermeyen fazla iş sahası açılmıştır. Bu suretle 11,5 - 12 milyon lirahı bir İktisadî hacet u-yanmıştır. Bu hareket İktisadî seker fabrikaları teminlenmesin e nihayete genişleyecektir. Fakat seker sanayinin aul büyük tesat zirattedir. Çünkü pan-car diğer tesat mahsullerini hem kay-riyet, hem Keniyet itibarıla salaha ya-ryan mühim bir mülayasete ve çapa nebatdır. Birked seker ihtiyacına gü-re pancar, üç senelik bir mülayasete bir milyon dünden fazla bir arazi-nin terbiye edilmesine, üç veya dört defa çapa görmesine ve bir defa bel-lenmesine hizmet edecek demektir ki böyle bir netice şaastın için baki-basma bir merhale tekil edebilir.

Bu mülayasete aynı da söyleme-lis ki seker fabrikalarımız teminlenmiş-gün seker sanayine ait bütün meseleleri halletmiş oluyacağı. Uğ-racağımız en mühim mesele sekerin mahiyetini fittin dünya seker sanayii me-hiyet fittin seviyesine indirmek tir. Bizde sekerin pahalı olmasının en mühim sebebi pancarın pahalıdır. Bu da ilk zamanlar için çiftçiyi pancar ziratine eliktirmek bakımından ikt-i-malı kabul olmasına bir vaziyettir. İrtada ancak mevcudiyetine heret ede-bildiğimiz fiat meselesi bahşasına bir mevzuat ki sanayine en cesat hal yef-e bağlanmak lazımdır.

Mülâsa, bütün bu mülahazalarımız yol açan Eskişehir Şeker fabrikası Tür-kiyem sanayileşme yürüyüşünde yeni bir adım olma ve hepimizi sevindir-miştir. Bu büyük eseri vücutta 27 mil-yonun sekeri takdir ve tebrik etmek vazifesini zevkle ve memnuniyetle ya-pıyoruz.

ALİ SÜREYYA

Ek 26: 30 Kânunusani 1933 (30 Ocak 1933) Cumhuriyet Gazetesi (Eskişehir Şeker Fabrikası-Bu Sene 11500 Dönüm Pancar Ekilecek)

Eskişehir Şeker fabrikası

Bu sene 11500 dönüm pancar ekilecek

Bilecik «Hususî» — Teşrinievvelde faaliyete geçecek olan Eskişehir şeker fabrikasına pancar yetiştirmek için Uşak, Alpullu, fabrikalarından gönderilen fen memurları vilâyetimiz dahilinde tetkikat yapmakta ve köylü ile temas etmektedirler.

Bu sene tecrübe olmak üzere Bilecik'te 3000, Osmaneli'de 2500, Mekece'de 3000, Alchisar'da 3000 dönüm pancar ektirilecektir.

Bu dönümler gelecek sene çoğaltacaktır. Mukavele neticesinde köylüye şimdilik beher dönüme sürme avansı namile bir liradan üç liraya kadar, çapa zamanlarında da dönüm başına ikişer liradan, dört liraya kadar para verilecektir.

Tohum, makine ve sair alât fabrika tarafından meccanen verilecektir. Porsuk nehrinin civarında ve şehre yakın bir yerde kurulacak olan fabrika memleketimizin son sistem, en büyük şeker yapan müessesesi olacaktır. Fabrika şimdilik günde 100 vagon pancar işliyecek, Eskişehir istasyonundan bir hat temdit edilir, edilmez, Avrupa'dan sipariş edilen büyük kazan ve makineler gelmeğe başlayacaktır. Köylü çok memnundur. — *Cetin*

Ek 27: 30 Kânunuevvel 1933 (30 Aralık 1933) Akşam Gazetesi'nde Eskişehir Şeker Fabrikasının şeker fiyatlarıyla ilgili ilanı.

Eskişehir şeker fabrikası

Fabrikamızın şekerleri 1000 kilodan az olmamak şartile her isteyene satılmaktadır

Fiatlerimiz : Fabrikada teslim şartile sandıkta küp şekerin kilosu 40 çuvalda kristal toz şekerin kilosu 37 kuruştur.

Fabrika deposundan itibaren bütün mesarif ve sigorta ve mesuliyet münhasıran müşteriye aittir. Nakliye fabrikamızca yapılabilir. Gönderilecek mal fabrika tarafından müşteri hesabına sigorta ettirilir. Bedelin yüzde yirmi beşi siparişle peşinen ve mütebaki yüzde yetmiş beşi ile diğer masraflar hamule senedi mukabilinde ödenmek üzere siparişler derhal gönderilir.

Sipariş bedelinin tamamını gönderenler için sigorta ihtiyaridir. En az beş vagon veya daha fazla miktarda alan müşterilere tenzilât yapılır.

Adres : Eskişehir Şeker Fabrikası - Telgraf adresi : Eskişehir Şeker

Ek 28: 17 Kânunusani 1933 (17 Ocak 1933) Akşam Gazetesi (Eskişehir Şeker Fabrikası 933 Sonunda İstihsalâta Başlayacak.)

Şeker fabrikası
Eskişehir fabrikası
933 sonunda istihsalâta
başlıyacak

Ankara 28 — Eskişehirde kurulacak şeker fabrikasının esasları tamamen kararlaştırmıştır. Bu maksatla 3 milyon lira sermayeli bir şirket teessüs etmiştir. Bu şirkette İş, Ziraat, Sanayi ve Maadin bankalarının sermayesi vardır.

Fabrika makineleri sipariş olunmuştur. 933 senesi sonlarına doğru fabrika kurulmuş ve şeker istihsaline başlanmış olacaktır.

Şimdiden Eskişehirde ziraat teşkilâtını yapmak, çiftçilerle mukaveleler aktetmek üzere bir heyet Eskişehire gitmiştir.

Tahmine göre bu üçüncü şeker fabrikası ile istihsal edilecek şeker miktarı memleket ihtiyacının en az yüzde seksenini temin edecektir. Son zamanlarda memlekette şeker istihlâki miktarı azaldığı için belki de bu üç fabrika azamî randımanla çalıştıkları takdirde bütün ihtiyacı kapayabilmektedir.

Ek 29: 17 Kânunusani 1933 (17 Ocak 1933) Cumhuriyet Gazetesi- (Büyük Reis Eskişehir'de Tetkikatta Bulundu ve Bursa ya hareket buyurdu)

Gazi Hz. nin seyahatleri

Büyük Reis Eskişehir'de tetkikatta bulundu ve Bursaya hareket buyurdu

Eskişehir 16 (Hususi) — Reiscumhur Hz. bu sabah 10 u 8 gece hususi trenle Eskişehir'i teşrif ettiler. Halk daha akşamdan istasyonda ve yollar da Büyük Reisi bekliyordu. Köyler den yüzlerce atlı gelmişti. Gar binlerce kişi ile dolup taşıyordu. Trenin durması müthiş bir alkış tufanının kopması bir oldu. Karşılayıcılar içinde sevincinden ağlıyanlar bile vardı.

Halkın bu çok samimî tezahüratı Gazi Hz. ni pek mütehassıs etmişti. İstasyondan itibaren yaya yürüyerek ve halkı selâmlıyarak Vilâyeti, Kolorduyu, Belediye ve liseyi ziyaret ettikten ve burada tarih ve türkçe derslerinde bulunduktan sonra Halk Fırkası salonunda verilen öğle ziyafetinde bulundular. Halkın gösterdiği büyük muhabbet ve tezahürata Belediye Reisi vasıtasile teşekkürlerini bildirdiler.

Reiscumhur Hz. müteakıben Halkevini gezdiler, mesaiden menuniyetlerini bildirdiler. Şeker fabrikası yerini, Tayyare meydanını gördüler.

Gazi Hz. nin refakatlerinde bulunan İktisat Vekili Celâl Bey tüccarlarımızla temasta bulundu, iktisadî vaziyeti tetkik etti. Erzincan meb'usu Saffet Bey Fırka ve Halkevi işleriyle meşgul oldu.

Gazi Hz., refakatlerindeki zevatla beraber saat 6 da Bursa'ya hareket buyurdular ve gene büyük tezahüratla teşyi olundular.

Adana'da Meclis Reisi için hazırlık

Adana 16 (A.A.) — Meclis Reisi Kâzım Paşa Hz. nin perşembe günü şehrimizi teşrif edeceği haberi, burada büyük bir memnuniyet ve sevinçle karşılanmıştır. Müşarünileyhi karşılamak için hazırlıklara başlanılmıştır.

İstanbul'dan giden heyet

Vali ve Belediye Reisi Muhittin, Bolu meb'usu Cevat Abbas, H. F. İstanbul Vilâyeti idare heyeti reisi Cevdet Kerim, Seyrisefain Müdürü Umumisi Sadullah, Doktor Neşet Ömer, sabık Ardahan meb'usu Tahsin, Seyrisefain idaresi Başdoktoru Şerafettin, Karamara Şubesi müdürü Muzaffer Beyler Gazi Hz. ni istikbal ve kendilerine arzı tazimat etmek üzere Derince'ye gitmişlerdir.

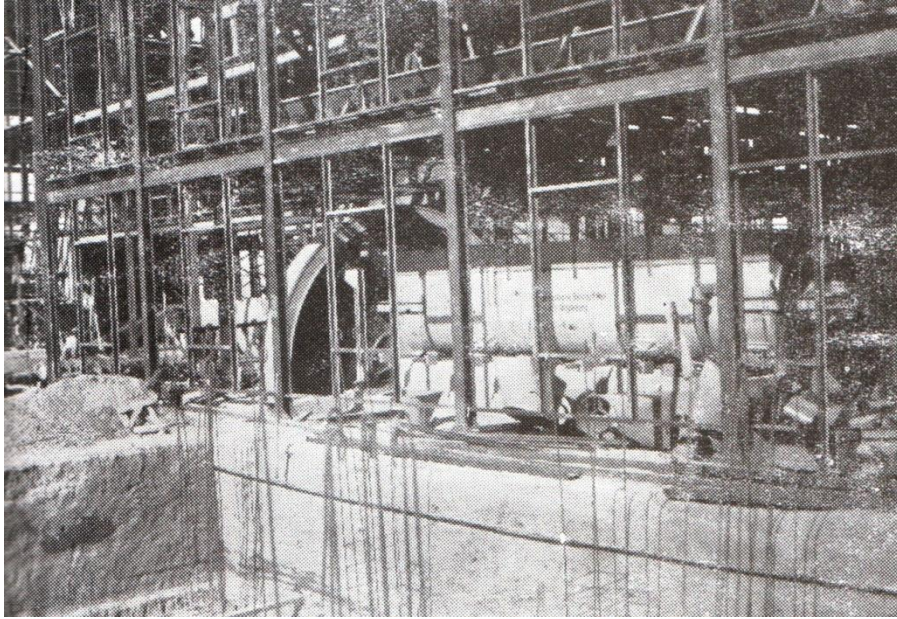
Bursa'da hazırlık

Bursa 16 (Telefonla) — Burada Gazi Hz. lerni istikbal için hazırlıklar ikmal edilmiştir. Vali ve hükümet erkânile halktan büyük bir grup yarın kendilerini istikbal etmek üzere alesabah Mudanya'ya gidecektir.

FOTOĞRAFLAR:

(Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş., Kâzım Taşkent Eskişehir Şeker Fabrikası ve Necmettin Oğur Özel Arşivi)

Fotoğraf 1: Eskişehir Şeker Fabrikası Montajından 1933

Fotoğraf 2: Eskişehir Şeker Fabrikasının Kazan Dairesi Montajı 1933

Fotoğraf 3: Eskişehir Şeker Fabrikası Önden Görünüş 1940

Fotoğraf 4: Eskişehir Şeker Fabrikası Genel Görünüm Aralık 2014

Fotoğraf 5: Eskişehir Şeker Fabrikası İdari Binası Önüne Dikilen Mavi Ladin Ağacı 1934

Fotoğraf 6: Eskişehir Şeker Fabrikası İdari Binası (Günümüzde Misafırhane) Önüne 1934 Yılında Dikilen Koruma Altındaki Mavi Ladin Ağacı -2015

Fotoğraf 7: Eskişehir Şeker Fabrikası Dıştan Görünümü-1934

Fotoğraf 8: Eskişehir Şeker Fabrikası Üstten Görünümü, Arkada Şeker Stadı, Sosyal Tesisler ve Şehir.(Helikopter Çekimi) 2008

Fotoğraf 9: Pancarlar, Vagonlarla Eskişehir Şeker Fabrikasına Naklediliyor.

Fotoğraf 10: Eskişehir Şeker Fabrikasına Vagonlarla Getirilen Şeker Pancarı (Arkada Eskişehir Şeker Fabrikası) 1949

Fotoğraf 11: Marshall Yardımıyla Alınan Traktörlere Bağlı Arabalarla Fabrikaya Yapılan Pancar Nakli 1949

Fotoğraf 12: Traktörlere Bağlı Arabalarla Fabrikaya Şeker Pancarı Getiren Çiftçi ve Araba Kantarı 1949

Fotoğraf 13: Günümüzde Pancarların Tır ile Fabrikaya Taşınması ve Kantarda Tartılması 2014

Fotoğraf 14: Getirilen Pancarlardan Numune Alınması 2014

Fotoğraf 15: Eskişehir Şeker Fabrikası İlk Kurulduğu Yıllar İtfaiye Grubu.

Fotoğraf 16: 2014 yılında İtfaiye Grubu

Fotoğraf 17: K p  kerin Tartılması ve Sandıklanması.

Fotoğraf 18: K p  ker Plakalarının Preslerden  ıkışı.

Fotoğraf 19: Şekerin Fırınlara Sevki

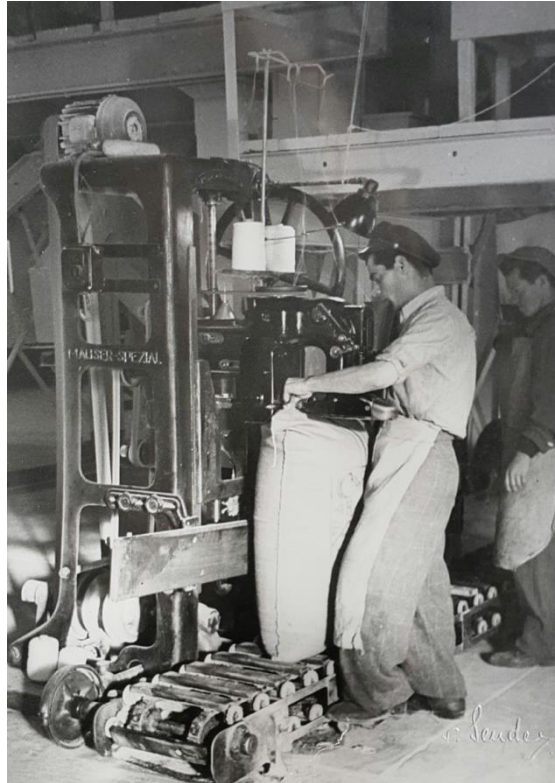
Fotoğraf 20: K p Şeker B akları

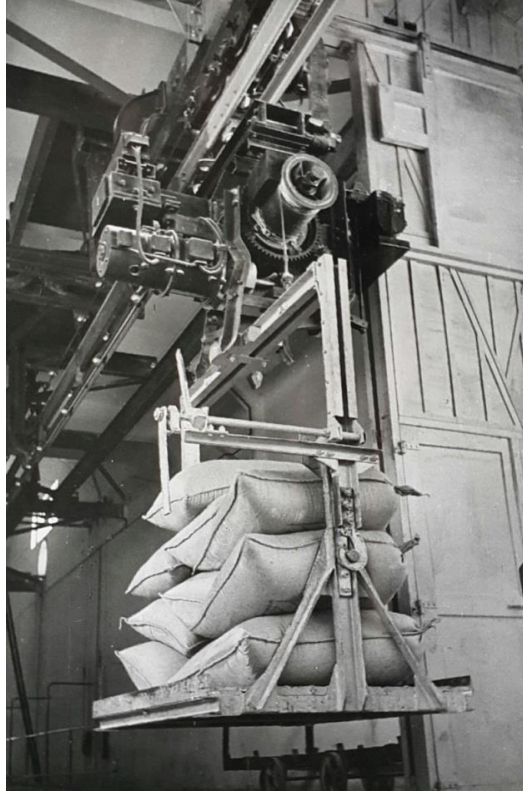
Fotoğraf 21: Kristal Şekerin Tartılması ve Çuvallanması

Fotoğraf 22: Şeker Çuvallarının Ağzları İşçiler Tarafından Dikilmesi

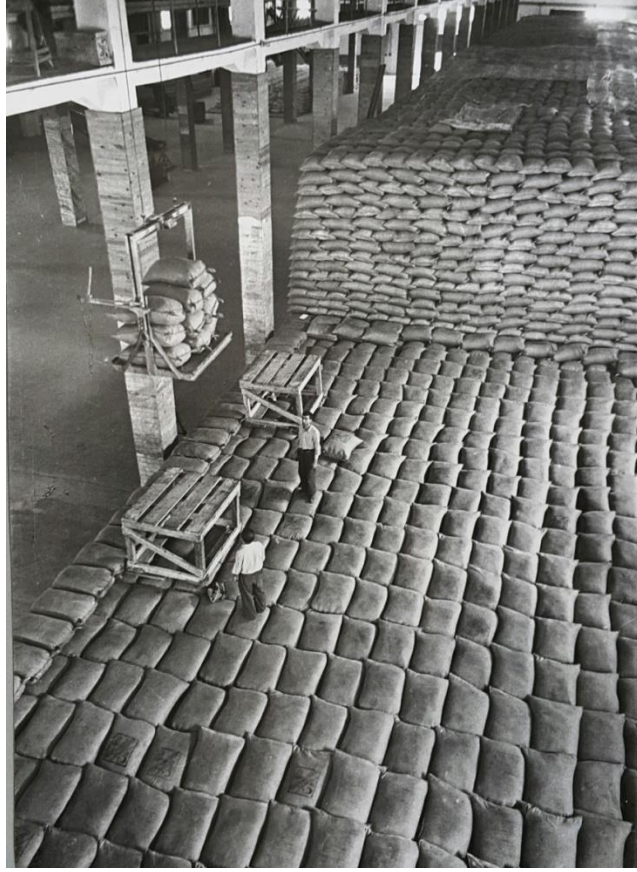
Fotoğraf 23: Şeker Çuvallarının Havai Transporla Anbarlara Sevki

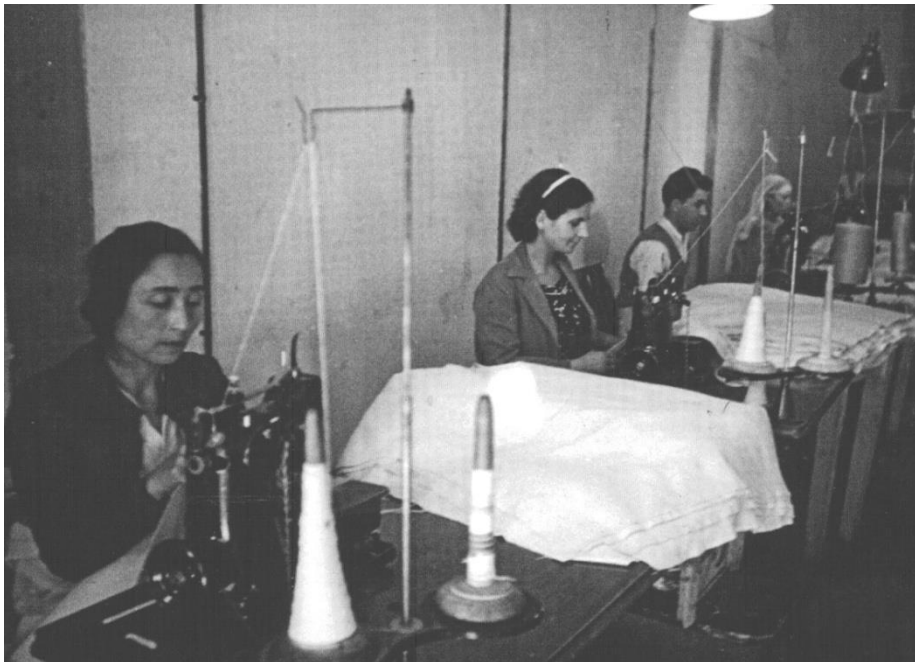
Fotoğraf 24: K p Şeker Sandıklarının Anbara Sevki.

Fotoğraf 25: Kristal Şeker Çuvallarının Anbarda İstiflenmesi

Fotoğraf 26: Dikimhanede Şeker Çuvallarının İşçiler Tarafından Hazırlanması

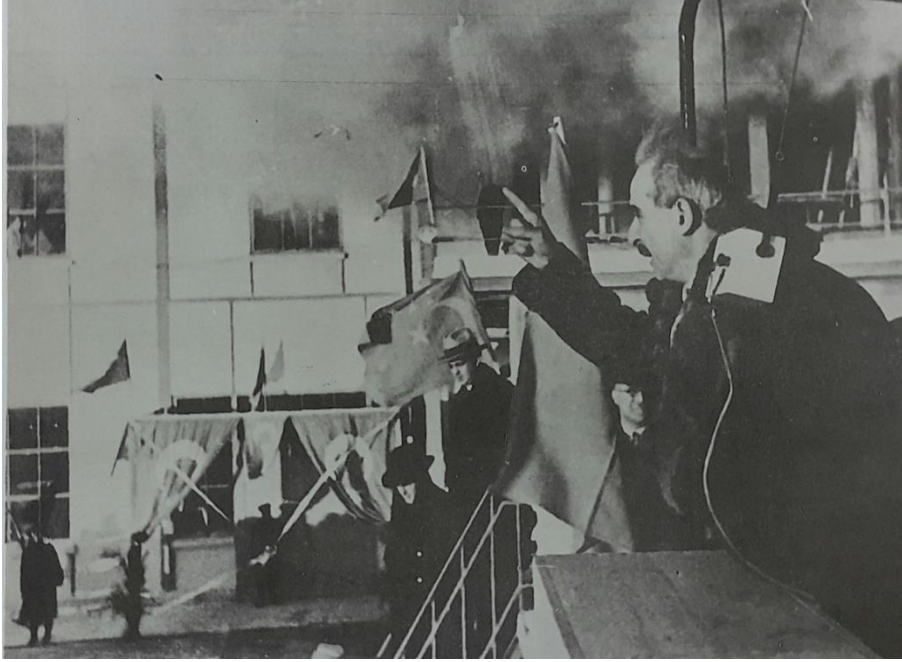
Fotoğraf 27: Pancar İşlerini Takip İçin Nehri Sal ile Geçen Ziraatçılar.(1953)

Fotoğraf 28: Ziraatçıların Eskişehir’de Yaptığı Denetimden.(1953)

Fotoğraf 29: Başbakan İsmet İnönü, Fabrikanın Açılış Töreninde Konuşuyor.
(5 Aralık 1933)

Fotoğraf 30:Eskişehir Şeker Fabrikası Açılış Töreninde Dinleyiciler.(5 Aralık 1933)

Fotoğraf 31: Cumhuriyetimizin 10.Yıldönümü Dolayısıyla Fabrika Önüne Kurulan “Şükran Tacı”(1933)

Fotoğraf 32: Atatürk, Eskişehir Şeker Fabrikası’nı Geziyor.(1934)

Fotoğraf 33: İşçiler, Pancar Sökümü Yaparken.

Fotoğraf 34: İşçiler, Pancar Başlarını Keserken.

Fotoğraf 35: Eskişehir Pancar Tohumu Temizleme Tesisat Binası ve Tohum Anbarı.

Fotoğraf 36: Eskişehir Çiftliği-Ahırları.

Fotoğraf 37: Eskişehir Çiftliği-Domuzlar Sayada.1

Fotoğraf 38: Eskişehir Çiftliği-Domuzlar Sayada.2

Fotoğraf 39: Eskişehir Çiftliği-Genç Sığır Ahırları 1

Fotoğraf 40: Eskişehir Çiftliği-Genç Sığır Ahırları 2

Fotoğraf 41: Eskişehir Çiftliği-Suni Süt Emzirme.

Fotoğraf 42: Eskişehir Çiftliği-Arı Kovanları.

Fotoğraf 43: Eskişehir Şeker Fabrikası-Revir Yatakhane.

Fotoğraf 44: Eskişehir Şeker Fabrikası-Revir-Ameliyat Salonu.

Fotoğraf 45: Eskişehir Şeker Fabrikası Lokantası.

Fotoğraf 46: Eskişehir Şeker Fabrikası Lokantası Fabrikanın Kurulduğu Günden bu Yana Önemli Toplantılara Ev Sahipliği Yapmıştır.

Fotoğraf 47: Eskişehir Şeker Fabrikası Sosyal Tesisleri Sadece Çalışanlara Hitap Etmeyordu. Sosyal Tesislere Yapılan Çocuk Oyun Parkları Çocukların Sosyalleşmesini De Sağlıyordu.

Fotoğraf 48: Eskişehir Şeker Fabrikası Sosyal Tesislerinde Çocuk Bahçesi 2.

Fotoğraf 49:Eskişehir Şeker Fabrikası Sosyal Tesislerinde Çocuk Bahçesi 3.

Fotoğraf 50: Eskişehir Şeker Fabrikası Sosyal Tesislerinde Çocuk Bahçesi 4.

Fotoğraf 51: Eskişehir Şeker Fabrikası Ekonomik Olduğu Kadar Spor Kulübünün Yetiştirdiği Futbolcularla Amatör ve Profesyonel Futbola Önemli Katkılarda Bulunmuştur.

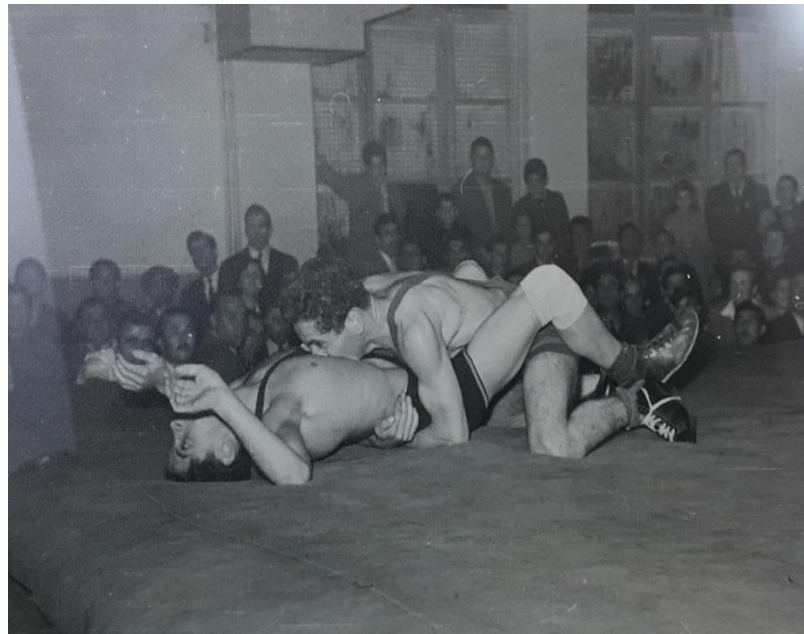
Fotoğraf 52: Eskişehir Şeker Fabrikası Spor Kulübü, Basketbol, Atletizm, Voleybol, Güreş, Bisiklet, Boks gibi Spor Dallarında Önemli Başarılar Elde Etmiş ve Çeşitli Kupalar Kazanmıştır.

Fotoğraf 53: 10/06/1962 Yılında Türkiye Amatör 2.'si Şekerspor Balıkesir Valisi Tarafından Tebrik Edilirken.

Fotoğraf 54: Şekerspor'un Sporcusu Olan Selahattin Manav, 52 kg. Düzenlenen Müsabakada Doğu Almanya Şampiyonu Oldu.

Fotoğraf 55: Şekerspor Futbolcusu Yılmaz Markacı 1958-1959 Yılında A Milli Oldu.

Fotoğraf 56: Şekerspor Futbolcusu İbrahim Kemal 1963 Yılında Genç Milli Takımda Oynadı.

Fotoğraf 57: Bisiklet Sporü Eskişehir de Yapılan Spor Dallarından Biriydi. Eskişehirli Sporcular Milli Takımın Bel Kemiğiydi. Mustafa Ertan 1958 yılında Milli Takım'a Yükselen Sporculardandı.

Fotoğraf 58: A Milli Cengiz Sanbol 1959 Yılında Milli Takıma Yükselen Sporculardandı.

Fotoğraf 59: Milli ve Rekortmen Sporcu İzzet Avcı Okçuluk Sporunda 1984 Yılında Los Angeles'ta Düzenlenen Olimpiyatta Ülkemizi Temsil Eden İlk Sporcuydu.

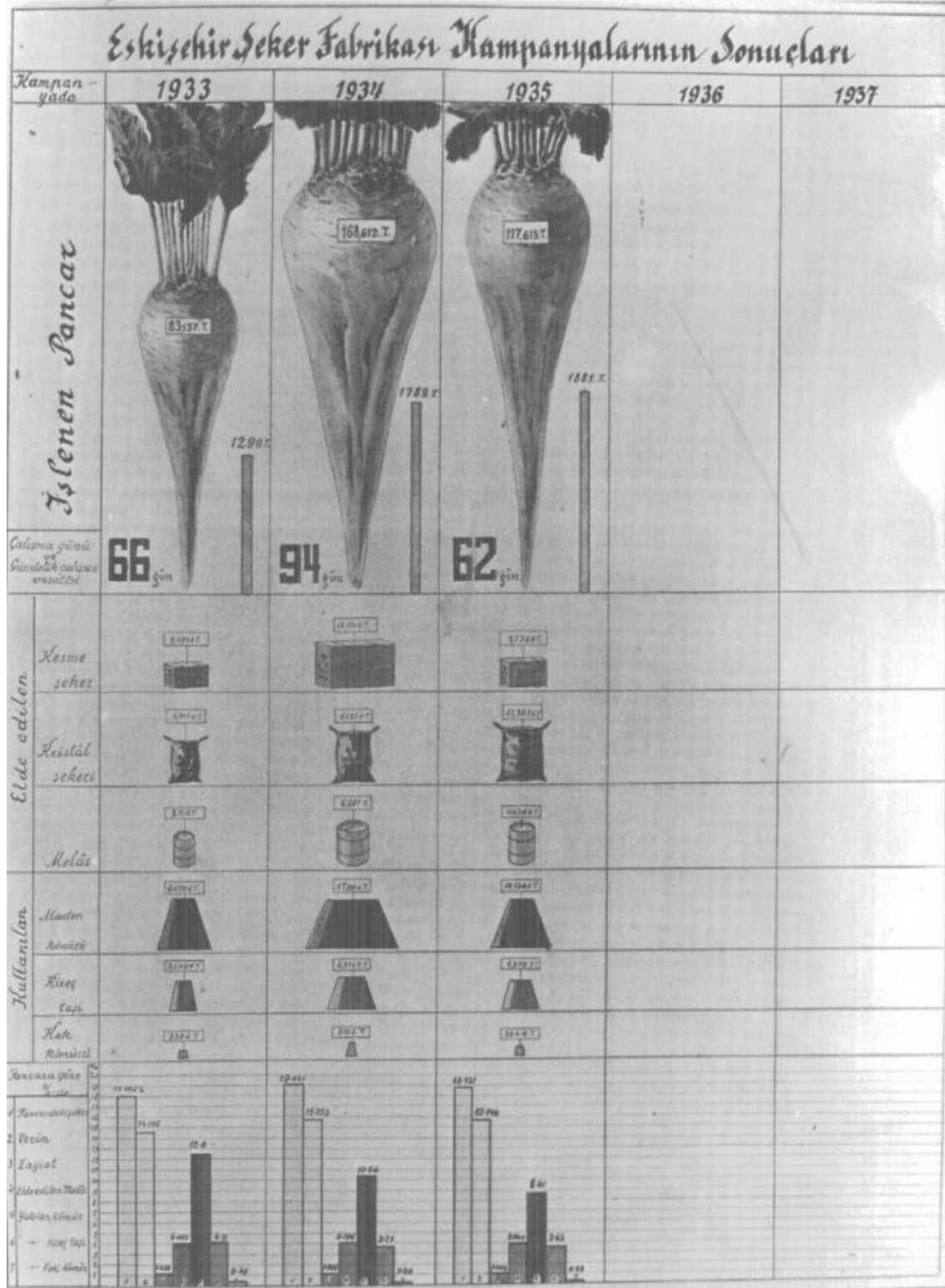

ŞEKİLLER:

Şekil 1:Eskişehir Şeker Fabrikası'nın Vaziyet Planı

Şekil 2: Eskişehir Şeker Fabrikasının İlk 3 Yıllık Kampanya Grafiği

Şekil 3: Eskişehir Şeker Fabrikasının Pancar Ekim Sahaları

